

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
KRIMINAALÕIGUSE, KRIMINOLOOGIA JA KOGNITIIVSE PSÜHHOLOOGIA
ÕPPETOOL

Mihkel Eikner

NARKOKURITEOD EESTIS: KAS LIIKUDA SKANDINAAVIA LIBERAALSE
KRIMINAALPOLIITIKA SUUNAS?

Magistritöö

Juhendaja *mag iur Andres Parmas*

2013

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	3
I NARKOKURITEGEVUS JA KRIMINAALPOLIITIKA	
1.1. Kriminaalpoliitika Eestis ja selle arengusuunad.....	7
1.2. Kehtiv seadusandlus	13
1.3. Narkokuritegevuse statistika Eestis.....	18
II KRIMINAALPOLIITIKAKriminaalpoliitika Soomes, Hollandis ja USA-s	
2.1 Seadusandlus Soomes ja Hollandis	
2.1.1 Soome seadusandlus	23
2.1.2 Soome karistuse mõistmine ning võrdlus Eestiga	24
2.1.3 Hollandi seadusandlus	26
2.2 Soome ja Hollandi kriminaalpoliitilised suundumused	
2.2.1 Soome kriminaalpoliitika	28
2.2.3 Hollandi kriminaalpoliitika	33
2.3 USA narkopoliitika	41
3. NARKOPOLIITIKA MUUTMISE VAJALIKKUSEST	
3.1 Vangla, kui karistus ning vangla mõju kurjategijale	
3.1.1 Vangistuse statistika ning vangla olemus	50
3.1.2 Vangistuse kaks tahku	52
3.2 Retsidiivsus e korduvkurjategijad.	55
3.3 Kas Skandinaavia kriminaalpoliitika võiks olla Eesti vanglapopulatsiooni ja retsidiivsuse vähendaja?	59
KOKKUVÕTE	66
DRUG CRIMES IN ESTONIA: TO MOVE TOWARDS SCANDINAVIAN LIBERAL CRIMINAL POLICY, OR NOT?	61
KASUTATUD KIRJANDUS.....	75
LISAD.....	81

SISSEJUHATUS

Eesti Vabariigi riigikogu võttis 9. juunil 2010. aastal vastu otsuse¹, millega kiideti heaks “Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018.” Riigikogu otsus jõustus 16. juulil 2010. aastal. “Kriminaalpoliitika arengusuundadega aastani 2018” määratletakse pikaajalised eesmärgid ja tegevused, millest avalik sektor peab lähtuma oma tegevuse kavandamisel ning elluviimisel. Otsusega tehti ka Vabariigi Valitsusele ettepanek viia eelkõige Justiitsministeeriumi juhtimisel järjekindlalt ellu heakskiidetud arengusuundadest lähtuvat eesmärgipärast kriminaalpoliitikat. Kriminaalpoliitika eesmärgiks on ühiskonna turvalisuse tagamine süütegude ennetamise ja nendele reageerimise, süütegudega tekitatud kahju vähendamise ning õigusrikkujatega tegelemise kaudu.

Justiitsministeeriumi poolt koostatud arengusuundade seletuskirja kohaselt on ainult pikaajaliselt võimalik saavutada arenenud lääneriikidele, eelkõige Skandinaaviale omane kriminaalpoliitika, mida iseloomustab arusaam, et kriminaalõigusel üksi on vaid marginaalne mõju kuritegude ennetamisele.² Seega kriminaalpoliitika arendamisel eeskujuks võetud Skandinaavia ning eesmärgiks on kujundada healuriikidele omane karistuspoliitika, mille kohaselt üritatakse klassikalist karistust asendada muude paremuslike meetmetega. Skandinaavia kriminaalpoliitika tagab väikese ja kontrollitud vanglapopulatsiooni ning rakendab ka karistussüsteemis turumajanduslikke põhimõtteid, kõrvaltades kulusid võimalike tuludega.

Magistritöö keskendub narkopoliitikale. Eestis on narkokuritegevus liikunud pidevalt tõusvas joones. Iga viies vang kannab karistust just narkokuriteo eest. Tööga püüan eelkõige leida vastuse küsimusele, kas suund Skandinaavia kriminaalpoliitikale õigustab ennast või tasuks eeskujuna võtta hoopis mujalt. Narkokuritegevus on probleemiks igal pool. Tuleb analüüsida, kuidas toimib kriminaalpoliitika Skandinaaviamaades ning kuidas seal kehtiv süsteem tuleb toime narkokuritegevuse ohjeldamisega. Lisaks sellele püüab töö anda vastuse, kas Eesti

¹ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine – RT III 2010, 26, 51.

² M. Koik. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri. Tallinn: Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond 2010. Arvutivõrgus: [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+\(kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018\).pdf](http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+(kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018).pdf) (06.05.2013), lk 12.

seadusandlus ja karistussüsteem võimaldab edukalt ellu viia meil kehtestatud kriminaalpoliitilisi eesmärke ning kas karistusseadustikus sätestatud ranged sanktsioonid täidavad oma preventiivseid eesmärke. Töö keskendub eelkõige narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemisele. Keelelise lihtsuse eesmärgil on töös kasutatud üldiselt väljendit narkootikumid, aga selle all mõtlen alati ka psühhotroopseid aineid.

Tartu Ülikoolis on varem kaitstud kriminaalpoliitika arengut puudutavatel teemadel magistritöid. Kõige viimane kaitsti 2012. aastal Kristi Vetemaa poolt, teemaks “Kriminaalpoliitiline vastuolu Eestis”³. Töö keskendus kriminaalpoliitika arengule, eelkõige soovile karmistada kriminaalpoliitikat, aga samas tuua alla karistuste sanktsioonimäärad. Käesolev magistritöö on aktuaalne, kuna varem ei ole analüüsitud narkokuritegevuse vastast võitlust kehtivate kriminaalpoliitika arengukavade valguses. Lisaks sellele on narkokuritegevus ning narkomaania alati ühiskonnas suurt tähelepanu pälviv probleem. Aktuaalsust lisab ka tõsiasi, et vangalapopulatsioonis narkokurjategijate arv pidevalt suureneb, mis näitab kriminaalpoliitika suutmatust probleemi ennetada.

Magistritöö on kirjutatud teoreetilise uurimusena, kasutades võrdlev-kvantitatiivseid uurimismeetodeid. Võrdluse alla on võetud Eesti, Soome, Hollandi ja Ameerika Ühendriikide narkopoliitika. Ei saa küll Soome ning kogu Skandinaavia kriminaalpoliitika vahele tõmmata võrdusmärki, aga karistusmäärad ning põhimõtted on neil üldiselt sarnased. Taani erineb teistest, tolereerides teatud määral narkootikumide tarbimist. Käesoleva töö autor valis Skandinaaviamaadest Soome just seetõttu, et seal on 100 000 elaniku kohta kõige väiksem vanglapopulatsioon ning vangstusele eelistatakse alternatiivseid karistusi. Holland on tuntud oma liberaalse ning tolerantse narkopoliitika poolest. Hollandis on teatud narkootikumide kaubandus reguleeritud riiklikul tasemel. Holland on võrdluse alla võetud, kuna sealne siseriiklik narkoprobleem ei tundu olevat märkimisväärselt suur. Hollandi analüüsimisel kerkis üles probleem kohtupraktika leidmisega. Nimelt nende kohtupraktika on ainult kohalikus keeles ning ei ole võimalik leida ka kokkuvõtvaid tõlkeid. USA-s käib “sõda narkootikumide vastu”. Sealne kriminaalpoliitika on väga äärmuslik ning karm. Magistritöö püüab vaadata, kas narkokuritegevuse vastases võitluses on mindud ülekriminaliseerimise teed ning kui õigane sealne karistussüsteem on. Kuigi USA narkokuritegude puhul vangistusele alternatiivseid karistusi üldiselt ette näe ning meie õigussüsteemid on erinevad,

³ K. Vetemaa. Kriminaalpoliitiline vastuolu Eestis: magistritöö. Tartu Ülikool, 2012. (Käskkiri Õigusteaduskonna teabekeskuses Tallinnas)

saab siiski kriminaalpoliitikas leida ühiseid jooni – mõlemat peetakse karmi narkopoliitikga riikideks ning narkokuritegevust puudutavas osas äärmiselt ebatolerantseteks.

Töö kirjutamisel on kasutatud kriminaalpoliitika teemalist õiguskirjandust ning peamiselt eesti ja -võõrkeelset erinevate riikide õigusteadlaste õigusajakirjades avaldatud artikleid. Lisaks on kasutatud Euroopa Liidu statistikaagentuuride kuritegevust, eelkõike narkokuritegevust puudutavaid raporteid. Oluliseks allikaks on ka justiitsministeeriumite poolt koostatud kriminaalpoliitika seletuskirjad, juhised ja analüüsid. Normatiivaktidest on kasutatud võrreldavate riikide karistusseadustikke ning USA puhul föderaalseadust. Kasutatud on ka Eesti, Soome ning USA kohtupraktikat. Hollandi puhul ei õnnestunud kohtupraktikat kasutada, kuna see on ainult kohalikus keeles. Viidatud on ka meedia väljaannetele, eesmärgiga kajastada kriminaalpoliitikaga seotud ühiskonna arvamusi.

Esimene peatükk keskendub Eesti kriminaalpoliitikale, seadusandlusele ning narkokuritegevuse statistikale ja annab üldise ülevaate Eesti õiguse olukorrast. Peatükk on jagatud kolmeks alapeatükiks. Peatükk analüüsib kriminaalpoliitilisi suundumusi ning seatud eesmärgi. Otsitakse vastust küsimusele, milline on kriminaalpoliitika tähtsusest üldise õiguspoliitika osana. Samuti püüab peatükk lahendada küsimust, mil määral mõjutab kriminaalpoliitika kuritegevuse statistikat ning kuidas karistusseadustik reguleerib narkokuritegevust.

Teine peatükk analüüsib Soome, Hollandi ja USA seadusandlust, kriminaalpoliitikat ning kohtumõistmist. Nende riikide kriminaalpoliitika on võrreldes Eestiga tunduvalt pikemate traditsioonidega. Peatükk uurib, millised on karistusseadustikud Soomes ja Hollandis ning kuidas nendes on reguleeritud narkokuriteod. Soome juures keskendutakse ka kohtupraktikale ning vaadatakse, mil määral erineb narkopoliitika karistusmäärade osas Eestiga. Oluline on ka kriminaalpoliitiliste taustsüsteemide uurimine ning sealsete süsteemide nõrkade kohtade ja probleemide väljatoomine. Peatükk uurib ka nende süsteemide omadusi, mille rakendamine Eestiski võiks positiivset mõju omada. Eraldi vaatluse all on USA, kus tuuakse välja sealse kriminaalpoliitika ranguse põhjused ning hoiatuseks Eestile ka ülekriminaliseerimise tagajärjed.

Kolmas peatükk keskendub töö kõige olulisemale küsimusele, kas Eesti narkopoliitikat on üldse vaja muuta ning millises suunas peaks arengus liikuma. Peatükk uurib, milline on olukord täna Eesti vanglates ning millist mõju tegelikult vangla inimesele avaldab. Selge on

see, et vangla on suur koorem riigi rahakotile, samas kui hästi saab vangla inimeste ümberkasvatamisega hakkama on vaieldav. Lisaks vangistatule endale on vanglal suur mõju ka vangistatu lähedastele. Peatükk uurib ka retsidiivsuse probleemi ning sellega võitlemise võimalusi. Peatükk proovib anda ka vastuse küsimusele, kas Skandinaavia kriminaalpoliitika võiks olla Eestis vanglapopulatsiooni ja retsidiivismi vähendajaks ning mis on selle eeldused. Uuritakse ka võimalust rakendada narkootiliste ainete diferentseerimist.

I. NARKOKURITEGEVUS JA KRIMINAALPOLIITIKA EESTIS

1.1 Kriminaalpoliitika Eestis ja selle arengusuunad

Õigus on inimühiskonnas üks sotsiaalse reguleerimise vahenditest. Teatud inimekäitumises saavutatakse korrastatus eelkõige tänu õigusnormide olemasolule. Õiguse ülesanne ongi korra ja julgeoleku loomine inimekäitumises.⁴ Eesti õigussüsteem kuulub mandrieuroopa õigussüsteemi perekonda. Meie õigussüsteem on reguleeritud süstematiseeritud seadustega. Kuriteokoosseisud on fikseeritud ja teadud koosseisu täitmisel, saabub sanktsioon. Isik, kes teadud koosseisu täidab, näeb kohe seadusest, mis sanktsioon ees ootab. Laias tähenduses on Eesti puhul tegemist seadusõigusel põhineva õiguskorraga. Seadusõigus tugineb ühiskonna õigustlooval tahtel.⁵ Eesti on õigusriik. Tänapäeval tähendab õigusriik üldiselt riikliku võimu teostamist põhiseadusest lähtuvate seaduste alusel, eesmärgiga tagada inimväärikus, vabadus, õiglus ja õiguskindlus. Õigusriigi idee ei ole garanteeritud ainult konstitutsiooniõigusega, vaid leiab erilist äramärkimist ka karistusseadustike sätetes.⁶ Just karistusseadustike esmane ülesanne on õiguskindluse loomine, vajadusel õigluse jalule seadmine ning kahjude heastamine, läbi kurjategijate ühiskonnast isoleerimise. Isoleerimine ehk vangistuse kohaldamine ei ole tänapäeval ainukeseks vahendiks. Lisandunud on ka mittekarakteristlikke mõjutusvahendeid. Kriminaalpoliitika otsustada on sobiv reaktsioon taunimisväärsele käitumisele.

Kriminaalpoliitika on ühiskondlike tegevuskavade väljatöötamine, täiustamine ja elluviimine eesmärgiga takistada süütegude levikut, vähendada nende raskust ja toimepanemise võimalusi ning nendega tekitatavat kahju, samuti mõjutada inimesi süütegudest hoiduma, kaitsta õiguskorda ning suurendada ühiskonnas turvalisust.⁷ Õiguspoliitika otsustab, milliseid sotsiaalseid eesmärke milliste õiguslike vahenditega ning milliseid õiguslikke teid kasutades saavutada. Need küsimused saavad vastuse riigi tegevuses õigusloome ja õiguse realiseerimise valdkondades.⁸ Riigile kuulub võim öelda, millised teod on süüteod, samuti võim sundida inimesi konformselt käituma ning mitteallujaid karistada. Kriminaalpoliitika realiseerib riigis omaks võetud karistusüsteemi eesmärke, kasutades sealjuures vahendina karistusseadusandlust.⁹ Karistusseadustik võeti vastu 6. juunil 2011. aastal ning jõustus 1.

⁴ R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2004, lk 117.

⁵ R. Narits. lk 71.

⁶ H. J. Hirsch. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. *Juridica* 2004/3, lk 161.

⁷ Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine – RT I 2003, 67, 457.

⁸ J. Sootak. Kriminaalpoliitika (õpik). Tallinn: Juura 1997, lk 16.

⁹ J. Sootak. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 196.

karistuse kohaldamisega ja kurjategija selline mõjutamine, et ta uusi kuritegusid toime ei paneks.¹⁷

Kuritegevuse preventiiveesmärkide saavutamiseks kasutatakse mitmesuguseid abinõusid, nii sotsiaal-majanduslikke kui riiklikku sundi, olenevalt konkreetsetest asjaoludest, praktilistest vajadustest ja ülesannetest, mis ühele või teisele ametkonnale on pandud. Seejuures esmased on muidugi sotsiaal-majanduslikud abinõud. Õiguskaitseametid ei tegele vahetult kuritegevuse sotsiaal-majanduslike põhjustega, nende ülesandeks on jõuda preventiivsete tulemusteni eelkõige toimepandavate kuritegude avastamise ja süüdlaste vastutusele võtmise teel. Tinglikult võib seda pidada võitluseks tagajärgedega, kuid seejuures ei tohi unustada, et sellel on tugev positiivselt mõjuv tagasiside. Õiguskaitseametite, eeskätt politsei ülesandeks ei ole mitte üksnes juba toimepandud, vaid ka ettevalmistatavate ning toimepandavate kuritegude tõkestamine, mille tagajärjed pole veel saanud.¹⁸

Karistusõigusega saavutatavate eesmärkide määratlemisel ja hindamisel tuleb lähtuda ühiskondlikust konsensusest kantud põhiväärtustest. Kriminaalpoliitika integreeritus õiguskaaslusesse seondub õigusriigi põhimõtetest tulenevalt eelkõige põhiseadusliku korra põhimõtetega.¹⁹ Seadusloome protsess ja –organid määratakse põhimõtteliselt kindlaks riigi konstitutsiooniga.²⁰

Kriminaalpoliitika on seotud sotsiaalkontrolli ja üldse sotsiaalse regulatsiooni problemaatikaga, püüdes näiteks vastata küsimusele, kas kasvav kuritegevus näitab ühiskonna eetilist laostumist ja allakäiku või on see hoopis signaal riigile, et karistusõigusliku regulatsiooniga on liiale mindud ning riik on hakanud ebaadekvaatselt reageerima ühiskonna arenguga kaasaskäivatele probleemidele.²¹ Nagu igasugune õiguspoliitiline otsustus, nii on ka kriminaalpoliitiline seisukoht detsisionistlik (õigus on see, mille seadusandja õigeks kirjutab), olles seega eesmärgi määratlemise suhtes tahteline.²² Kriminaalpoliitika käsutuses olev aparaat peab aga tagama selle, et tahtelisus ei muutuks voluntarismiks. Kavandatav õiguslik otsus ning selle tulemusena ühiskonnas toimuvad muudatused on kantud kindlast ideoloogiast või poliitikast ning ei ole teaduslikult hinnatavad hea või halvana, õige või valena. Küll peaks

¹⁷ J. Sootak. Sanktsiooniõigus, lk 54.

¹⁸ K. Kimmel, lk 265.

¹⁹ J. Sootak. Karistusõiguse alused, lk 36.

²⁰ R. Narits, lk 71.

²¹ J. Sootak. Karistusõiguse alused, lk 36.

²² J. Sootak. Karistusõiguse alused, lk 36.

aga see otsus olema ette valmistatud teadusliku analüüsi tulemusena.²³ Tõhus kriminaalpoliitika eeldab tegelikkusel rajanevat sihipärast, stabiilset, üheselt mõistetavat ja kõigile arusaadavat kriminaalseadusandlust.²⁴

Kriminaalpoliitika aluseks olevad väärtused ei ole mitte niivõrd teaduslikult määratletavad ja põhjendatavad konstruktsioonid, kuivõrd ühiskonnas ja riigis omaksvõetud kokkulepped. Sellisele väärtussüsteemile peavad vastama konkreetsed kriminaalpoliitilised ja kriminaalõiguslikud lahendused. Kriminaalpoliitika põhimõtte all tuleb mõista üldisest kriminaalpoliitilisest taustast tulenevaid lähtekohti üksikküsimuste lahendamiseks.²⁵ Kriminaalpoliitika tegeleb kriminaalseadusega saavutatavate eesmärkide püstitamise ning nende eesmärkide saavutamiseks vajalike vahendite valikutega.²⁶

Kriminaalpoliitika arengusuundadega määratakse kriminaalpoliitika ühtsed põhimõtted ja pikaajalised eesmärgid. Kriminaalpoliitika arengusuundade puhul on tegemist raamdokumendiga, mis on heakskiidetud Riigikogu otsusega. Selles on toodud pikaajalised eesmärgid, millest lähtudes tuleb ministriumitel ning teistel asutustel teha kriminaalpoliitilisi otsuseid. Justiitsministeeriumi poolt koostatud "Kriminaalpoliitika arengusuundadega aastani 2018" seletuskirja kohaselt on ainult pikaajaliselt võimalik saavutada arenenud lääneriikidele, eelkõige Skandinaaviale omane kriminaalpoliitika, mida iseloomustab arusaam, et kriminaalõigusel üksi on vaid marginaalne mõju kuritegude ennetamisele.²⁷ Eestis on seega kriminaalpoliitika arendamisel eeskujuks võetud Skandinaavia ning eesmärgiks on kujundada healuriikidele omane karistuspoliitika, mille kohaselt üritatakse klassikalist karistust asendada muude paremuslike meetmetega. Skandinaavia kriminaalpoliitika aitab tagada väikese ja kontrollitud vanglapopulatsiooni ning rakendab ka karistussüsteemis turumajanduslikke põhimõtteid, kõrvutades kulusid võimalike tuludega.

Aastatel 2003-2010 kehtinud arengusuundade kohaselt oli prioriteediks sotsiaalsete- ja olustikuliste ennetusmeetmete rakendamine ning tegelemine süüteo tagajärgedega. Sotsiaalseteks ennetusmeetmeteks on süütegusid põhjustavate tegurite mõjutamine sotsiaal-, haridus-, pere-, noorte-, kultuuri-, kiriku-, majandus-, liiklus- jms poliitika abil eesmärgiga luua eeldused iga inimese kaasamiseks ühiskonnaellu arvestades ühiskonnas seatud eesmäärke,

²³ J. Sootak. Karistusõiguse alused, lk 37.

²⁴ K. Kimmel, lk 265.

²⁵ J. Sootak. Kriminaalpoliitika (õpik), lk 102.

²⁶ J. Sootak. Kriminaalpoliitika (õpik), lk 28.

²⁷ M. Koik, lk 12.

et sel moel ära hoida tema marginalisatsioonist tingitud hälbiv käitumine. Olustikulisteks ennetusmeetmeteks on süütegude toimepanemisele kalduvate inimeste või kriminogeensete olukordade ja kohtade mõjutamine süütegude ennetamise eesmärgil. Tegelemine süütegude tagajärgedega all peetakse silmas meetmeid, mille eesmärk on vähendada süütegeid toimepannud inimeste retsidiivsust, kaitsta õiguskorda ning heastada süütegudega tekitatud kahju. Sotsiaalse ennetusmeetmena nähti ette narkootikumide pakkumise ja nõudluse vähendamine ning sõltlaste ravi- ning rehabilitatsioonisüsteemi välja töötamine.²⁸

23. augustil 2005. aastal allkirjastasid justiitsminister ja siseminister Laulasmaa deklaratsiooni kuritegevusevastase võtluse eelistustest. Antud deklaratsioon allkirjastati lähtudes vajadusest määratleda kuritegevuse vastases võitluses ühised eesmärgid selgelt ja arusaadavalt. Deklaratsioon on sõlmitud eesmärgiga vähendada organiseeritud kuritegevuse mõju. Deklaratsiooni sõlmimise teiseks põhjuseks oli vajadus suunata alaealisi õigusrikkujaid hoiduma uute õigusvastaste tegude toimepanemisest ning vältida eeskätt laste sattumist kuriteo ohvriteks. Sätestati prokuratuuri ning polisei ühiste eelistustena võitlust organiseeritud kuritegevusega, esmajärjekorras narkootiliste ning psühhotroopsete ainetega seotud kuritegevusega.²⁹

16. juulil 2010. a. jõustus Riigikogu otsus, millega kinnitati heaks kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. “Kriminaalpoliitika arengusuundadega aastani 2018” määratletakse pikaajalised eesmärgid ja tegevused, millest avalik sektor peab lähtuma oma tegevuse kavandamisel ning elluviimisel. Kriminaalpoliitika eesmärgiks on ühiskonna turvalisuse tagamine süütegude ennetamise ja nendele reageerimise, süütegudega tekitatud kahju vähendamise ning õigusrikkujatega tegelemise kaudu. Kuna ühiskonnale tekitavad kõige suuremat kahju organiseeritud kuritegevus, sealhulgas majandus-, korrupsiooni-, küber- ja inimkaubanduse kuriteod, ning isikuvastased kuriteod, sealhulgas perevägivald, siis tuleb “Kriminaalpoliitika arengusuundadega aastani 2018” kõrgendatud tähelepanu pöörata nimetatud kuritegude ennetamisele ning neile reageerimisele. Kõnealuse dokumendi kohaselt on kriminaalpoliitika arengusuundadeks alaealiste kuritegevuse ennetamine, korduvkuritegevuse ennetamine, isikuvastaste kuritegude ennetamine, organiseeritud ja raske peitkuritegevuse ennetamine.³⁰

²⁸ Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine – RT I 2003, 67, 457.

²⁹ Laulasmaa deklaratsioon kuritegevusevastasest võitlusest. Kättesaadav: <http://www.just.ee/15087> (06.05.2013).

³⁰ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine – RT III 2010, 26, 51.

“Kriminaalpoliitika arengsuundadega aastani 2018” seletuskirja kohaselt tuleb organiseeritud kuritegevusega paremaks võitluseks pöörata tähelepanu kriminaaltulu konfiskeerimisele, arendada majandus- ja korrupsioonikuritegude uurimise suutlikkust, võidelda eri liiki küberkuritegevusega. Euroopa Nõukogu on hinnanud, et ca 2% maailma majanduse kogutoodangust kaob organiseeritud kuritegude tõttu, millest kõige tulusamad ärid on narko- ja relvakaubandus.³¹ Euroopa Liidu organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on prioriteetidena nimetatud võitlus narkokaubandusega (eelkõige transiit läbi Lääne- ja Kesk-Aafrika), inimkaubandusega (eelkõige seksuaalne ekspluateerimine) ning pettuse, korrupsiooni ja rahapesuga.³²

Kuigi käesoleva magistr töö eesmärk on uurida narkootikumide käitlemisest tulenevaid probleeme, ei saa mööda minna ka narkomaania probleemist. Need kaks probleemi on omavahel tihedalt seotud. Üks põhjustab teise ning vastupidi. Ilma narkomaaniata ei oleks sellisel määral ka narkootikumide käitlejaid. Võib ka filosoferida, et kui narkokaubandus omakorda väheneks, kaoks ka narkomaanid. Samas narkokaubandus ja käitlemine allub samasugustele turumajanduse reeglitele nagu legaalne kaubandus – nõudlus loob pakkumise. Kui tegeleda narkomaania küsimustega ning suudaks selle probleemi ulatust vähendada, väheneks siseriiklikult ka narkootikumide käitlemine. Samas jääb ikka alles transiitkaubanduse probleem.

Narkootikumidega eksperimenteerimine ning nende tarbimine on Eestis kasvavaks probleemiks. Kui 1998. aasta küsitlus näitas, et narkootikumidega katsetajate osakaal oli 6% ringis, siis 2003. aastal läbi viidud küsitluse alusel oli narkootikume proovinud juba 14% 18-69 aastastest. 2003. aasta elanikkonnaküsitluse tulemustele tuginedes oli elu jooksul narkootikumide tarbimine 15-64 aastaste hulgas 15,4% ja nooremas vanusegrupis (15-34 aastased) 28,4%.³³ Viimased andmed pärinevad 2009. aastal avaldatud EMCDDA³⁴ raportil.

Võrreldes 2003. ja 2008. aasta rahvastiku küsitlusi, siis saab jällegi kahetsusega ära märkida, et narkootikume proovinud inimeste hulk on kasvanud. 2008. aastal läbiviidud uuringu kohaselt on 21% 15-64 aasta vanustest inimestest proovinud narkootikume ehk 6% enam kui 2003. aastal. Suurim kasv on olnud 25-34 aastaste vanusegrupis, kus 36% inimestest on proovinud narkootikume. 2003. aasta andmete kohaselt oli samas vanusegrupis narkootikume

³¹ M. Koik, lk 41.

³² M. Koik, lk 43.

³³ A. Talu. jt. Narkomaania Eestis 2005. Tallinn: Tervise arengu instituut 2005, lk 22.

³⁴ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction

proovinud inimesi 16%. Narkootikumide proovitudest 14% on naised ning 30% mehed, seega meeste hulgas on narkootikumide kasutamine suuremaks probleemiks.³⁵ Vaadates aga konkreetseid narkootilisi aineid, siis võib näha, et naised on hakanud kasutama teatud aineid rohkem, kui mehed. Võrreldes 2003. aastaga, on 2008. aastal amfetamiini kasutanud 15-24 aastaste naiste arv tõusnud 1,5%-lt 2,7%-ni, samas kui kasutanud meeste arv langes 9,3%-lt 4,6%-ni. Sarnast tendentsi võib näha ka mõnede teiste narkootiliste ainete kasutamises.³⁶ Seda tendentsi ole võimalik ratsionaalselt seletada. Põhjuste leidmine on keeruline ning õiguslikus mõttes ei ole see ka tähtis. Põhjused on pigem psühholoogilist laadi. Ühiskonda tervikuna silmas pidades on naiste narkootikumide kasutamise kasv väga muret tekitav. Tekivad küsimused rahva edasipüsimisest ning jätkusuutlikusest. Järgmine elanikkonnaküsitlus viiakse läbi 2013. aastal. Sarnaselt varasemate aastatega viiakse see uuring läbi posti teel ja esinduslik valim moodustatakse rahvastikuregistri baasil.³⁷

1.2 Kehtiv seadusandlus

Eestis kehtib kontinentaalne õigussüsteem. Õigusnormid on süstematiseeritud. Seda võimaldab kodifitseerimisidee. Narkokuritegude koosseisud sätestatud karistusseadustikus. Karistusseadustik paigutab narkootikumidega seotud süüteod rahvatervisevastaste süütegude alla. Narkokuritegusid käsitlevad KarS-i §-d 183-191, mis asuvad KarS-i 12. peatükis, 1. jaos. Käesoleval juhul on huvi pakkuvaks §-d 183 ja 184. Rahvatervise lugemine narkosüüteoga kahjustavaks õigushüveks on üldlevinud.³⁸ Rahvatervis on kollektiivne ehk indiviidiülene õigushüve: kaitsmisväärsaks on tunnistatud määratlemata hulga isikute tervis ning ühiskonna toimimisvõime laiemalt. Rahvatervisevastaste süütegudena on karistatavad mittelegaalsete uimastite ebaseaduslik käitlemine.³⁹

KarS §183 lg 1 näeb ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse narkootilise või psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseadusliku käitlemise eest. Kui sama tegu on toime pandud grupi poolt või isiku poolt, kes varem on sooritanud KarS-i 12. peatükis, 1. jaos sätestatud kuriteo, näeb KarS §183 lg 2 ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse.

³⁵ A. Talu, jt. National Report (Based on Data from 2008) to EMCDDA from the REITOX National Drug Information Centre. Lissabon: 2009, lk 14. Kättesaadav: <http://www.emcdda.europa.eu> (06.05.2013).

³⁶ A. Talu, jt. 2009 National Report (Based on Data from 2008) to EMCDDA from the REITOX National Drug Information Centre. Lissabon: 2009. lk15. Kättesaadav: <http://www.emcdda.europa.eu> (06.05.2013).

³⁷ A. Talu, jt. 2010 National Report (2009 Data) to EMCDDA from REITOX National Focal Point. Lissabon: 2010, lk 17. Kättesaadav: <http://www.emcdda.europa.eu> (06.05.2013).

³⁸ J. Ginter, P. Randmaa, J. Sootak. Narkosüüteeod Eestis, Tallinn: Juura 2007, lk 25.

³⁹ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 481.

Käitlemise all mõeldakse narkootilise või psühhotroopse aine ebaseaduslikku edasiandmist, vahendamist, valmistamist, omandamist või valdamist edasiandmise eesmärgil. Sätte eesmärk on piirata narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tsiviilkäivet. Edasiandmise all tuleb mõista käsutusõiguse üleandmist, kusjuures ei ole oluline, kas see toimub tasuta või tasu eest. Vahendamise all mõeldakse aine toimetamist käsutusõiguse omajalt tarbijale, samuti muul moel tehingu vahendamist. Selleks võib olla ka ostja või müüja otsimine konkreetsele narkootikumi partiile. Vahendamine hõlmab ka narkootilist või psühhotroopset ainet sisaldava ravimi retsepti teisele isikule loovutamist või meditsiinilise näidustuse puudumisel vastava retsepti väljakirjutamist arsti poolt.⁴⁰ Loetletud tegude ebaseaduslikkus tähendab eelkõige narkootilise või psühhotroopse aine käitlemist õigustava loa puudumisel. Käitlemiseks vajalik luba on õigusvastasust välistav asjaolu. Süüteo koosseis eeldab tahtlust ning on täidetud, kui tegu on toime pandud vähemalt kaudse tahtlusega. Oluline on ka kavatsus. Kui isikul puudub edasiandmise eesmärk või seda ei tuvastata, ei vastuta narkootilise aine väikeses koguses valmistaja, omandaja või valdaja mitte kuriteo, vaid Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse⁴¹ (edaspidi NPALS) §15¹ alusel väärteo eest.⁴²

KarS §184 lg 1 näeb narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses käitlemise eest ette ühe kuni kümne aastase vangistuse. Kui sama tegu on toime pandud grupi või isiku poolt, kes varem on sooritanud KarS-i 12. peatükis, 1. jaos sätestatud kuriteo, näeb KarS §184 lg 2 ette vangistuse kolmest kuni viieteistkümne aastani. Seaduse järgi on eriti karmilt karistatud teod, mis on toime pandud suure varalise kasu saamise eesmärgil või kuritegeliku ühenduse poolt. KarS § 184 lg 2¹ näeb eelnimetatud tegude eest karistusena ette vangistuse, mis ulatub kuuest kuni kahekümne aastani või hoopis eluaegse vangistuse. Säte on sisustatud sarnaselt KarS § 183-ga. Erinevuseks objektiivses teokoosseisus on narkootilise või psühhotroopse aine suur kogus ning teokoosseisu on lisatud ka narkootilise või psühhotroopse aine vedu, mis tähendab edasitoimetamist transpordivahendiga. Keelatud aine valdamine transpordivahendis ilma edasitoimetamise eesmärgita ei ole samastatav veoga.⁴³ Sarnaselt KarS §-le 183 on süüteo koosseis on täidetud, kui isik paneb teo toime vähemalt kaudse tahtlusega. Koosseisutunnus suur varaline kasu on sisustada kohtupraktika poolt. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoha järgi tuleb suure varalise kasu kindlakstegemisel lähtuda

⁴⁰ J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik, lk 405.

⁴¹ Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus – RT I, 52, 834.

⁴² J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik, lk 406.

⁴³ J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik, lk 408.

Karistusseadustiku rakendamise seaduse⁴⁴ (edaspidi KarSRS) §8 p-s 2 sätestatud suure varalise kahju mõistest. "Suur varaline kasu" on karistusõiguslikus mõttes määratlemata õigusmõiste, sellega majanduslikus mõttes lähedane mõiste "suur varaline kahju" on aga KarSRS § 8 p-s 2 täpselt defineeritud, võimaldades analoogilist käsitlust ka mõiste "suur varaline kasu" sisustamisel.⁴⁵ Lähtudes KarSRS §8 p-st 2, on suureks varaliseks kasuks kehtivat palga alammäära ühes kuus saja kordselt ületav kasu. Eestis on palga alammääraks 320 eurot⁴⁶, seega on suur varaline kasu 32 000 eurot. Narkootilise või psühhotroopse aine suur kogus ei tähenda iseenesest suure varalise kasu saamise eesmärki. Suur varaline kasu kaasneb narkootilise või psühhotroopse aine ebaseadusliku käitlemisega selle edasiandmise eesmärgil tasu eest ehk peamiselt narkokaubandusega.⁴⁷ Kuritegeliku ühenduse legaaldefinitsiooni annab KarS §255 lg 1, mille kohaselt on kuritegelikuks ühinguks kolmest või enamast isikust koosnev püsivate isikutevaheliste ülesannetejaotusega ühendus, mille tegevus on suunatud esimese astme kuritegude toimepanemisele või ametivõimude ebaseaduslikule mõjutamisele.

Siinkohal tuleb välja vahe Eesti ja Skandinaaviamaade kriminaalpoliitikas. Soome karistusseadustik näeb suures koguses narkootilise aine käitlemise eest ette vangistuse kuni kümme aastat. Kuni kahekümneaastase vangistuse kohaldamine narkokuritegude eest on üpris tavatu ka mujal lääne ühiskondades. Hollandis on maksimaalse karistusena ette nähtud kuni kaheteistaastane vangistus. Hollandi ning Soome karistusmäärasid käsitletlen hiljem pikemalt (2.1). Ameerika Ühendriikides on karistused narkokuritegude eest veelgi karmimad kui Eestis. Sealne kriminaalpoliitika on selgelt läinud ülekriminaliseerimise teed. Kui küsida, kus kohas asub Eesti karistusüsteem täna, siis karistusmäärade alusel on vastuseks, et asub mõistlikku ning ebanormaalselt range kriminaalpoliitika vahel.

Narkootilise ja psühhotroopsete ainetega seotud süütegusid leidub ka muudes KarS-i eriosa peatükkides (§ 199 lg 2 p 2, § 200 lg 2 p 2 jne), kuid neid iseloomustab lisaks rahvatervise ohustamisele ka rünne mõne muu õigushüve vastu. Narkootikumidega seotud süütegude karistatavus põhineb NPALS § 3 lg-tel 1, 2 ja 2¹, mille kohaselt on narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käsitlemine üldjuhul keelatud. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete meditsiinilisel, teaduslikul, põllumajanduslikul ning kuritegude ennetamise, avastamise ning

⁴⁴ Karistusseadustiku rakendamise seadus – RT I 2002, 56, 350.

⁴⁵ RKKKo 3-1-1-44-08.

⁴⁶ Töötasu alammäär. Kättesaadav: <http://www.sm.ee/aktuaalne/uudised/b/a/1-jaanuarist-2013-on-tootasu-alammaar-320-eurot-senise-290-euro-aseemel.html> (06.05.2013).

⁴⁷ J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik, lk 409.

tõkestamise eesmärgil on lubatud vaid vastava loa olemasolul. Igasugune ilma vastava loata käitlemine on ebaseaduslik sõltumata eesmärgist.⁴⁸

Narkootilise ja psühhotroopse aine tunnuse osas on narkootikumidega seotud süütegude koosseisud blanketsed. Konkreetne narkootiline või psühhotroopne aine ei kuulu teo objektiivsesse koosseisu ja seega ei pea aine konkreetne liik olema hõlmatud teo toimepanija tahtlusega. Sellest tuleneb, et näiteks narkokuller, kes ei tea konkreetse narkootilise aine liiki ega kogust, peab eeldama, et käitleb pigem suuremas koguses ja ohtlikumat narkootikumi. Eksimus konkreetse narkootilise või psühhotroopse aine liigis ei välista süütekoosseisu.⁴⁹

Eesti õigussüsteem teeb vahet suurel ja väikesel narkootilise aine kogusel. Määrad on kohtupraktika kujundada. Väike kogus on nii suur, et sellest ei piisa kümnele inimesele narkojoobe tekitamiseks, aga suurest piisab. Riigikohtu tõlgenduse järgi tuleb narkootiliste ja psühhotroopsete ainete erinevatest toimeomadustest lähtudes võtta esmalt seisukoht, milline on selle narkootikumi puhul puhta aine kogus, millest piisab narkojoobe tekitamiseks ühele keskmisele isikule. Teises etapis tuleb tuvastada, millises koguses narkootilist ainet isik käitles ja kas sellest oleks piisanud narkojoobe tekitamiseks kümnele isikule või mitte.⁵⁰ Oluline on tähele panna mõistet “keskmine”. Riigikohus on oma seisukohta seletanud amfetamiini käitlemist puudutavas lahendis. Riigikohus on öelnud, et keskmine narkojoovet tekitav amfetamiini kogus on 1g. Keskmine on võetud seetõttu, et amfetamiin hakkab tavalisel inimesel narkojoovet tekitama 5mg juures, narkomaanil alles 2000mg juures.⁵¹ Eeldame, et isik ei ole varem kunagi narkokuritegu toime pannud, aga nüüd vahistatakse ta amfetamiiniga ning politsei leiab 9g amfetamiini. Kuna kogus on kujunenud riigikohtu praktika järgi väike, siis on täidetud KarS §183 lg 1 koosseis.

KarS §191 sätestab, et kohus konfiskeerib KarS-i 12. peatükis, 1. jaos sätestatud kuriteo toimepanemise vahetuks objektiks olnud aine või eseme või süüteo ettevalmistamiseks kasutatud eseme. See säte on igati loogiline, arvestades kuriteo objektiks olnud aine või eseme käibest kõrvaldamise vajadust. Tunduvalt olulisemad on KarS §83¹, mis teeb võimalikuks kuriteoga saadud vara konfiskeerimise ja 83², mis teeb võimalikuks kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise. KarS §83² kohaselt on võimalik konfiskeerida osa või kogu kuriteos süüdimõistetud isiku vara, kui teda on karistatud üle kolmeaastase või

⁴⁸ J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik, lk 401.

⁴⁹ J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik, lk 485.

⁵⁰ RKKKo 3-1-1-121-06.

⁵¹ J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik, lk 488.

eluaegse vangistusega. Säte võimaldab konfiskeerida, nii kuriteo toimepanija kui ka kolmandale isikule kuuluva vara. Sätte rakendamisel tuleb arvesse võtta kuriteo olemust, isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatustaseme erinevust. Piisab ka mõnest muust kahtlusest, et vara võib olla omandatud kuriteo toimepanemise tulemusena. Kolmanda isiku vara saab konfiskeerida, kui see on omandatud kuriteo toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil. Kolmanda isiku varale ei kohaldata konfiskeerimist, kui see on omandatud viis aastat enne kuriteo toimepanemist. KarS § 84 näeb ette võimaluse ka konfiskeerimise asendamiseks, kui süüteoga saadud vara on võõrandatud, ära tarvitatud või pole mõnel muul põhjusel otstarbekas ega võimalik. Sellisel juhul võib kohus välja mõista summa, mis vastab konfiskeerimisele kuuluva vara väärtusele. Ringkonnakohus on näiteks lahendis 1-09-17604 kohaldanud konfiskeerimise asendamist, kuna kokkuleppemenetluse korras ei pidanud prokurör konfiskeerimist mõistlikuks. Konfiskeerimine asemel mõisteti kurjategijalt välja 32 000 eurot.

Süüteoga saadud vara konfiskeerimine kui mittekaristuslik mõjutusvahend on vajalik selleks, et korraldada õigusvastaselt saadud varalise kasu tagasitaitmine.⁵² Eestis liigitatakse see muude mõjutusvahendite alla. Tegemist on varalist laadi mittekaristusliku sanktsiooniga. Selle eriprevantiivne eesmärk on võtta süüdlaselt ainelised vahendid ja tegutsemisvõimalused, et takistada teda uute kuritegude toimepanemisel või kuriteoga saadud vara nautimisel.⁵³ Laiendatud konfiskeerimisel on iseseisev, karistusest eraldiseisev mittekaristuslik eesmärk.⁵⁴ Lähtudes põhimõttest, et kuritegu ei tohiks ennast ära tasuda, peetakse vähemalt minimaalseks eesmärgiks, et kurjategijatelt nende kuritegude viljad konfiskeerimise abil ära võetaks. Vastasel korral kasutab kurjategija oma kriminaaltulu jätkuvalt edasi ning õõnestab selle kaudu riiklikult määratud karistuse eesmäärke.⁵⁵ Samas kurjategijate endi jaoks tundub, et tegemist on kindlasti karistusliku mõjutusvahendiga. Seda kinnitab ka ringkonnaprokurör Taavi Pern ajakirjanikele antud usutluses. Tema sõnul prokuratuuri kogemus ütleb, et kurjategijad on nõus pigem kauem vangis istuma, kui oma kuritegelikul teel saadud luksusautod, kaatrid ning raha riigile loovutama.⁵⁶

Süüdistaja peab õigusvastast tegu tõendama ja kohus peab selle tuvastama. Asja omandiõigus või konfiskeeritud õigus läheb otsuse õigusjõuga üle riigile. Ebaseaduslikult saadud vara

⁵² W. Gropp. Konfiskeerimine: mõjutusvahendist karistuseks? *Juridica* 2008/ VIII, lk 549.

⁵³ J. Sootak. Sanktsiooniõigus, 174.

⁵⁴ W. Gropp, lk 552.

⁵⁵ I. Tibar. Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. *Juridica* 2007/ VIII, lk 576.

⁵⁶ <http://www.epl.ee/news/eesti/kurjategijatelt-voetakse-uha-rohkem-vara-riigituludesse.d?id=60363972> (06.05.2012)

juurdekasvu äravõtmine ei ole karistus, vaid meede, et rikutud õigust taastada. Niipea, kui konfiskeerimine läheb kaugemale legitimeeritud netokasumi äravõtmisest, on sellel karistusega sarnane iseloom. See ei ole enam kuriteo süüst sõltumatu õiguslik tagajärg, vaid sanktsioon, mis sisaldab süü etteheidet.⁵⁷ Laiendatud konfiskeerimine on kaalukas meede. Laiendatud konfiskeerimist saab üksnes siis kohaldada, kui on toimunud täielik tõendite kogumine ja hindamine, kui kõiki vara päritolu võimalusi on kirjeldatud, võttes arvesse kõiki absoluutselt ülekaalukalt tõenäolisimaid võimalusi⁵⁸. Konfiskeerimist ei kohaldata, kui isik tõendab et vara on omandatud seaduslikult. Seega on laiendatud konfiskeerimise puhul tõendamiskoormis ümberpööratud.⁵⁹

“Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018” seletuskirja kohaselt on Justiitsministeeriumi ning Siseministeeriumi ühiseks eesmärgiks süüteo saadud vara konfiskeerimise eelduste parandamine.⁶⁰ Kuritegelikul viisil saadud varade konfiskeerimine on aasta aastalt suurenenud. Tegemist on väga olulise ja tulemusliku vahendiga preventiivsete eesmärkide saavutamisel.

1.3 Narkokuritegevuse statistika Eestis

Kuritegevuse taseme kohta avaldatud andmete käsitlemisel tuleb alati arvestada, et registreeritud kuritegevus ei peegelda veel kogu kuritegevust. Eriti drastiline on kuritegude latentseks jäämise mõju narkokuritegevuse statistikale. Statistika annab pigem aimu poliitsilise tegevuse prioriteetidest. Hea näide on aastatuhandevahetusel toimunud Eesti narkokuritegevuse hüpe. Nimelt registreeritud narkokuritegude arv viiekordistus. 1999. a registreeritud 297 narkokuriteo asemel registreeriti 2000. a juba hoopis 1581 narkokuritegu. Kahtlemata tuleb sellise registratsiooni hüppe puhul hoopis otsida põhjusi poliitsilise tegevuse ümberkorralduses, mis viisid aktiivsema narkokuritegudega tegelemiseni. Ka järgnevate aastate registratsioonidünaamika ei tulene tõenäoliselt eriti oluliselt tegelikust narkokuritegude hulgas toimunud muutustest.⁶¹ Narkokuritegude registratsiooni langus ei peegelda narkokuritegude vähenemist vaid põhjusi tuleb otsida politsei organisatsioonilistest ümberkorraldusest, mis on vähendanud politsei aktiivsust narkokuritegevuse registreerimisel ja avastamisel.⁶² Narkokuritegevuse reaalse dünaamika kohta saab välja pakkuda ainult

⁵⁷ W. Gropp, lk 550.

⁵⁸ W. Gropp, lk 551.

⁵⁹ J. Sootak. Sanktsiooniõigus, lk 175.

⁶⁰ M. Koik, lk 50.

⁶¹ J. Ginter. P. Randmaa. J. Sootak. Narkosüüteeod Eestis, lk 9.

⁶² J. Ginter. P. Randmaa. J. Sootak. Narkosüüteeod Eestis, lk 9.

kaudsetele andmetele toetuvaid hinnanguid.⁶³ Seega on narkokuritegevuse statistika kriminaalpoliitika kujundada, kuna just kriminaalpoliitika paneb paika rõhuasetuse kuritegevusevastases võitluses. Näiteks toob Põhja prefektuuri 2010. aasta analüüs välja, et kui 2008. ja 2009. aastal keskenduti politseitöös suurte narkoaine koguste käitlemisega tegelevate isikute väljaselgitamisele, siis kasvas märgatavalt nii tänavamüügi aktiivsus kui ka kodanike kaebuste arv. Prioriteetide ümberseadmine 2010. aastal tõi aga Põhja piirkonnas kaasa väikese koguse narkootikumide ebaseadusliku käitemise juhtumite arvu kasvu.⁶⁴

Narkokuritegude registratsioon sõltub väga suures osas sellest, milliste narkokuritegudega tegelemisele politsei oma ressursse kasutab. Kui suunata need ressursid väiksemate narkokuritegude vastaseks võitluseks, siis on võimalik ilma suuremaid jõupingutusi tegemata kiiresti suurendada registreeritud narkokuritegude arvu ning oluliselt suurendada ka avastatud narkokuritegude arvu. Siiski on tegeledas märksa suuremate narkokuritegude võimalik palju tugevamalt mõjutada narkootikumide levikut. Sellisel juhul on narkokuritegude statistika paratamatult madalseisus.⁶⁵ Ainuke selgem statistiline andmestik, mis peegeldab seda, kui suuremastaabilistele narkokuritegudele politsei keskendub, on konfiskeeritud narkootikumide hulk.⁶⁶

Narkokuritegusid registreeriti 2010. aastal 901, neist enamik narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine, seda siis vastavalt 78% kõikidest narkokuritegudest.⁶⁷ Võrreldes 2003. ja 2004. aastaga on selgelt vähenenud väikese koguse narkootikumide ebaseaduslik käitlemine: kui 2003. aastal registreeriti neid juhtumeid veel 470, siis 2010. aastal üle kolme korra vähem. Suure koguse narkootikumide käitlemise kuritegude arvu registreerimise tipp oli 2008. aasta, kui registreeriti 1143 sellist kuritegu. 2009. aastal vähenes nende kuritegude registreerimine kolmandiku võrra ning 2010. aastal veel kümnendiku võrra ehk registreeriti 699 kuritegu.⁶⁸

2010. aastal on narkokogused jäänud väiksemaks, mida on ühelt poolt ilmselt põhjustanud kaubitsejate ettevaatlikus (narkootikumidega vahelejäämise korral soovitakse vältida kriminaalkaristust raske kuriteo eest) ning teiselt poolt probleemid raha kokkusaamisega narkootikumide ostuks. Samuti on vähenenud võrreldes varasemaga peamiste narkoainete

⁶³ J. Ginter. P. Randmaa. J. Sootak. Narkosüüteeod Eestis, lk 10.

⁶⁴ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 13.

⁶⁵ J. Ginter. P. Randmaa. J. Sootak. Narkosüüteeod Eestis, lk 12.

⁶⁶ J. Ginter. P. Randmaa. J. Sootak. Narkosüüteeod Eestis, lk 12.

⁶⁷ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 12.

⁶⁸ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 12.

avastamine. Ainsa erandina on kasvanud avastatud kokaiinikogus, mis on tingitud rekordilisest narkosaadetest, mille maksu- ja tolliamet konfiskeerisid. Ilma selleta, oleks ka kokaiini kogus arvatavati vähenenud.⁶⁹

2010. a tegi kohtuekspertiisi instituut üle 1200 narko- või psühhotroopse aine ekspertiisi, millest 16% olid maksu- ja tolliameti menetluses ning 84% politseiasutuste menetluses.⁷⁰

Kohus mõistis 2010. aastal KarS-i § 183 järgi süüdi 52 isikut (2009. a 95), KarS-i § 184 alusel aga 408 isikut (2009. a 461) ja muudes kuritegudes (KarS-i § 185-189) 43 isikut (2009. a 47). Narkokuritegude toimepanijatest enamik mõistetakse süüdi kokkuleppemenetluses ning valdavale osale tähendab süüdimõistmine reaalselt vanglakaristust.⁷¹

2011. a registreeriti 913 narkokuritegu (KarS-i §-d 183-190). Enamus juhtudel ehk 82% narkokuritegude puhul oli tegemist narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses käitlemisega (KarS §184). Narkokuritegude koguarv jäi 2010. a lähedsele tasemele, kasv oli 1%. Suure koguse narkootikumide käitlemise kuritegusid (KarS §184) registri kõige rohkem 2008. a, mil avastati 1143 kuritegu. 2009. ja 2010. aastal vähenes nende registreerimine kokku 39% võrra. 2011. a nende arv taas suurenes 7%. Registreeriti kokku 745 KarS §184 koosseisuga kuritegu.⁷²

Paari viimase aasta jooksul on kaubitsetavad kogused olnud varasemast väiksemad, mis on olnud politsei hinnangul tingitud kaubitsejate soovist hajutada riske ehk soovitakse vältida kriminaalkaristust raske kuriteo eest.⁷³ Levinumatest narkootikumidest kasvas 2011. a tunduvalt kanepi avastamine. Suurim ühekordne kogus, 48 kg hašišit, avastati Eestisse toimetamisel Tallinna sadamas. Endiselt oli populaarne fentanüül, mida konfiskeeriti mitu korda suures koguses. Sellele ainele pööratakse ka erilist tähelepanu suure üledoosi riski tõttu. Mõnevõrra vähenes amfetamiini ja sellele lähedaste ainete ning GHB avastamine.

2011. a sai kohtuekspertiisi instituut 1164 tellimust narko- või psühhotroopse aine ekspertiisiks, mida on vähem kui 2010. a. Narkoaine ebaseaduslikus käitlemises süüdistatud isikute arv vähenes. Suure koguse käitlemises süüdistati 582. isikut ja väikese koguse käitlemises 50 isikut. Esitati ka süüdistus 25-le suuremahulise narkokaubandusega tegelenud

⁶⁹ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 13.

⁷⁰ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 14.

⁷¹ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 14.

⁷² A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 124.

⁷³ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 125.

või organiseeritud kuritegelikule grupile. Nendest 9 gruppi tegutses rahvusvaheliselt. Nendelt gruppidele konfiskeeriti ligi 509 000 euro väärtuses vara.⁷⁴

Kohus mõistis 2011. a KarS § 183 alusel süüdi 27 isikut, KarS § 184 alusel 406 isikut ja muudes kuritegudes (KarS §185-189) 46 isikut. Jõustunud kohtuotsustega kohaldati konfiskeerimist 93 narkokuriteos, muu hulgas konfiskeeriti 3 kinnistut, 22 autot ja raha 454 374 eurot. 2011. a jõustus kohtuotsus, millega mõisteti kuritegeliku grupi liikmele 2005. a suure varalise kasu eesmärgil toimepandud kuriteo eest vangistus 14,5 aastat ja lisakaristusena 736 117 eurone varaline karistus. Grupp toimetas Eestisse Hollandist neljal korral kokku 120 kg hašišit ja 6 kg marihuaanat.⁷⁵

Kui lähtuda lihtsalt statistikast, võib väita, et narkokuriteod on kahanev trend. Seega tuleb nentida, et Eestis kasutusel olev karistussüsteem töötab suurepäraselt ning täidab oma ülesannet, milleks on kuritegude ennetamine mitte tagajärgedega võitlemine. Loomulikult ei ole tulemus rahuldav, aga siiski toimub progress. Tasub muidugi meeles pidada, et narkokuritegude registreerimise tase sõltub otseselt uurimisasutuste töö tulemuslikkusest ja prioriteetidest.

Kindlasti on üheks narkokuritegude arvu kahanemise põhjuseks kriminaaltulu laiendatud konfiskeerimine. Alates 1. veebruarist 2007 saab konfiskeerida süüteo saadud vara ka juhul, kui see kuulub kolmandale isikule ja on omandatud täielikult või olulises osas kuriteo toimepanija arvel või muul viisil turuhinnast märksa odavamalt. Laiendatud konfiskeerimine tähendab, et isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatusaseme erinevuse või muu põhjuse tõttu on alust arvata, et vara on saadud kuriteo tulemusena. Laiendatud konfiskeerimist saab kohaldada vaid konkreetsetes kuritegudes ja juhul, kui isik mõistetakse selles kuriteos süüdi ning karistatakse üle kolmeaastase või eluaegse vangistusega. Tegemist on tähtsa kuritegevust kontrolliva vahendiga. Laiendatud konfiskeerimine muudab hõlptulu teenimise vähem ahvatlevaks, kuna kuritegelikul teel teenitud varast on oht jääda ilma.⁷⁶ Nagu on vähenenud aasta aastalt narkokuritegude arv, on vähenenud ka narkokuritegude eest konfiskeeritud varade suurus. 2009. aastal konfiskeeriti narkokuritegude eest vara 222348

⁷⁴ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 126.

⁷⁵ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 126

⁷⁶ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 47.

euro väärtuses, aastal 2010 oli vastav summa 6500 euro võrra võiksem.⁷⁷ Erandiks oli loomulikult aasta 2011, kui konfiskeeriti 3 kinnistut, 22 autot ja raha 454 374 eurot.⁷⁸

Narkokuritegude arv on vähenenud alaealiste seas. Võrreldes 2009. aastaga on 2010. aastal alaealiste poolt sooritatud kuriteguseid 20,6 % vähem.⁷⁹ Kui vaadata vanglakaristust kandvate narkokurjategijate hulka, võib väita, et uurimisautused ja kohtud teevad oma tööd üpris tulemuslikult. Samas on muidugi muret tekitav narkokuritegude eest vastutst kandvate isikute hulga pidev tõus. Narkokurjategijad moodustavad juba peagu viiendiku vangide arvust. Kui 2007. aasta lõpul oli narkokuritegudes süüdimõistetuid 330 (13% süüdimõistetutest), 2008. aasta lõpul 406 (15%), 2009. aasta lõpul 483 (18%), siis 2010. aasta lõpul juba 492 (19%) ning 2011. aasta lõpul 561 (21%). Enamikul juhtudel oli tegu narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses vahendamisega.⁸⁰

Vaadates vanglates karistust kandvate narkokurjategijate arvu, ei saa just suure kindlusega väita, et Eesti õigussüsteem tegeleb kuritegude ennetamisega. Veel enam, vanglas viibivate narkokurjategijate arv on pidevalt kasvav. Igaaastaste uuringutega on selgeks tehtud, et vangistatud narkokurjategijate arv kasvab aastas järjepidevalt vähemalt 1% võrra. Selle statistika alusel tundub, et siiski tegeleme tagajärgede likvideerimisega ning kuritegevuse ennetustöö väga vilja ei kannu.

⁷⁷ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 48.

⁷⁸ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 126

⁷⁹ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 110.

⁸⁰ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2010, lk 129.

II KRIMINAALPOLIITIKA SOOMES, HOLLANDIS JA USA-S

2.1 Seadusandlus Soomes ja Hollandis

2.1.1 Soome seadusandlus

Soome karistusõigus on oma ülesehituselt väga sarnane Eestile. Narkokuritegude koosseisud sätestab *Rikoslaki*⁸¹ ehk Karistusseadustik. Koosseisud ning karistused on kirjas 50. peatükis. Karistusseaduses sätestatud koosseisudele on aluseks *Huumausainelaki*⁸² ehk narkootilise ainete seadus. Keelatud ainete nimekirja kinnitab valitsus määrusega. Antud juhul on *Valtioneuvoston asetus huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista*⁸³ ehk Valitsuse määrus narkootikumideks peetavatest ainetest, toodetest ja taimedest vastu võetud 2008. aastal.

Karistuseadustiku 50. peatükk §1 näeb ette rahatrahvi või kuni 2 aastase vangistuse isikule, kes toodab narkootilisi aineid või kasvatab koka taimi, oopiumi taimi, kanepit, hallutsinogeenseid seeni; impordib, ekspordib või transpordib narkootilisi aineid; müüb, varustab või turustab narkootilisi aineid; omab või üritab omandada narkootilisi aineid. Antud karistusmäärat kohaldatakse ka katsestaadiumisse jõudnud tegudele. § 2 näeb raskete narkokuritegude eest ette karistuse 1 aastast kuni 10 aastase vangistuseni. Raske narkokuriteo koosseis on täidetud, kui tegemist on eriti ohtliku või suure koguse narkootikumidega. Koosseis on täidetud ka siis kui on tegemist suure majandusliku kasu saamisega, kui kurjategija kuulub kuritegelikku grupeeringusse, ohustatakse inimeste tervist või kui narkootilist ainet jagatakse alaealistele. Need on kaks kõige tähtsamat narkootikumide käitlemist puudutavat paragrahvi karistusseadustikus.

Soome karistusseadustik on üpris leebe. Minimaalseks karistuseks narkokuriteguse eest on rahatrahv ning maksimaalseks karistuseks 10 aastane vabadusekaotus. Karistusseadustiku 50. peatükk §4 näeb ette ka karistuse narkootilise aine tarvitamise eest. Selleks võib olla rahatrahv või karistus kuni 6 kuud. Kui nüüd võtta kõrvale Eesti karistusseadustik, siis sealt ei leia sätteid, mis kriminaliseeriks narkootikumide tarvitamise. Eestis on pandud rõhk käitlemisega tegelevate inimeste karistamisele. Soome taunib nii käitlemist kui ka tarvitamist.

⁸¹ Rikoslaki – 19.12.1889/39. Kättesaadaval : <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rikoslaki> (06.05.2013)

⁸² Huumausainelaki - 30.5.2008/373 kättesaadaval: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080373> (06.05.2013)

⁸³ Valtioneuvoston asetus huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista - 28.8.2008/543. Kättesaadaval: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080543> (06.05.2013)

Siit saab välja lugeda kahe riigi kriminaalpoliitilise erinevuse. Kui Eesti paneb rõhku kaubanduse takistamisele ning selle eest karistamisele, siis Soome kriminaalpoliitika, läbi narkootikumide tarvitamise õigusliku tunimise, eesmärgiks on tekitada inimestes ka moraal ja väärtus, mis hoiab neid narkootikumide tarvitamisest eemal. Eks kindlasti selliste põhimõtete järgimine on üks põhjuseid, miks Soome vanglapopulatsioon on suhteliselt väike ning Eestis suur. Loomulikult ei ole see ainus põhjus. Kindlasti üks peamisi põhjuseid on tõsiasi, et Eesti on kui transiitmaa narkootikumide toimetamiseks Skandinaaviasse, aga Soome puhul on ikkagi tegemist lõpptarbijaga. Kõige olulisemaks põhjuseks on aga meie seadusloome kriminaalpoliitiline otsustus, kuhu panna rõhuasetus narkokuritegudega võitlemisel ning kuidas narkokuritegude eest karistada.

Soomes on peamiseks karistusmeetmeks rahatrahv. Keskmine trahvisumma on viimaste aastate praktika kohaselt olnud 15 päevamäär, isiku sissetulekust. Üldiselt määratakse narkokurjategijatele rahatrahvid, aga vangistus tuleb päevakorda, kui samalaadseid rikkumisi on juba eelnevalt registreeritud. 2009. aastal oli keskmiseks vanglakaristuseks 4,4 kuud. Raskete narkokuritegude puhul on karistusemäärad suuremad. Keskmiseks vanglakaristuse pikkuseks oli 2009. aastal 3 aastat ja 5 kuud.⁸⁴

2.1.2 Soome karistuse mõistmise leebus ning võrdlus Eestiga

Et demonstreerida Soome karistuspoliitika leebust, tuleb välja tuua kaks Soome ülemkohtu lahendit.

1. KKO:2006:51⁸⁵

Selles lahendis oli isik A-lt leitud 98,3 g 75% konsentratsiooniga amfetamiini ja muid uimasteid. Amfetamiin oli pakendatud 2 g kotikestes, mis on sobilikud müügiks. Tema korterist leiti 4 050 eurot sularaha. A on ka varem narkokuritegude eest süüdi mõistetud ning tuvastati, et tegemist on tuntud uimastite müüjaga. Ringkonnakohus mõistis A süüdi raske narkokuriteo koossesu alusel ning lisaks kohaldas sularaha konfiskeerimise. A esitas ülemkohtule kassatsiooni, muutmaks ümber otsus raha konfiskeerimist puudutavas osas, kuna see ei olevat omandatud kriminaalsel teel. Kohus võttis asja menetlusse ning asja kaaludes asus siiski seisukohale, et võttes arvesse konfiskeeritud narkootikumide kogust ning selle hoiustamise ja pakendamise viisi, ei ole usutav raha seaduslik päritolu ning

⁸⁴ H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011. Tampere: 2011, lk 89. Kätesaadaval: <http://www.emcdda.europa.eu> (06.05.13)

⁸⁵ kätesaadaval: <http://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2006/20060051> (06.05.13)

leidis, et ringkonnakohtu otsust muuta ei tule. Ülemkohus pidas vajalikuks veel märkida, et igal juhul tuleb väärtida krimaaltulu taassattumist käibesse.

Eesti kohtupraktika ja seadusandluse kohaselt on A-lt leitud narkootikumide kogus kindlasti suur. Riigikohtu lahendi 3-1-1-121-06 kohaselt, tuleb narkootiliste ja psühhotroopsete ainete erinevatest toimeomadustest võtta esmalt seisukoht, milline on selle narkootikumi puhul puhta aine kogus, millest piisab narkojoobe tekitamiseks ühele keskmisele isikule. Teises etapis tuleb tuvastada, millises koguses narkootilist ainet isik käitles ja kas sellest oleks piisanud narkojoobe tekitamiseks kümnele isikule või mitte. Oluline on tähele panna mõistet "keskmine". Riigikohus on oma seisukohta seletanud amfetamiini käitlemist puudutavas lahendis 3-1-1-107-07, mille kohaselt keskmine narkojoovet tekitav amfetamiini kogus on 1g. Keskmine on võetud seetõttu, et amfetamiin hakkab tavalisel inimesel narkojoovet tekitama 5mg juures, narkomaanil alles 2000mg juures. Arvestades, et isikult konfiskeeritud narkootilise aine kogus on ligi 100 grammi, siis isegi arvestades koguse ringi ainult puhtaks aineks, saab sellest joobe põhjustada rohkem kui kümnele inimesele. Veel enam, et isikut on ka varem karistatud, on KarS §184 lg 2 p 2 alusel A-le võimalik mõista karistuseks 3-15 aastane vabadusekaotus. KarS §184 annab aluse ka raha konfiskeerimiseks. Olen veendunud, et ka Eesti kohtud ei leiaks objektiivseid põhjendusi, miks leitud raha konfiskeerima ei peaks.

2. KKO:2006:82⁸⁶

A mõisteti süüdi 184,1 g 66-68% amfetamiini omamises. Lisaks leiti A juurest ka kaks narkokaalu ning kotikesi narkootikumide pakendamiseks. Ringkonnakohus, leidis, et karistusseadustiku peatükk 50 §2 järgi on tegemist suure narkootilise kogusega. A-le oli varem mõistetud 3 kuune tingimisi vanglakaristus varguse eest, mida kohus luges raskendavaks asjaoluks ning liitis karistused. Kokku mõistis kohtunik A-le 3 aastase vangistuse. A esitas apellatsiooni, milles palus vähendada karistust. Apellatsioonikohus aga leidis, et võttes arvesse leitud koguse suurust ning selle kõrget konsentratsiooni taset, ei ole põhjust kohtuotsust muuta. A esitas kassatsiooni ülemkohtule, paludes vähendada karistust 1 aasta ja 4 kuuni. A leidis, et 3 aastane karistus on liiga karm. Ülemkohus võttis asja menetlusse ning tegi tähelepaneku, et narkootilise aine konsentratsiooni tase on ebaharilikult kõrge, kuna tavaliselt on konsentratsiooni tase 25%. Arvutati välja, et muutes amfetamiini konsentratsiooni 25 %-ni, oleks Soomes tänavaväärtus sellel kogusel 25 000 eurot. Ülemkohus asus seisukohale, et eelnevaid kuritegusid, eriti neid, mis ei ole üldse seotud narkootilise ainete käitlemisega, arvesse võttes on jõutud põhjendamatult karmi

⁸⁶ kättesaadaval: <http://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2006/20060082#id1904906> (06.05.13)

karistuseni. Siduda saab omavahel ainult sarnaseid eelnevaid karistusi. Seega vähendas kohus karistusmäära 2 aastani.

Nagu juba eelnevalt mainitud, on Eesti kohtupraktika ja seadusandlus sätestanud, milline on narkootikumide suures koguses käitlemine. Riigikohtulahendid 3-1-1-121-06 ja 3-1-1-107-07 sätestavad, milline on narkootilise aine suur kogus. Amfetamiini puhul on selleks 10 g puhast amfetamiini. Arvestades, et isikult konfiskeeritud kogus oli 184,1 g 66-68%-ne amfetamiin, siis kümnele inimesele piisab joobetekitamiseks kindlasti. Antud juhul on seega KarS §184 lg 1 koosseis täidetud, mis näeb ette vanglakaristuse 1 aastast 10 aastani. Oletame, et amfetamiini tänavamüügi väärtus oleks Eestis 28 000 eurot, siis läheks antud kuritegu juba KarS §184 lg 2'p 1 alla ning karistusmääraks oleks 6-30 aastat. Tegemist on suures koguses narkootilise aine käitlemisega suure varandusliku kasu saamise eesmärgil. Suure varandusliku kasu definitsiooni annab riigikohus oma lahendis 3-1-1-44-08, milles soovib suure varalise kasu arvutamisel lähtuda Karistusseadustiku rakendamise seaduse §-8 olevat analoogiat, millest tulenevalt on suureks varaliseks kasuks 27 000 eurot. Aga arvestades narkootilise aine koguse suurust, ning võttes arvesse sanktsioonimäärani jõudmise loogikat Eestis, julgen kindlalt väita, et ka karistamisel KarS §184 lg 1 alusel ei oleks A sellise koguse käitlemise eest saanud väiksemat karistust, kui seda on 4-5 aastat vabadusekaotust.

2.1.3 Hollandi seadusandlus

Hollandis reguleerib narkootiliste ainete käitlemist *Opiumwet* ehk oopiumi akt. See on algselt vastu võetud 12. mail 1928. aastal ning selle viimane parandus 13. juulil 2002. aastal. Akti põhiolemus ei ole väga palju aegade jooksul muutunud. Akt jagab narkootikumid kaheks: pehmed- ja tugevad narkootikumid. Pean vajalikuks välja tuua olulisemad artiklid, mis annavad hea ettekujutuse Hollandi narkopoliitika suundadest.

Oopiumi akti kõige tähtsamad artiklid on artikkel 2 ja artikkel 3⁸⁷. Nende mõlema artikli tekst on järgnev:

“On illegaalne:

a. tuua Hollandisse narkootikume välisriikidest;

⁸⁷ Opiumwet – BWBR0001941. Kättesaadaval http://wetten.overheid.nl/BWBR0001941/geldigheidsdatum_06-05-2013 (05.06.2013)

b. valmistada, kasvatada, töödelda, müüa või transportida;

c. omada või

d. toota

narkootikumide nagu on kirja pandud.....”

Mõlema artikli tekst on identne, aga viimane lause määrab regulatsiooni ulatuse. Artikkel 3 käib pehmete narkootikumide kohta, artikkel 2 aga tugevate narkootikumide kohta. Tervishoiuminister kehtestab nimekirjad narkootikumidest, mis on pehmed, mis tugevad. Selleks on oopiumi akti juurde lisatud kaks nimekirja illegaalsetest narkootikumidest. Väga olulise tähtsusega on ka artikkel 3a punkt 5, mis sätestab, et tervishoiuministri pädevuses on hinnata, mis narkootikumid peavad nimekirjades olema. Artikkel 3c annab kohalikele omavaõitsustele võimaluse teha teatud indiviididele erandeid, mille puhul ei kohaldu artiklid 2 ja 3. See on paragrahv, mis põhimõtteliselt loob eeldused kohvi poodide eksisteerimiseks.

Oopiumi akti artiklid 10, 10a sätestavad karistused narkokuritegudele, mis on sooritatud tugevate narkootikumidega. Kohe pean vajalikuks ära märkida, et olenemata rikkumise raskusest, on kohtul alati õigus määrata rahaline karistus. Vatavalt artikkel 10 punkt 1, karistatakse isikut, kes rikub artikkel 2-te maksimaalselt kuue kuulise vangistusega või 4. kategooria rahatrahviga. Rahatrahvide määrad sätestab Hollandi kriminaalkoodeks ehk *Wetboek van Strafrecht*⁸⁸, mille kohaselt on ette nähtud maksimaalselt 11 250 euro suurune karistus. Oopiumi akti jaoks on oluline ka tahtlus. Juhul kui mõni artikkel kahte rikkuv tegu on toime pandud tahtlikult, siis tegemist on automaatselt kuriteoga ning muutuvad ka karistusmäärad. Juhul kui isik tahtlikult ja teadlikult omab tugevatoimelist narkootikumi, võib kohus mõista karistuseks kuni 4 aastat vangistust või 5. kategooria rahatrahvi, mille suuruseks on kuni 45 000 eurot. Isikule, kes müüb, töötleb, transpordib või toodab tugevatoimelisi narkootikume, on ette nähtud karistus kuni 8 aastat või 5. kategooria rahatrahv. Isikut, kes impordib Hollandisse tugevaid narkootikume, võib karistada vabadusekaotusega kuni 12 aastat või 5. kategooria rahatrahviga. Artikkel 10 punkt 5 sätestab, et isikule, kes omab või toob riiki oma tarbeks väikese koguse tugevaid narkootikume, võib kohus mõista kuni aastase vabadusekaotuse ning 3. kategooria rahatrahvi, suurusega kuni 4 500 eurot. Oopiumi akt artikkel 10a näeb ette karistuse artiklis 10 sätestatud tegude eest, kui tegemist on kihutamise, katse või teole kaasa aitamise. Sellisel juhul võib karistuseks määrata kuni 6 aastat vangistust või 5. kategooria rahatrahvi.

⁸⁸ Wetboek van Strafrecht – vastu võetud 3. märtsil 1881. Kättesaadav: <http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html> (06.05.13)

Artikkel 11 sätestab karistused pehmete narkootikumide käitlemise eest. Pehmete narkootikumide käitlemise korral on ette nähtud karistuseks maksimaalselt 4 aastat vabadusekaotust või kuni 5. kategooria rahatrahvi. Samas on artiklis mitmed erandid, mille puhul pehmete narkootikumide käitlemise eest ei ole ette nähtud mitte mingisugust karistust. Artikli punkt 5 sätestab, et karistatav ei ole tootmine, töötlemine, omamine, kasvatamine, müümine ega transportimine, kui on tegemist kanepikogusega alla 30. grammi. Artikli punkt 6 sätestab, et karistatav ei ole tootmine, töötlemine, omamine, kasvatamine, müümine, transportimine ega riiki importimine, kui on tegemist pehme narkootikumiga, mille kogus on mõeldud endale tarbimiseks.

Nagu enne mainitud, lubab Hollandi seadusandlus ainsa karistusena määrata ka rahatrahvi, isegi kui sanktsiooni ülemmääraks on eluaegne vangistus. Väga oluline on tähele panna, et Hollandi karistussüsteem eelistab vangistusele pigem rahalist karistust.⁸⁹ Siin on märgata sarnasust Soome kriminaalpoliitikaga, mis ka kasutab pigem rahatrahvi. Alates 1993. aastast näeb ka Hollandi karistusõigus ette vara konfiskeerimise. Konfiskeerimine on kohtu otsustada. Konfiskeerimine toodi seadusandlusesse, et tõhustada võitlust organiseeritud kuritegevuse, narkokaubanduse ja rahapesuga.⁹⁰

Hollandi puhul on huvitav see, et karistuse mõistmiseks on ette nähtud karistuse mõistmise raamistik. Raamistiku loomine sai alguse 1999. aastal. Raamistiku eesmärgiks on ühtlustada karistuse mõistmist Hollandis enim toime pandud kuritegudes. Raamistik on väga konkreetne ning näeb konkreetse teo eest konkreetse karistuse. Hollandi süsteemi kohaselt jagatakse õigusrikkujale punkte. Iga punkti eest võib määrata trahvi kuni 22 eurot, päeva vangistust või 2 tundi kasulikku tööd. Karistuse mõistmise raamistikust tohib kõrvale kalduda, aga see peab olema põhistatud.⁹¹

2.2 Soome ja Hollandi kriminaalpoliitilised suundumused

2.2.1 Soome kriminaalpoliitika

Soomes korraldab narkopoliitikat Sotsiaal- ja tervishoiuministerium spetsiaalse töögrupi kaudu. Narkopoliitika kordineerimise gruppi kuuluvad esindajad Justiitsministeriumist, Siseministeriumist, politseist, Riigi peaprokuratuurist, tolliametist, Rahandusministeriumist,

⁸⁹ P. J. P. Tak. The Dutch criminal justice system. 2008: Nijmegen, lk 115.

⁹⁰ P. J. P. Tak, lk 119.

⁹¹ P. J. P. Tak, lk 137.

Haridus- ja kultuuriministeeriumist, Välisministeeriumist jne.⁹² Narkopoliitikasse on kaasatud kõikide valdkondade esindajad, kes puutuvad vähemal või suuremal määral ühiskonnas kokku narkoprobleemidega. Kaasatud on ka valitsusvälised organisatsioonid. Töögrupp teeb narkosituatsioonist regulaarseid ülevaateid valitsusele ning pakub välja uusi meetmeid probleemiga võitlemiseks. Soome terviseuuringute keskus (Tekry) on narkootiliste ainete kuritarvitamise osas üks tähtsamid arvamusiidreid. Tegemist on valitsusvälise organisatsiooniga, mis toetab narkootiliste ainete kuritarvitamise enesekontrolli ja kutsub esile avalikke arutelusid, avaldades meedias narkootiliste ainete kohta informatsiooni ning rahva arvamusi.⁹³

Põhjamaade kriminaalpoliitikas kasutatakse karistusena vangistust ainult raskete kuritegude puhul. Suurem osa karistusi on vangistusele alternatiivsed kergemad karistused nagu näiteks rahatrahvid. Soome rakendab rahatahve 3 kuni 4 korda rohkem, kui teised Skandinaaviamaad. Karistusi mõsitetakse seaduste alusel ja otsuseni viib kohtuniku siseveendumus, mille kujundavad ühiskonnas aktsepteeritud arusaamad. Otsuse tegemist ei ole võimalik väliselt mõjutada. Selle all mõtlen süsteemi, mis seab kohtuniku otsustuse tegemisele kindla mänguruumi, nagu USA-s kasutusel olev karistuse mõistmise raamistik. Soomes vabastatakse suurem osa vangidest pärast poole või kahe kolmandiku karistuse ärakandmist.⁹⁴ Soomes kehtib kummaline süsteem, kus tundub, et meie mõistes leebe karistamine ning sellega kaasnev madal vanglapopulatsioon ei ole kuidagi suutnud kuritegevuse taset viia kontrolli alt välja. Selle lahtimõtestamiseks tuleb vaadata Soome kriminaalpoliitika eesmärged.

Erinevalt teistest arenenud lääneriikidest ei ole Soome kriminaalpoliitika eesmärgiks tegeleda inimeste ümberkasvatamise ning parenduslike eesmärkidega. Soome kriminaalpoliitika töötati välja 1970. aastatel. Enne seda oli Soome karistussüsteem ääretult range ning kriminaalpoliitika ebatolerantne. Põhjuseid tuleb otsida ajaloost, poliitilisest kliimast ning sõjajärgsest ühiskonnast, kus range karistamine oli möödapääsmatu. 1960. aastatel toimunud kiire majanduslik areng, inimeste sissetulekute ühtlustumine ja jõudmine Skandinaavia heaoluriikide hulka lõi eeldused karistussüsteemi ja kriminaalpoliitika reformimiseks. Samuti sattus Soome kriminaalpoliitika ja suur vanglapopulatsioon terava kriitika alla teiste Skandinaaviamaade poolt.⁹⁵ Narkootikumide tarbimine on Skandinaaviamaades keelatud.

⁹² H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 21.

⁹³ H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 34.

⁹⁴ T. Lappi-Seppälä. Penal Policy in scandinavia. Crime and Justice, 2007/ vol 36, lk 225.

⁹⁵ T. Lappi-Seppälä, lk 242.

Ainsaks erandiks on Taani.⁹⁶ Siinkohal tuleb vaadata Eesti kriminaalpoliitika arengusuundi ning küsida, kas meie oleme valmis rakendama Skandinaaviamaadele omast kriminaalpoliitikat. Tõelisest heaolu ühiskonnast Eesti puhul täna veel rääkida ei saa. Üle elatud majandussurutise järgses riigis on majandustulemused ning inimeste sissetulekud küll taas tõusule pöördunud, aga Skandinaaviale omast sotsiaalpoliitikat me endale lubada ei saa. Just sotsiaalteenuste pakkumise kasv on üheks peamiseks eelduseks Skandinaaviale omase kriminaalpoliitika loomisel.

Soome kriminaalpoliitikat saab väljendada topelt vormuleeringu järgi: kulude ning kuritegude kahjulike tagajärgede minimaliseerimine ja kuritegevuse kontroll ning nende kulude õiglase jagamine kurjategija, ühiskonna ja ohvri vahel.⁹⁷ Minimaliseerimise eesmärgiks ei ole minimaliseerida kuritegude arvu vaid rõhuasetus on kriminaalse käitumise kahjulike tagajärgede ja kulude vähendamine. Selle all ei mõelda ka ainult kuritegevuse kulusid vaid peetakse silmas ka neid kulusid ja kannatusi, mida põhjustab kuritegevuse kontrollimine ja karistussüsteem üleüldiselt. Väga tähtis on kriminaalpoliitikas üldpreventsioon, aga selles mõttes, et preventatiivsed eesmärgid tuleb saavutada läbi karistuse moraali loova ja väärtusi vormiva omaduse, mitte läbi hirmu. Eesmärgiks on inimesi hoida ebaseaduslikult käitumast mitte seeläbi, et teole järgneb ebameeldiv karistus vaid seetõttu, et tegu iseennast peetakse moraalselt taunimisväärseks.⁹⁸ Üldiselt Skandinaaviamaades kohaldatakse karistust, mis on lähedal karistuse miinimumile, aga narkokuritegude puhul see ei kehti.⁹⁹ See omakorda kasvatab seni Skandinaavias madalal tasemel püsinud vangide arvu. Soome narkopoliitika juhtivad põhimõtted asuvad ühiskonna struktureerimise otsustes. Need otsused põhinevad ühiskonna heaolul ja sotsiaalpoliitikal. See tekitab kriminaalpoliitikas probleeme. Soome narkopoliitika on alati olnud kahe tahuga: narkopoliitika surub narkootikumide kasutajaid ühiskonnast välja, samal ajal üritades neid ühiskonda integreerida.¹⁰⁰ Selle all mõeldakse narkootikumide tarbimist, kui ühiskonnas moraalselt tunitavat tegevust ning samas katseid võõrutada tarbijaid narkootikumidest ja seeläbi uuesti ühiskonna täisväärtuslikeks liikmeteks muutmist. Skandinaaviamaade kriminaalpoliitika nõuab ratsionaalset ja humaanset käitumist, püüdes vähendada vanglakaristuste arvu nii palju

⁹⁶ P. O. Träskman. Drug Control and Drug Offences in the Nordic Countries: A Criminal Political Failure too often Interpreted as a Success. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2004/ vol 5, lk 240.

⁹⁷ T. Lappi-Seppälä, lk 231.

⁹⁸ T. Lappi-Seppälä, lk 232.

⁹⁹ P. O. Träskman, lk 243.

¹⁰⁰ A. Kinnunen. The Paradox of Criminal Policy Studies of Drug Crime and its Control in Finland. 2008: National Research Institute of Legal Policy Publication no. 233 Helsinki, lk 134.

kui võimalik. Sotsiaalsed probleemid tuleb lahendada teiste vahendite abil. Vangistuse vähene kasutamine ja väike vanglapopulatsioon on olnud eesmärk omaette. Narkopoliitikas on olukord teine. Narkootikumidega võideldakse aktiivselt ning peamiseks vahendiks on vagistuse kasutamine. Vanasti nähti narkootikumide tarbimist, kui isiklikku probleemi, aga alates 1960. aastatest nähakse narkootikumide kasutamist kui kriminaalset probleemi ning tihti veel ka kui kõige suuremat.¹⁰¹

Soome kriminaalpoliitika peamiseks eesmärgiks on karistussüsteemi poolt põhjustatud kannatuste vähendamine. Soome teadlased on veendunud, et Soomes rakendatav kriminaalpoliitika annab tunnistust faktile, et kuritegevus ja vangistatud isikute arv on üksteisest täiesti sõltumatud ning nende kummagi tõus ja langus käib iseseisva loogika alusel.¹⁰² Siinkohal tuleb tõesti tunnistada, et liberaalne kriminaalpoliitika ei põhjusta tingimata kuritegevuse tõusu. Ei saa aga ümber vaadata narkokuritegudest, kus vangistatud isikute arv kogu vanglapopulatsioonist moodustab 47%. Statistikat vaadates tekib tunne, et narkokuriteod ei allu seni väga edukalt töödandud reeglite süsteemile. Ka Soome õigusteadlased nõustuvad, et muidu väga ratsionaalne ja läbimõeldud Skandinaavia kriminaalpoliitika, on muutunud narkokuritegusid puudutavas osav ääretult ebaratsionaalseks.¹⁰³ Nagu enne mainisin, avaldub see ennekõike narkokuritegude arvus ja vanglapopulatsioonis. Registreeritud narkokuritegude arv on märkimisväärselt kasvanud kõigis Skandinaaviamaades. Taani on nende hulgas erandiks. Kuritegude arv on omakorda kasvatanud vanglakaristuste arvu. Narkokurjategijate arv Skandinaaviamaades moodustab mõnel juhul rohkem kui kolmandiku vanglate kogupopulatsioonist. Pole imestusväärne, et läbi selle on kasvanud ka narkoprobleemidega isikute arv vanglas, moodustades narkokurjategijatest lausa poole. Kõige kurvem on aga see, et Skandinaaviamaades on narkosurmade arv üle Euroopa keskmise.¹⁰⁴

Probleemid narkootikumidega on muutnud kriminaalpoliitikat karmimaks. Sarnased trendid on ka paljudes teistes riikides. Põhjamaad koos teiste riikidega on järginud USA narkovastase sõja ekstreemset poliitikat, mis on tinginud vangistatute arvu kasvu. Palju vajab uurimist, kas ressursid, mis on suunatud narkootikumide nõudluse ja pakkumise vähendamiseks, on õigesti

¹⁰¹P. O. Träskman, lk 237.

¹⁰²T. Lappi-Seppälä, lk 240.

¹⁰³T. Lappi-Seppälä, lk 261.

¹⁰⁴H.Tham. The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention 2012/ vol. 13, lk 13.

suunatud ning probleemiga proportsionaalsed. Ratsionaalse narkopoliitika loomiseks on vajalik kestva avaliku debati loomine.¹⁰⁵

Kriminaalpoliitilised otsused on muutunud viimasel ajal populistlikeks ning rahva meeleheaks aetakse karmikäelist poliitikat. Riikide eelarvetes, kus valitsus annab kriminaalpoliitilised tegevusjuhised, kasutatakse üha enam sõjakat terminoloogiat narkokaubandusega võitlemisel.¹⁰⁶ Ka Eestis on see nii. Kriminaalpoliitika arengukavades ning nende seletuskirjades on narkotikumidega seonduv alati üks esimesi riiklikke prioriteete, millega võidelda.

Narkoprobleemi reguleeriva seadusandluse õigustuseks on üleüldine oht ühiskonnale. Narkootikume kujutatakse kui epideemiat, mis võib tabada igaüht.¹⁰⁷ Eks selle põhjuseks on heaoluühiskondade soov luua narkootikumide vaba ühiskond. Soome loobus sellest ideest 1990. aastatel.¹⁰⁸ Samas ei ole suudetud välja mõelda ka efektiivseid lahendusi, millest annab tunnistust Soome kriminaalpoliitika kahjude vähendamisele suunatus. Minu arvates on selle põhjuseid mitmeid. Nimelt tänane ühiskond tervikuna on palju tolereerivam ja avameelsem, kui aastakümneid tagasi. Erinevate asjadega eksperimenteerimine ja uue avastamine on täiesti normaalne. Seda ka narkootikume puudutavas osas. Just muutused ühiskonnas tervikuna muudavad võimalikuks narkokaupmeestel kriminaalse hõlptulu teenimise. Narkootikumide tarbimine ja kaubandus ei allu ka üldistele majanduse reeglitele, kus pärast pikka buumi tuleb alati langus. Tundub, et tegemist on majandussurutise kindla tegevusvaldkonnaga. Seetõttu ei kehti ka vana Skandinaavia moto, mille kohaselt hea sotsiaalpoliitika on parim kriminaalpoliitika.¹⁰⁹ Kindlalt võib väita, et Skandinaavias ei ole saavutatud narkootikumide vaba ühiskonda. Vastupidiselt, vanglad on järjest rohkem täidetud just narkokurjategijatega.¹¹⁰ Veenvad argumendid selle põhjuse seletamiseks puuduvad. Selge on aga see, et ei ole ratsionaalne kasutada nii palju vangistuslikke karistusi. Vangistuse ulatuslik kasutamine on tinginud Skandinaavias vanglate ülerahvastatuse.¹¹¹

Soomes registreeriti 2011. aastal ligikaudu 20 000 narkootiliste ainetega seotud kuritegu, mida on 7% rohkem, kui 2010. aastal. Väga murettekitavaks on järjest enam populaarsust

¹⁰⁵ A. Kinnunen, lk 136.

¹⁰⁶ H. Tham, lk 16.

¹⁰⁷ H. Tham, lk 18.

¹⁰⁸ T. Lappi-Seppälä, lk 261.

¹⁰⁹ T. Lappi-Seppälä, lk 274.

¹¹⁰ P. O. Träskman, lk 249.

¹¹¹ P. O. Träskman, lk 251.

koguv kodune kanepi kasvatamine. Nimelt 2010. aastal konfiskeerisid politsei ja toll 15 000 kanepitaime, mida on 45% rohkem, kui 2008. aastal. Siiski koguseliselt konfiskeeritakse Soomes kõige rohkem sünteetilisi narkootikume. 2010. aastal registreeriti 12 100 narkootikumide ebaseadusliku tarvitamise juhtu, mis on 62% kogu narkokuritegevusest. Raskeid narkokuritegusid registreeriti 1100, mis moodustab 5% kõikidest narkokuritegudest.¹¹² Aina suuremaks probleemiks on välisriikide kurjategijate osalus Soome narkokaubanduses. Rasketes narkokuritegudes kahtlustatavatest isikutest oli välismaalasi 35%.¹¹³ Kahjuks tuleb tunnistada, et suurem osa nendest välismaalastest on eestlased või Eesti venelased. Konfiskeeritud narkotulu ulatus 2010. aastal 1,1 miljoni euroni, mis omakorda ilmestab hästi narkoäri suurust ja ulatust.¹¹⁴

Eesti organiseeritud kuritegevuse mõju kasvu üheks peamiseks põhjuseks on kindalsti Eesti kodanike arvu kasv Soomes. Eesti kodanikud moodustavad suurima Soomes alaliselt elavate välismaalaste grupi ning nende arv ületas 2010. aastal esmakordselt Soomes elavate Venemaa kodanike arvu. Soome statistikaameti andmetel elas 2011. aastal Soomes üle 34 000 Eesti kodaniku.¹¹⁵

Soomes peeti 2010. aastal narkokuriteos kahtlustatavana kinni 284 Eesti kodanikku. Võrreldes 2006. aastaga on narkokurjategijate arvu kasv olnud märgatav. Siis peeti kinni 76 Eesti kodanikku. Narkokurjategijate aktiivsus on sel perioodil tunduvalt suurenenud. Samas 2011. aastal peeti Soomes narkokuriteos kahtlustatavana kinni 280 Eesti kodanikku ehk 4 isikut vähem. Narkootikumide vahendamise eest kinni peetud isikute arv oli aastaga vähenenud 32 isiku võrra. Kahjuks ei saa rääkida Eesti kodanike narkokuritegevusest kui langevast trendiest, sest ka varasematel aastatel on kahtlustatavana kinni peetud isikute arv kõikunud.¹¹⁶ Eks ka siin on tegelikult põhjuseks õiguskaitseorganite töö ning nende prioriteedid. Nii nagu Eestis on ka Soomes kuritegevuse statistika otseselt seotud politsei aktiivsusega kuritegude avastamisel. Kuritegevuse avastamisel mängib suurt rolli see, kuhu kriminaalpoliitika otsustab parasjagu resurssi suunata.

¹¹² H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 87.

¹¹³ H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 88.

¹¹⁴ H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 88.

¹¹⁵ A. Ahven. P. Lindsalu. Eesti kodanike õigusrikkumised Soomes. Tallinn: Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond Analüüsitalitus 2012, lk 8.

¹¹⁶ A. Ahven. P. Lindsalu, lk 25.

Narkokuritegude puhul on 2011. aasta seisuga keskmine narkokuritegude arv ühe kahtlustatava Eesti kodaniku kohta on 2,4.¹¹⁷ Kuigi eestlaste poolt sooritatud narkokuritegude tegelikku ulatust on täpselt raske hinnata, annab see umbkaudse pildi eestlaste tähtsusest ning nende tegevuse ulatusest narkokaubanduses. Siiski tasub enda jaoks pildi loomisel võtta arvesse, et Soomes on kriminaliseeritud ka narkootikumide tarvitamine. Kõigist narkokuriteo kahtlusega kinnipeetud Eesti kodanikest oli 43% seotud just narkootikumide tarvitamisega.¹¹⁸

Politseinikud pooldavad narkootikumide kasutamise suhtes null-tolerantsi. Narkootikumide kasutamist nähakse, kui organiseeritud kuritegevuse osa, mis omakrda on süüdi avaliku korra ja ühiskonna turvatunde õõnestamisel.¹¹⁹ Politsei andmetel ei ole Soome organiseeritud kuritegevus siiani olnud väga hästi reguleeritud, aga viimasel ajal on professionaalsed kurjategijad muutunud järjest rohkem distsiplineerituks. Uurimisasutuste huviorbiidis olnud suurte narkokuritegude analüüsist selgub, et narkokaubandust kordineerivad erinevad kuritegelikud grupeeringud. Nendel kuritegelikel grupeeringutel on väga tihedad sidemed Eesti organiseeritud kuritegevusega. Soome jaoks on uudne, et narkoäris on kasutusele võetud ka relvad ning suured sularaha konfiskeerimised näitavad, et organiseeritud kuritegevus mängib narkokaubanduses järjest suuremat rolli.

Heroiin on Soome narkoturul haruldane. Kõige suurema osakaaluga on sünteetilised narkootikumid.¹²⁰ Politsei andmetel on tuleb 90% amfetamiinist riiki Eestist. Suur hulk erinevaid narkootikume, mis on pärit Kesk-Euroopast, leiavad oma tee Soome just läbi Eesti. Soomes on saamas suureks probleemiks ka Loode-Venemaal üha enam populariseeruv sünteetiliste narkootikumide, eriti amfetamiini tarbimine ja valmistamine. Soome tänane mure ei olegi niivõrd Eestist tulev narkokuritegevus vaid oht, et Venemaa ujutab ühel hetkel üle Soome narkoturu.¹²¹

On väga kahetsusväärne jälgida, et Eesti on muutunud narkokaubanduse transiitmaaks. Selge on see, et suur osa narkootilist ainet liigub Soomest edasi ka teistesse Skandinaaviamaadesse. Tegemist on auguga Eesti narkovastases võitluses. Augu põhjustajaks ei saa lugeda lihtsalt õiguskaitseorganite tegemata tööd. Selge on see, et tegelik põhjus on üleüldises kriminaalpoliitikas. Kriminaalpoliitilised otsused on need, mille alusel suunatakse õiguskaitseorganite resursse ning antakse kätte juhised, millistele valdkondadele ning

¹¹⁷ A. Ahven. P. Lindsalu, lk 16.

¹¹⁸ A. Ahven. P. Lindsalu, lk 25.

¹¹⁹ H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 91.

¹²⁰ H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 96.

¹²¹ H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 97.

probleemidele keskenduda tuleb. Eesti puhul tuleb mees pidada, et meie majanduslikud võimalused on üpris piiratud. Narkosaadetiste avastamine sõltub õiguskaitseorganite töö tulemuslikkusest, kuid väheste resurssidega häid tulemusi saavutada ei saa.

Soome kasvavate narkoprobleemide kõrval tundub huvitav, et vanglapopulatsioon on jäänud ikka sama taseme juurde ning pigem väheneb. 2010. aastal oli Soome vangide arv 3291 inimest ehk 15% vähem, kui 2005. aastal. Samas murettekitavaks on asjaolu, et välismaalaste hulk vangide seas kasvab, olles 14,7% vangide koguhulgast. Rahul ei saa Soome olla ka asjaoluga, et vanglate populatsioonist 47% moodustavad narkokurjategijad.¹²²

2.2.2 Kriminaalpoliitika Hollandis

Rääkides kriminaalpoliitikas narkootikumidest, pälvib Holland alati palju tähelepanu. Kui narkootikumide kasutamise seaduslikkus ei ole midagi uut, siis Hollandi otsus reguleerida kergete narkootikumide turgu ning hoida seda riigi kontrolli all on küll tavatu ning karmi narkopoliitika pooldajate hulgas pahameelt tekitav.

Organiseeritud kuritegevuse peamine tegevusala Hollandis on rahvusvaheline salakaubavedu, mis hõlmab endas põhiliselt narko-, inim- ja relvakaubandust, samuti varastatud autode kaubandust. Holland on üldiselt transiitmaaks, aga sünteetiliste narkootikumide osas tootjamaaks. Siseriiklikult tarbitakse ekstatit ja amfetamiini 40 miljoni euro eest aastas, samas kui neid samu narkootikume eksporditakse 320 miljoni euro väärtuses. Heroiini tarbitakse siseriiklikult 720 miljoni euro ning eksporditakse 1,16 miljardi euro väärtuses. Kanepit tarbitakse 600 miljoni euro, imporditakse 230 miljoni euro ning eksporditakse 810 miljoni euro väärtuses. Pakistanist, Liibanonist ja Marokost imporditav kanep on asendunud kohalikult kasvatatava kanepiga. Umbes kolm neljandikku Hollandis müüdavast kanepist on kohalik.¹²³

Hollandi narkopoliitikat peetakse väga liberaalseks ja tolerantseks. Täna sel Hollandi narkopoliitikal on mitmeid ainulaadseid elemente: jagatakse aktsepteeritava ja mitteaktsepteeritava riskiga narkootikumid pehmeteks- ja tugevateks narkootikumideks, pehmete narkootikumide turg on rangelt eraldatud tugevate narkootikumide turust, narkomaane koheldakse kui patsiente, kes vajavad meditsiinilist abi, narkootikumide tarbimise kahjude vähendamine. Õiguskaitseorganid keskenduvad narkootikumide tootmisele, müümisele, imprdile ja ekspordile. Üks kõige erilisemid kriminaalpoliitika elemente on

¹²² H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 104.

¹²³ E.R. Kleemans. Organized Crime, Transit Crime, and Racketeering. Crime and Justice, Vol. 35, No. 1, Crime and Justice in the Netherlands 2007, lk 177.

pehmete narkootikumide lubamine ning selle turu riigi kontrolli all hoidmine läbi kohvi poodide.¹²⁴

Hollandis on 2010. aasta seisuga 11 736 vangi. Alates 2005. aastast on vanglapopulatsioon liikunud kahanevas suunas.¹²⁵ Narkokurjategijad moodustavad vanglapopulatsioonist 18%. Nende vangide keskmiseks vanglakaristuse pikkuseks on kuus kuud kuni kolm aastat.¹²⁶ Mitte kunagi ei ole Hollandis tolereeritud narkootikumide kaubandust, -tootmist ja -varustamist. Pole ka oluline, kas tegemist on pehmete- või tugevate narkootikumidega. Viimastel aastatel on vähenenud ka tolereeriv suhtumine pehmetesse narkootikumidesse. Kriminaalpoliitika prioriteetideks on narkootikumide tänavakaubanduse, narkoturismi, kanepi kasvatamise ja kohvi poodide vähendamine¹²⁷ 2011. aastal toimus Hollandi kriminaalpoliitikas mitmeid muudatusi. Otsustati karmistada kohvi poodide poliitikat ning võitlust organiseeritud kanepi kasvatamisega.¹²⁸

Alates 70. aastatest, Hollandi kriminaalpoliitika eesmärgiks on olnud vähendada narkootikumide negatiivset mõju elanikkonnale. Selle lähenemise üheks peamiseks võtmeks on narkootikumide kasutamise tolereerimine. Narkopoliitika teeb vahet pehmetel- ja tugevatel narkootikumidel. Pehmete narkootikumide, peamiselt kanepi müümist ainult ei tolereerita vaid ka reguleeritakse läbi nn kohvi poekete (*coffee shops*). Hollandlased ise olid selle süsteemiga aastaid rahul, aga 2000. aastate algusest on poliitika saanud ka siseriiklikult väga palju kriitilist tagasisidet. Probleemide põhjustajaks on rahvusvaheline kriitika, mis teeb valitsusel otsuste tegemise ülimalt keeruliseks.¹²⁹ Hollandi kriminaalpoliitikat ja õigussüsteemi iseloomustavaks tunnuseks on õiguslik tolerantants moraalselt vastuolulistele küsimustele nagu pornograafia, narkootikumid, abort, prostitutsioon ja eutanaasia.¹³⁰

Traditsiooniliselt on hollandlastele olnud tähtsad individuaalsed vabadused ja individuaalne otsustusvõime. Ühiskond aktsepteeris uimasteid tingimusel, et kasutajad ei segaks sellega teisi ühiskonna liikmeid. Selline suhtumine on tänaseks muutunud. Viimaste aastate majanduslangusega kaasnenud inimeste ebakindlus on kasvanud ning immigrantide ja muude

¹²⁴ P. J. P. Tak, lk 22.

¹²⁵ M. van Laar. jt. Report to the EMCCDA by Reitox National Focal Point. 2011, lk 159. Kättesaadaval <http://www.emccda.europa.eu> (06.05.13).

¹²⁶ M. van Laar. jt, lk 159.

¹²⁷ P. J. P. Tak, lk 21.

¹²⁸ M. van Laar. jt, lk 15.

¹²⁹ H. F. L. Garretsen. H. F. L. The Dutch and their drugs: The end of an era? Reflections on Dutch policies towards tobacco, alcohol and illegal drugs. Tilburg: Drugs: education, prevention and policie, 17(5) 2010, lk 485.

¹³⁰ P. J. P. Tak, lk 12.

etniliste gruppide tolereerimine on vähenenud. Selles kontekstis on tekinud ühiskonnas soov karmima kriminaalpoliitika järele.

Holland on Euroopas oluline narkootikumide transiitriik. Rahvusvaheline narkokaubandus kasutab sama infrastruktuuri nagu ka legaalne majandus.¹³¹ Kasutatakse riigi suurimaid lennujaamu ning sadamaid. Arvestades, et nii sadamad kui lennujaamad on Euroopa ühed suurimad ning ka teisemad, siis kurjategijatel on lihtne märkamatuks tegutseda. Nagu Eestis, jääb ka Hollandis kuritegude avastamine õiguskaitseorganite piiratud ressurside taha. Lisaks suurepärasele infrastruktuurile on mastaapse narkokaubanduse tekke põhjuseks ka tugevad sidemed juhtivate narkootijate riikidega. Suurem osa Hollandis elavatest immigrantidest on pärit riikidest, mis on läbi aegade olnud suured narkootiliste ainete tootjad (Türgi, Aruba, Maroko). Immigratsioon Hollandisse on loonud tugevad sotsiaalsed sidemed Hollandi ja eelpool mainitud riikide vahel. See on loonud omakorda eeldused suure rahvusvahelise narkokaubanduse tekkeks.¹³² Kokaiinikaubanduse uurimine ja selle vastane võitlus on üks kriminaalpoliitika prioriteete. Hollandi suurimas, Schipholi lennujaams kontrollitakse põhjalikult kõiki Antillidelt, Arubalt, Peruust, Venetsueelast ja Dominikaanist saabuvasid reisijaid. Selle poliitika tõttu on stabiliseerumas lennujaama läbivate narkomuulade arv.¹³³

Hollandis on kanep enim kasutatav narkootikum. Erinevad uurimused näitavad, et 23 % 15-64 aastastest hollandlastest on kasutanud kanepit. Sellest vanusegrupist umbes 3% on kanepi igapäevased kasutajad. Iseenesest on tegemist positiivse arenguga, võttes arvesse, et 1997. aastal oli 17-64 aastaste inimeste hulgas 7% igapäevaseid kasutajaid. Tänapäevasega on Holland kanepitarvitamises Euroopa riikide võrdluses keskmise hulgas.¹³⁴

Nagu eelnevalt mainitud, jagab Holland narkootikumid kahte gruppi – pehmeteks ja tugevateks. Pehme narkootikumide all peetakse üldiselt silmas kanepit. Pehmeid narkootikume defineeritakse, kui aktsepteeritava riskiga narkootikume. Kanepi müümine ja omamine väikestes kogustes on aktsepteeritav. Müüki korraldavad kohvi poed, mille tegevus on reguleeritud. Nende tegevus peab vastama viiele rangele kriteeriumile: reklaamikeeld, tugevate narkootikumide müümise keeld, piirkonna rahu mitte häirimine, alla 18 aastaste isikute mitteteenindamine ning isiku kohta mitte üle 5g müümine päevas.¹³⁵ Poodnikud ei tohi

¹³¹ E.R. Kleemans, lk 181.

¹³² E.R. Kleemans, lk 181.

¹³³ M. van Laar, jt, lk 21.

¹³⁴ H. F. L. Garretsen, lk 486.

¹³⁵ H. F. L. Garretsen, lk 486.

korraga omada rohkem kui 500g kanepit.¹³⁶ Piiranguid kutsutakse AHOJ-G kriteeriumiteks. Seaduse järgi on kanepikaubandus ja tootmine keelatud, aga riigiprokurör on kehtestanud AHOJ-G kriteeriumid, mille järgimisel prokurör laseb kohvi poodidel tegutseda ega esita kanepi müümise eest süüdistusi eest süüdistusi.¹³⁷ Hollandis tegutses 2011. a lõpus 651 kohvi poodi. Võrreldes 2009. a-ga on kohvi poodide arv vähenenud 2,3 %. Selle põhjuseks on AHOJ-G kriteeriumite täitmise väga range kontrollimine. Nende asutuste litsentse ei uuendata, kui on tuvastatud kas või üks rikkumine. Kohvi poodide tegevus on kohaliku omavalitsuse otsustada. Kohalik omavalitsus määrab, mitu poodi võib tema valitsusalas olla. Umbes 80% omavalitsustest kohvi poode ei tolereeri. Samas kohvipoodide puudumise saab kohalik omavalitsus otsustada ainult kooskõlas naaberomavalitsustega. Kohvipoodide tegevuse mittelubamine peab olema hästi põhjendatud, kuna omavalitsuse otsuse saab kaevata halduskohtusse.¹³⁸ 90% kanepi kasutajatest omandab kanepi kohvi poest.¹³⁹

Narkootiliste ainete eristamise ning pehmete narkootikumide aktsepteerimise eesmärgiks on tekitada olukord, kus narkoturгу ei kontrolli kuritegelikud ühendused. Sellega omakorda loodetakse vähendada pehmete narkootikumide tarvitajate pöördumise riski tugevatoimeliste narkootikumide tarvitamisele. Riik on võtnud, seisukoha, et kui narkootikume juba tarvitatakse, tuleb seda teha kontrollitult ja turvaliselt.¹⁴⁰ Poliitika üheks suureks positiivseks omaduseks on ka see, et riik võtab varimajanduselt ära suure osa nende tulust. Loomulikult tuleb siinjuures vaadata narkootikumide tarvitamise eetilist poolt ning esitada küsimus, kas on üldse mõistlik tolereerida psühhotroopsete ainete kasutamist. Kuigi narkomaanid võivad väita, et kanepi puhul on tegemist süütu narkootilise ainega ning selle mõju on tühine, ei saa teaduslikud uuringud selliseid seisukohavõtte kinnitada. Tõsi on see, et teatud haiguste sümptomeid aitab kanep leevendada. Holland on kindlasti väga edumeelse narkopoliitikaga riik, püüdes leida kuldse kesktee narkootikumide tarbimise ja kriminaliseerituse vahel. Samas püsib oht, et sellise poliitikaga saadab riik oma kodanikele vale signaali, et narkootikumide tarvitamine ongi täiesti normaalne. Läbi selle õõnestab riik oma kriminaalpoliitikat.

See oht on Hollandis saanud reaalsuseks. Euroopas korraldati 2008. aastal küsitlused 15-24 aastaste noorukite seas. 67% euroopa noortest arvavad, et kanep peaks olema keelatud narkootikum. Hollandis jagas sama arvamust kõigest 45 % noortest. Samas üllatav oli see, et

¹³⁶ P. J. P. Tak, lk 22.

¹³⁷ Coffeeshops in Nederland 2011, Aantallen coffeeshops en gemeentelijk beleid 1999-2011. lk1.

¹³⁸ P. J. P. Tak, lk 22.

¹³⁹ M. van Laar. jt, lk 143.

¹⁴⁰ H. F. L. Garretsen, lk 487.

34% küsitluses osalenud euroopa noorest leidis, et kanepile on lihtne ligi pääseda. Hollandis oli samal arvamusel ainult 28% vastanutest. See tundub kummaline, kuna Hollandis kanepi ostmine ei ole keeruline, seda saab igast kohvi poest.¹⁴¹ H. F. L. Garretsen leiab, et põhjuseks on kohvi poodide vähenemine, ühiskonnas toimuvate väärtushinnangute muutumine ning sotsialistide ja liberaalide valitsuse vahetumine parempoolsetega, kes on narkootikumide suhtes vähem tolereerivad.¹⁴²

Kõrvalseisjana saab olukorda hinnata tunduvalt kriitilisemalt. Võiks väita, et väike inimeste protsent, kes arvavad, et kanepit on lihtne kätte saada on tingitud pigem sellest, et inimesed on ära harjunud neile vabalt kättesaadavate narkootikumidega. Olukord, kus kohvi poekest arv on langenud 600 ja 700 vahele 2011. aastal ning samas 1997. aastal oli see 1200, on tekitanud inimestele tundmuse, et kanepit on raske kätte saada. Tegelikuses on oldud lihtsalt harjunud ostma kanepit “iga nurga” pealt. See on väga ohtlik dendents, mis näitab, et inimesed on narkootikumidega harjunud ning peavad nende kasutamist täiesti normaalseks. On raske hinnata pikemat perspektiivi ning teha järeldusi, kas selline teatud narkootikumidega harjumine võib tulevikus viia ühiskonna ka tugevatoimeliste narkootikumide tolereerimiseni. Igatahes ei tundu tõsiseltvõetavatena Hollandi teadlaste väited¹⁴³, et pehmeid narkootikume puudutav narkopoliitika on muutumas tunduvalt karmiks. Karmi poliitkana nähakse keeldu pidada kohvi poodi keskastme koolide läheduses.

Samas viimastel aastatel on tõesti olnud näha narkopoliitika karmimaks muutumist. Kahjuks on kanepikaubandust puudutav osutunud suureks läbikukkumiseks. Valitsus soovis 2011. aastal muuta kohvi poed kinnisteks klubideks, mis on mõeldud ainult täiskasvanud Hollandi kodanikele. Kohvi poode puudutav poliitika pidi välja nägema järgmine:

Igale kohvi poele on ette nähtud kindel arv liikmeid. Liikmete arvu määrab kohaliku omavalitsuse juht. Sellega soovitakse keelustada turistidel kohvi poodides käimine. AHOJG kriteeriumile lisatakse 3 punkti. Esiteks suletud klubi ning teiseks ainult Hollandi kodanike teenindamise kriteerium. Need lisakriteeriumid jõustusid 1. jaanuaril 2013. aastal. Kolmandaks kriteeriumiks saab suurendatud kaugus õppeasutustest, mis hakkab kehtima 2014. aastast.¹⁴⁴ Peamiseks eesmärgiks oli välja suretada narkoturism.

¹⁴¹ H. F. L. Garretsen, lk 487.

¹⁴² H. F. L. Garretsen, lk 487.

¹⁴³ H. F. L. Garretsen, lk 488.

¹⁴⁴ M. van Laar. jt, lk 23.

Amsterdami linnapea Eberhard van der Laan ütles vasakpoolsele ajalehele Volkskrant, et linna 220 kohvipoodi müüvad marihuaanat ka inimestele, kes ei ela Hollandis. Tema sõnul ei kavatse 1,5 miljonit turisti keeluga leppida, vaid hakkavad otsima kohta, kust narkootikumide saaks. See aga suurendab kuritegevust ning kaob riigi poolt reguleerimine ja kvaliteedikontroll.¹⁴⁵ Tänapäevase seisuga narkoturism siiski jätkub ning kõik kohalike omavalitsuste juhid ei soovi kaasa minna valitsuse narkopoliitikaga.

Tugevate narkootikumide kasutajate hulk on Hollandis üpris madal ja stabiilne. Probleemsete narkomaanide arv Hollandis on hinnanguliselt 33 500 inimest. Peamiselt on tegemist opiaatide kasutajatega, kes tarvitavad ka kokaiini. Süstivate narkomaanide arv Hollandis on üks Euroopa madalamid – hinnanguliselt 1 inimene 1000 inimese kohta.¹⁴⁶ Vaadates opiaatide kasutajate arvu, siis tuleb tunnistada, et Hollandi soov pehmete narkootikumide legaliseerimisega vähendada inimeste kokkupuudet narkokaubitsejatega ning seeläbi vältida nende sattumist tugevatoimeliste narkootikumide lõksu, on kandnud vilja. Samas on ekstasi kasutajate arv kooliõpilaste hulgas kõrgem, kui mujal Euroopas – 3%, euroopa keskmise 1% vastu.¹⁴⁷ See annab tunnistust Hollandi vabast suhtumisest narkootikumidesse. Kuna Holland hindab kõrgelt individuaalset vabadust, on ühiskonnas täiesti aktsepteeritud nii-öelda “peo narkootikumide” kasutamine. Ühiskonnas on aga väga taunitud opiaatide kasutamine. Hollandis on 2008. aasta andmetel 17 700 problemaatilist opiaatide kasutajat. Enamik neist kasutab ka krakki. Probleemsete kräki kasutajate arv on ka tõusuteel. Selle probleemi ulatus ei ole veel täna selge.¹⁴⁸

Kui vaadata ekstasi kasutamist noorte hulgas, tuleb taaskord teha järeldus, et Hollandi liberaalne narkopoliitika on avaldamas negatiivset mõju ühiskonna ratsionaalsele mõtlemisele. Kanepikaubanduse ja -tarbimise tolereerimine on viinud olukorrani, kus eelkõige koolinoored näevad teatud narkootiliste ainete kasutamist, kui normaalset nähtust. Ekstasi tunnus “peo narkootikumina” on jätnud mulje, et ka see peaks olema lubatav kui pehme narkootikum. Siinkohal tulebki tõdeda, et Hollandi narkopoliitika saadab välja vastakaid signaale. Ühelt poolt on lubatud kanep ning sellega seotud narkoturg on kontrolli all. Opiaatide kasutamist ühiskonnas ei aktsepteerita ning nende kasutajate hulk püsib suhteliselt madalal. Muret tekitavaks on ekstasi sarnaste narkootikumide kasutamine, mida noored on hakanud pidama aktsepteeritavaks. Käes on olukord, kus noorema põlvkonna jaoks tundub Hollandi

¹⁴⁵ <http://www.postimees.ee/1027004/amsterdam-ei-keela-turistidele-kanepit/> (06.05.13)

¹⁴⁶ H. F. L. Garretsen, lk 488.

¹⁴⁷ H. F. L. Garretsen, lk 487.

¹⁴⁸ M. van Laar. jt, lk 57.

kriminaalpoliitika nõrk ning saadab välja signaale, mille kohaselt narkootikumide kasutamine on aktsepteeritav ning normaalne. On tuntav ühiskonna rahulolematus, aga lahendusi nad ise välja pakkuda probleemile ei oska. Ühiskonna nooremate liikmete poolt aktsepteeritud narkokaubandus ja narkootikumide tarbimine pehmete narkootikumide tasemel on laienemas ka tugevatoimeliste narkootikumide grupile.

Valitsus on välja andnud pressiteate¹⁴⁹, mille kohaselt oopiumi akti muuta ei ole vaja ning praegukehtiv süsteem, mis teeb vahet pehmetel ja tugevatel narkootikumidel, töötab suurepäraselt. Küll on valitsuse poolt moodustatud ekspertgrupp, mille eesotsas on Tilburg'i ülikooli teadlased, asunud seisukohale, et teatud pehmed narkootikumid tuleb tõsta ümber tugevate narkootikumide nimekirja. 2011. aastal tegi valitsus sellega algust, tõstes GHB tugevate narkootikumide nimekirja. Selle põhjuseks on Hollandis üha enam leviv GHB kasutamine, GHB poolt põhjustatud terviseriskid ning tema tugevat sõltuvust tekitav olemus.¹⁵⁰ Samuti on ekspertgrupp rõhutanud vajadust jälgida "disainernarkootikume", mille koostisosad ei ole kummaski nimekirjas ning mis on muutumas Hollandis üha enam suurenevaks probleemiks.

2.3 USA narkopoliitika

Kriminaalpoliitika USA-s on alati suurt rõhku pannud narkovastasele võitlusele. USA-s on narkootikumide kasutamine suur probleem. 2011. aastal oli USA-s hinnanguliselt 22,5 miljonit inimest, kes kasutavad narkootikume. Rahvusliku küsitluse sihtrühmaks olid inimesed alates 12. eluaastast. Selle uuringu kohaselt tarvitab 8,7% USA elanikkonnast narkootilisi aineid. Uuringu tulemused sarnanesid 2010. aastaga. 2010. aasta uuringu kohaselt tarbis narkootikume 8,9% USA elanikkonnast.¹⁵¹ See omakorda teeb võimalikuks suurte ja võimsate narkokartellide olemasolu, kuna USA-s on maailma suurim narkootikumide turg. Kriminaalpoliitika tulemusena on USA-s tekkinud maailma suurim vanglapopulatsioon. Narkokuritegusid lahendatakse üldiselt föderaalasel tasemel. Kriminaalpoliitika on läbi aastate ainult karmimaks läinud. Mitmete kuriteokoosseisude puhul on sisseviidud karistuse alammäärad, mis on rangelt kohustuslikult. Enamalt jaolt puudutab see narkokuritegude koosseise. 2010. aasta seisuga oli 170 kuriteokoosseisu, mille puhul rakendub minimaalselt 5

¹⁴⁹ Pressiteade 24.06.2011. Kättesaadav <http://www.government.nl/documents-and-publications/press-releases/2011/06/24/committee-the-current-system-of-the-opium-act-does-not-have-to-be-changed.html> (06.05.13)

¹⁵⁰ M. van Laar. jt, lk 16.

¹⁵¹ Results from the 2011 national survey on drug use and health: summary of national findings, lk.1. Võrgus kättesaadav: <http://store.samhsa.gov/home> (06.05.13)

aastane kohustuslik karistus. Samal aastal oli 27% föderaalkuritegudest sellised, millega kaasnes kohustuslik minimaalne vangistuse määr. Iga kord, kui USA kongress võtab vastu uue vangistuse miinimum määra, tõusevad ka karistuse ülemised piirid. See olukord on põhjustanud ka tohutult suure vangide arvu kasvu.

Kokku on USA-s 2010. aasta ametlike andmete kohaselt vangistatud 2 266 800 inimest. Ameeriklased saavad aru, et suur vangide arv on probleem, aga samas on nad rahul, kuna vangla populatsiooni kasv on pidurdunud ning on juba languses. Siiski võrreldes 2009. aastaga on vähenemine olnud kõigest 1,1%. Lisaks vangistatutele on kas tingimisi või katseajaga 2 074 isikut 100 000 elaniku kohta, mis teeb koguarvuks 4 887 900 inimest. Kokku oli 2010. aasta lõpuks 7,1 miljonit inimest, kes on vanglaametnike jälgimise all.¹⁵² Inimõiguste organisatsiooni *Human Rights Watch* andmetel moodustas 2000. aastal vanglapopulatsiooni narkokurjategijate osakaal 22% kõigist vangistatutest.¹⁵³ 2010. aastal oli narkokurjategijate osakaal vähenenud 17,8%-ni. Samas föderaalvanglates moodustasid narkokurjategijad enamuse ehk 51%. Föderaalvanglates viibivate isikute osakaal on siiski ainult 13% vanglate kogupopulatsioonist.¹⁵⁴ USA karistupraktika ja seitsme teise suure tööstusriigi karistuspoliitikapoliitika võrdlus näitab, et USA-s on tõenäolsus vangi sattumiseks suurem ning vanglakaristused on tunduvalt pikemad kui mujal arenenud tööstusriikides.¹⁵⁵

Sellise süsteemi ja narkopoliitika karmuse põhjuste leidmiseks tuleb vaadata statistikat. Vanglapopulatsiooni ei saa põhjuseks lugeda, see on pigem karmi narkopoliitika tulemuseks. CIA World Factbook'i ehk USA kesklure agentuuri faktikogu andmetel on USA suurim kokaiini tarbija maailmas. Lisaks sellele on ta ka suurim Kolumbia ja Mehhiko heroini ning Mehhiko kanepi tarbija. USA on ka üks suuremaid ekstasi ja Mehhiko metaamfetamiini tarbijaid. Kõrgekvaliteedilist Aasia heroini liigub USA turul vähe. Märkimisväärseks ei peeta ka ebaseadusliku kanepi kasvatamise, hallutsinogeenide ning metaamfetamiini kohalikku tootmist.¹⁵⁶ Sisejulgeoleku eksperdid peavad Mehhiko narkokartelle islamiterroristide järel

¹⁵² L. E. Glaze. Correctional Populations in the United States. U.S. Department of Justice. 2011. Kättesaadav: <http://bjs.gov/content/pub/pdf/cpus10.pdf> (06.05.13)

¹⁵³ Incarcerated America. Human Rights Watch Backgounder. 2003. Kättesaadava võrgus: <http://www.hrw.org/legacy/backgounder/usa/incarceration/us042903.pdf> (06.05.13)

¹⁵⁴ S. Baradaran. Race, Prediction and Discretion. *George Washington Law Review* Vol 81, Issue 1/2013, lk 170

¹⁵⁵ M. Mauer. Sentencing reform: Amid mass incarcerations-guarded optimism. *Criminal Justice* Vol 26, Issue 1/2011, lk 30.

¹⁵⁶ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2086.html#us> (06.05.2013)

teiseks kõige suuremaks USA sisejulgeolekut ähvardavaks probleemiks. Seda eelkõige seetõttu, et Mehhikos käimasolev narkosõda on tihti peale väljumas riigisisestest piiridest.¹⁵⁷ Narkokuritegevust reguleerib USA-s *Controlled Substances Act (CSA)*.¹⁵⁸ CSA võeti vastu 1970. aastal, osana *Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act*-st.¹⁵⁹ CSA loob õigusliku aluse valitsuse võitlusele narkootikumide ja teiste psühhotroopsete ainetega. Seadus reguleerib narkootikumide tootmist ja turustamist. Selles seaduses on nimekirjade kaupa ära toodud narkootikumid ja nende tootmiseks vajalikud ained, mille käitlemine on allutatud kontrollile. CSA näeb ette ka sanktsiooni määrad, nende nõuete rikkumise eest. Sanktsioonina on ette nähtud nii rahatrahvid kui ka vanglakaristused. Karistuse mõistmise ühtsus ja õiguskindlus on tõsiseks probleemiks. Nendel kasutusel olevat süsteemi ehk karistuse mõistmise raamistikku peetakse maailmamõistes ekstreemseks lähenemiseks.¹⁶⁰

1972. aastal tegi New Yorgi ringkonnakohtunik Marvin Frankel üleskutse reformida USA föderaalset karistuse mõistmise süsteemi. Kohtunik Frankel kirjeldas tollast karistuse mõistmise süsteemi järgmiselt: “See on kummaline mitte-süsteem, kus liialdatud võim on usaldatud suvalistele ja eelkõige reguleerimata kohtunikele ja kriminaalhooldusametnikele”. Eriti mures oli Frankel valikuvabaduse ulatuse pärast, mis kohtunikele anti, kuna ta arvas, et see viib seadusetuseni karistuse mõistmisel. Frankel leidis, et kohtunikel puudub piisav väljaõpe, et mõista karistusi ning nõudis õiguse reformi, et reguleerita kohtunike piiramatut valikuvabadust. Frankel pakkus välja, et tuleks luua komisjon, mis looks kohtunikele kohustuslikud reeglid karistuse mõistmiseks.¹⁶¹

Frankel oli väga mõjuvõimas ning austatud kohtunik ning Kongress võttis 1984 aastal vastu seaduse *Sentencing Reform Act of 1984 (SRA)*, mis lõi komisjoni *United States Sentencing Commission (USSC)*, mille ülesandeks oli töötada välja karistuse mõistmise raamistik. Selle eesmärk oli tuua ausust, üksmeelsust ja proportsionaalsust karistuse mõistmise protsessi. *SRA* kaotas ära ka kohtunike vaba valiku määrata ennetähtaegset vabastamist, ilma kirjaliku õigustusega, aga andis võimaluse kohtuotsuse edasikaebamiseks, et teha kindlaks, kas karistuse mõistmisel on järgitud kohustuslikku raamistikku. *Federal Sentencing Guidelines Manual* ehk föderaalne karistuse mõistmise raamistik jõustus 1987. aastal. Liberaalid ja

¹⁵⁷ V. Fellab-Brown. Fighting the nexus of organized crime and violent conflict while enhancing human security. 2012 U.S. War collage Strategic studies institute, lk 15.

¹⁵⁸ Pub.L. 91-513, 84 Stat. 1242

¹⁵⁹ Pub. L. 91-513, 84-513, 84 Stat. 1236

¹⁶⁰ J. Scild. Criminal Sentencing and Intelligent Decision Support. Artificial Intelligence and Law 6, 1998, lk 157.

¹⁶¹ C. Spohn. Unwarranted disparity in the wake of the Booker/Fanfan decision, Implications for research and policy. Criminology & Public Policy, Vol 10, Issue 4, 2011, lk 1119.

konservatiivid nägid raamistiku jõustumisel erinevaid positiivseid külgi. Liberaalide arvates raamistik suurendas õiglust, erapooletust karistuse mõistmisel ning pani kohtuniku oma otsuse eest vastutama. Konservatiivid nägid raamistikku, kui karistuste suurendajat, mis tulevikus võinuks viia kriminaalse käitumise ärahoidmiseni. Mõlemad osapooled leidsid, et raamistik aitab luua ühtluse karistuste mõistmisel sarnaste kuritegude ja kurjategijate üle. Raamistiku eesmärk oli lõpetada ära olukord, mil kohtunik sai karistuse mõistmise üle otsustamisel võtta arvesse kurjategija rassi, sugu, rahvust, usku ja sotsiaalset staatust. See oli tõeline probleem, sest mustanahaline vähekindlustatud mees võis saada võrreldes valge jõukal elujärgel olevaa mehega sarnase kuriteo eest kordades karmima karistuse. Nii sotsioloogid, kui ka õigusteadlased on ühel meelel, et raamistik aitab vähendada diskrimineerimist ning stereotüüpidest kinni hoidmist karistuse mõistmisel.¹⁶² Muude etniliste gruppide, eriti mustade diskrimineerimine on olnud läbi aegade USA-s suureks probleemiks. Seadusandjad väidavad, et täna see nii ei ole, aga on mitmeid kriitikuid, kes on väja toonud, et 2010. aastal oli musti 38% kõikidest vangistatutest, kuigi mustad moodustavad kõigest 12% riigi kogupopulatsioonist. Samas ei saa nõustuda, kriitikute väidetega, et selline olukord on tekkinud puhtalt seadusandjate ning korrakaitseorganisatsioonide töö tulemusena.¹⁶³

Ameerika Ühendriikide ülemkohus on teinud kaks lahendit, mis diskrediteerib tugevalt karistuse mõistmise raamistiku osatähtsust. 2005 a. otsuses *U.S. v Booker*¹⁶⁴ on ülemkohus öelnud, et raamistik on pigem tugevalt soovituslik kui kohustuslik. 2007 a. otsuses *Gall v U.S.*¹⁶⁵ on ülemkohus järeldanud, et föderaalkohtunikud peavad lähtudes esitatud faktidest tegema individualiseeritud otsuse. Õigusteadlased on mures, et need kaks otsust on muutnud karistuse mõistmise jälle kontrollimatuks. Koostatud on ka uuringuid, millest selgub, et pärast nende lahendite tegemist on mustade kurjategijate karistused 23,3 % pikemad valgete kurjategijate omadest. Samas mõned õigusteadlased veendunud ja uurimused on ka näidanud, et reaalne vahetegemine rassidel puudub ning kaks ülemkohtu lahendit pole süsteemi lõhkunud.¹⁶⁶ Pärast nende lahendite tegemist sai kongress kriitilisi avaldusi, et muuta karistuse mõistmise raamistik ikka kohustuslikuks. 2011. aasta seisuga ei ole karistuse mõistmine ebaregulaarseks ja kontrollimatuks muutunud. Tegelikult on see vaieldav, sest kaks 2011. aastast pärit uuringut on üksteisele vasturääkivate tulemustega.¹⁶⁷

¹⁶² C. Spohn, lk 1120.

¹⁶³ S. Baradaran, lk 170.

¹⁶⁴ Booker v U.S. 543 U.S. 220. 12.01.2005

¹⁶⁵ Gall v U.S. 552 U.S. 38. 10. 12.2007

¹⁶⁶ C. Spohn, lk 1122.

¹⁶⁷ C. Spohn, lk 1120 1125.

*Kimbrough v U.S.*¹⁶⁸ on ülemkohtu lahend aastast 2007. Kimbrough vahistati kräki ja kokaiini omamise eest. Karistusmäärade vahed on meeletult suured kräki ja tavalise kokaiini omamise eest. Ka see lahend kinnitab varasemat ning annab kohtunikule õiguse teha otsuse karistuse mõistmise raamistikust sõltumatult. Ülemkohus rõhutab taas, et raamistik on ainult soovituslik ning nende varasem seisukoht lahendis *Booker v U.S.* püsib. Kohus leidis, et kui karistusraamistikus ettenähtud karistus on suurem kui vajalik karistus, siis karistuse eesmärgi täitmiseks võib mõista ka kergema karistuse. Arvesse tuleb võtta süüteo asjaolusid ning kurjategija iseloomu ning tema kuritegelikkuse minevikku. Kohus pidas vajalikuks märkida, et antud süüasi taaskord ilmestab, kui ebaproportsionaalne ja ebaõiglane võib olla karistusraamistik. *Kimbrough v U.S.* on oluline lahend, kuna andis kohtunikele õiguse taganeda kohustuslikest suhtarvudest kräki ja kokaiini puhul.

Vähem kui kaks aastat pärast *SRA* jõustumist, võttis kongress vastu seaduse *Anti-Drug Abuse Act of 1986*, mis seadis minimaalselt viie ja kümne aastase vanglakaristuse narkokuritegudele, võttes arvesse ainult kahte tegurit: konkreetne narkootiline aine ja narkootilise aine kogus.¹⁶⁹ Kuna karistuse mõistmise raamistik ei olnud sel hetkel veel valmis, vormiti karistusraamistik narkokuritegude eest 1986 aastal vastuvõetud narkootikumide kuritarvitamise vastase seaduse alusel. Minimaalne karistus oli paika pandud seadusega ning maksimaalne karistus kõikus üles alla, võttes arvesse ainult narkootilise aine kogust. Selle kasuks otsustati põhjusel, et narkootilise aine koguse alusel on kergem isikut või isikuid süüdi mõista, kui hakata tõestama kellegi osalust kuriteos.¹⁷⁰ Taoline süsteem on saanud suure kriitika osaliseks, kuna see ei võta arvesse tähtsaid asjaolusid nagu näiteks kurjategija roll kuriteo toimepanemisel. Leitakse, et see tekitab liigset ühtlustamist, kuna kuriteo toimepanijad saavad ebamõistlikult sarnaseid karistusi. 2002. aastal tõsteti narkootilise koguse suurus. USSC leiab, et taoline süsteem aitab vöidelda kõige parmini narkokuritegevusega, kuna muudab narkokuriteo sooritamise ja hõlptulu teenimise väheahvatlevaks narkokurite ja –muulade jaoks.¹⁷¹ Narkootilise aine koguse tähtsuse muudab veelgi prolemaatilisemaks asjaolu, et karistuse raamistikuga käib kaasas *relevant conduct* reegel, mis lubab karistuse miinimumi tõsta, aga samas tõendamiskoormist vähendada. Selle reegli alusel saab isikud, kes on tegutsenud grupis, võtta vastutusele terve narkootilise aine koguse eest. Näiteks juhul, kui on tõendatud, et 3 inimest on grupeerunud ja ainult ühelt isikult leitakse märkimisväärne kogus narkootilist ainet, teistelt liikmetelt vähe, saab narkootilise aine kogused liita ja kõik osalised vastutavad leitud koguse

¹⁶⁸ [552 U.S. 85](#) 10.12.2012

¹⁶⁹ E. Sevigny. Excessive Uniformity in Federal Drug Sentencing. *J Quant Criminol*, Vol 25, 2009, lk 156.

¹⁷⁰ E. Sevigny, lk 156.

¹⁷¹ E. Sevigny, lk 157.

käitlemise eest. Taolist süsteemi peetakse ebaõiglaseks ning karistuse mõistmise raamistiku põhimõtetega vastuolevaks.¹⁷² *Relevant conduct* tihti paneb väikekurjategijad olukorda, kus neile mõistetakse sama karistus, mis on mõeldud kuritegevuse ahelas kõrgemal positsioonil seisvale isikule.¹⁷³

Raamistik sisaldab ka põhimõtet *safety valve*, mis tähendab otsetõlkes turvaklappi. Selle tööpõhimõtte seisneb järgnevas- anda teatud juhtudel kuriteo toime pannud isikule vabastus karistuse mõistmise raamistikus sätestatud minimaalsest karistusest. See saab toimuda ainult juhul, kui isik täidab teatud kriteeriumid. Need kriteeriumid on sätestatud karistuse mõistmise raamistiku käsiraamatu § 5C1.2-s ning on järgmised¹⁷⁴:

1. isikul ei tohi olla varasemalt rohkem kui üks rikkumine,
2. isik ei kasutanud teo toimepanemisel vägivalda, ähvardusi, tulirelva või muud ohtlikku relva,
3. teo tulemuseks ei olnud teise isiku surm ega kehaline vigastus,
4. isik, ei olnud kuriteo organiseerija, juht, nõuandja ega kuritegeliku ühenduse liige,
5. isik on teinud koostööd ametivõimudega ning loovutanud kuriteo lahendamiseks.

Siiski leitakse, et *safety valve* põhimõtte ei tasakaalusta raamistiku peamist puudust, milleks on karistuse mõistmine ainult koguse järgi.¹⁷⁵ Põhimõtte kohaselt on võimalik vähendada seadusega sätestatud miinimumkaristust teatud protsendi võrra. Näiteks teatud koguse käitlemise eest võib raamistik ette näha karistuse alates tingimisi karistusest kuni eluaegse vanglakaristuseni. Isikul, kes on teinud omalt poolt kõik, et aidata uurimisele kaasa ja kes täidab ära *safety valve* 'i nõuded, saab karistust vähendada ainult 25% võrra.¹⁷⁶

Kui isik on süüdi 26g kokaiini, 6g heroini või 6 kilo kanepi käitlemises, on karistuse mõistmise raamistiku §2D1.1 kohaselt see tegu astmel 14.¹⁷⁷ Eeldades, et isik on esimest korda taolise teoga hakkama saanud, on aste 14 teo eest ette nähtud 15 kuni 21 aasta pikkune vanglakaristus. Kui nüüd võtta arvesse *safety valve* põhimõtte, ja eeldusel, et isik täidab ära kriteeriumid § 5C1.2 järgi, saab tegu 2 astme võrra kergemaks muuta astemele 12, §2D1.1 (B16)¹⁷⁸ alusel ning taolisel juhul on kuriteo eest ette nähtud vanglakaristus 10-16 aastat.

¹⁷² E. Seigny, lk 157.

¹⁷³ E. Seigny, lk 157.

¹⁷⁴ http://www.ussc.gov/Guidelines/2011_guidelines/Manual_HTML/5c1_2.htm (06.05.13)

¹⁷⁵ E. Seigny, lk 157.

¹⁷⁶ E. Seigny, lk 158.

¹⁷⁷ vt lisa 1.

¹⁷⁸ http://www.ussc.gov/Guidelines/2011_guidelines/Manual_HTML/2d1_1.htm (06.05.13)

Viimasetel aegadel on USA föderaalsete seadused sattunud järjest suurma kriitika alla. Peamine rahulolematuse põhjus on ebaproportsionaalselt karmid karistused. Eriti teravalt kritiseeritakse karistusi narko- ja relvakuitegude eest. Need kuriteod moodustavad umbes 40% kõigist föderalsetest kuritegudest. Eelnevalt sai mainitud, et 170. kuriteokoosseisul on miimaalsed vangistuse almmäärad. Nendest 141. juhul miinimumäärad on võrdsed või ületavad maksimaalseid karistusi, mis mõistatakse osariigi kohtutes analoogsete kuritegude eest. Seetõttu mõistetakse sarnases olukorras olevatele inimestele radikaalselt erinevaid karistusi. Endine USA ringkonnakohtunik Paul G. Cassell on märkinud, et: *“Paljud föderaalõiguse “õudusjutud” on üldiselt põhjustatud just kohustuslikust karistuse miinimumist ning eriti miinimumidest, mis puudutavad narkokuritegusid.”* Selle vaatega on nõus ka USA karistuse mõistmise komitee (US Sentencing Commission), kes soovitas juba pikka aega tagasi, et kohustuslikud karistusmiinimumid tuleks ära kaotada ning asendada kontekstist lähtuva ja karistuse mõistmise raamistikul baseeruva lähenemisega karistuse mõistmisel.¹⁷⁹

Süsteemi reformimist takistab kindlasti seadusandjate soov käituda valijatele meelepäraselt. Nimelt on ameeriklased harjunud olukorraga, kus valitsus ja kongress ajavad karmikäelist narkopoliitikat. Kongressi liikmed ei soovi karistussüsteemi reformida, kartes, et neid ei valita enam ametisse tagasi. On ka väidetud, et massiline inimeste vangistamine on muutunud ühiskonnas normiks ning keegi isegi ei mäleta enam aega, millal vangla populatsioon oleks olnud märgatavalt väiksem.¹⁸⁰ Majandussurutise tõttu on haktud rääkima karistussüsteemi reformimisest, kuna vanglapopulatsiooni ülalpidamise kulud on meeletult suured. Nähakse vajadust tuua alla karistuse maksimum ja eelkõige miinimum, et vähendada või vähemalt stabiliseerida vanglapopulatsiooni. Samas on ka vastupidiseid arvamusi. Nimelt nähakse vanglasüsteemi poolt pakutavaid töökohti majandussurutise kindlatena. Vanglasüsteem pakub tööd enam kui poolele miljonile elanikule ning just maapiirkondades, kuhu ehitatakse järjest rohkem vanglaid, nähakse seda kui peamist võimalust majanduse arendamiseks.¹⁸¹

Siiski on astunud oluline samm karistuse mõistmise reformimisel. Nimelt 2010. aastal allkirjastati *Fair Sentencing Act*-i, mille eesmärgiks on taastada õiglus kokaiini ja kräki käitlemise eest mõistetavates karistustes.¹⁸² Selle seaduse kõige tähtsamad punktid on kohustusliku viie aastase miinimumkaristuse kaotamine kräki omamise eest ning kräki ja

¹⁷⁹ overcriminalization 275

¹⁸⁰ M. Mauer, lk 33.

¹⁸¹ M. Mauer, lk 31.

¹⁸² Public Law 111-220, kättesaadav: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-111s1789enr/pdf/BILLS-111s1789enr.pdf> (06.05.13)

kokaiinivahelise suhtarvu alla toomine. Selle seaduse vastuvõtmiseni kehtis USA-s süsteem, mille kohaselt grammi kräki omamise eest nähti ette sama karistus nagu saja grammi kokaiini omamise eest. Suhtarv alandati 18:1-le, ehk ühe grammi kräki omamise eest mõistetakse sama karistus nagu kaheksateist grammi kokaiini omamise eest. Kuna kräkk on ka veel täna mustanahaliste narkootikum, siis aitab see seadus pikemas perspektiivis kindlasti vähendada mustanahaliste ja valgete vahelist ebavõrdsust vanglasüsteemis. Pikemas perspektiivis on kõige olulisem siiski vanglapopulatsiooni vähendamine, millele see seadus kindlasti kaasa aitab. Erilisi suurt mõju avaldab see föderaalvanglate populatsioonile, kus narkokurjategijate osakaal on lasua 51%.

On kurb tõdeda, et karistussüsteem ei lähtu õigluse ideest vaid on puhtalt poliitiline. Siiski viimasel ajal on näha olnud paranemise märke, nagu näiteks *Fair Sentencing Act*-i vastu võtmine. Kuigi USA karistussüsteem ja kriminaalpoliitika on narkokuritegude suhtes ääretult ebatolerantne nagu Eestigi, siis on ühiseid jooni leida äärmiselt keeruline. Võib julgelt väita et nad lausa puuduvad. Kuigi õigusüsteemid on erinevad, peaksid karistuspoliitika alused olema arenenud demokraatlikes riikides sarnased. USA-s on aga mindud ülekriminaliseerimise ja võib väita, et lausa hüsteerilise karistuspoliitika teed. Vaadates USA-d ning kõrvutades seda Eestiga, ei ole võimalik leida häid argumente, miks Eesti peaks säilitama oma karmi joont ning mitte minema Skandinaaviamaade kriminaalpoliitika suunas. Alati on olemas oht, et ka meie võime jõuda olukorda, kus vanglasüsteemi ülevalpidamine osutub riigile ülejõu käivaks. Ka meie ühiskonnas on tendents, et toimub ülekriminaliseerimine. Riigikohtu esimees Märt Rask on oma Riigikogus esitatud ettekandes märkinud järgmist: *“Mitmete eelnõude seletuskirjade ja asjatundjate arvamuse alusel on siiski põhjust väita, et oleme asunud ülekriminaliseerimise teele. /--/ Ülekriminaliseerimine toob praktikas kaasa kahetasandilise lähenemise, mille puhul seadusandja esimese sammuna kuulutab osa tegusid karistatavaks ja seejärel teise sammuna määrab kriminaalpoliitika arengusuundade sildi all kindlaks, milliste süütegudega sellest tohutust hulgast haldusvõim sisuliselt tegelema peab. Praegu Riigikogu menetluses olevas Riigikogu otsuse eelnõus "Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018" märgitakse sisuliselt õigesti (tsiteerin seletuskirja lehekülge 13): "Kõigega korruga tegeleda ei jõua ning seepärast tuleb välja tuua valdkonnad, millele tuleb süsteemselt tähelepanu pöörata." Tuleb küsida, kas riik pole siin mitte silmakirjalik, andes endale aru, et kõigega tegelda ei jõua, kuid ikkagi jätkuvalt kriminaliseerides.”*¹⁸³ USA on heaks eeskujuks selles osas, kuhu liikuda ei ole mõistlik. Kuid vaadates eelpool mainitud ülemkohtulahendid ning *Fair Sentencing Act*-i, tundub, et USA-s hakkavad ka kohtunikud ja poliitikud aru saama, et

¹⁸³<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=steno&date=1274339100#pk6500>. (06.05.13)

puhtalt karistamisega probleeme ei lahenda. Tuleb mõelda muude karistus- ja mõjutusvahendite peale. Samas USA kontekstis midagi revolutsioonilist oodata ei ole mõtet. Riigi tänase sotsiaalpoliitika ja tugimehhanismide puudumise tõttu ei ole see lihtsalt võimalik.

3. NARKOPOLIITIKA MUUTMISE VAJALIKKUSEST

3.1 Vangla, kui karistus ning vangla mõju kurjategijale

3.1.1 Vangistuse statistika ning vangla olemus

2011. aasta lõpul oli Eesti vanglates 3400 vangi, neist 2628 süüdimõistetut ja 772 vahistatut, see teeb 100 000 elaniku kohta 254 vangi. Süüdimõistetute seas oli aasta lõpul kõige enam neid, kellele kohus oli mõistnud üks kuni viis aastat vangistust. Alla ühe aastast vangistust kandis 15 % ja üle viie aastast 36% vangidest. Eluaegsid vange oli 1% ehk täpsemalt 37 isikut. 2011. aastal vähenes pikaajaliste karistatute osakaal. Naisvangide arv on viimaste aastate jooksul kasvanud. Selle põhjusena nähakse sotsiaaltoetuste kärpimist ning narkokuritegude karistuste karmistamist.¹⁸⁴ Nende näitajate järgi oli Eesti maailmas 49. kohal ja Euroopas 7. kohal. Meid edastasid Euroopas Gruusia, Venemaa, Valgevene, Ukraina, Läti ja Leedu.¹⁸⁵ Selle statistika kohaselt on näha, et Euroopa juhtivad riigid on kõik Ida-Euroopa endised Nõukogude Liidu riigid. Vangistatud isikute arvu ei saa Ida-Euroopas vaadata, kui tänase kriminaalpoliitika tulemust.

Mina leian, et suurel vanglapopulatsioonil ongi ennekõike ajaloolised põhjused, seejärel majanduslikud ning alles kolmandale kohale võib asetada kriminaalpoliitika. Riigid, kelle rahumeelne areng on olnud pikaajalisem, saab oma vanglapopuatsiooni suurust reguleerida kriminaalpoliitika abi. Selleks on hea näide Skandinaavia, kus 2000. aastate alguse oli 100 000 inimese kohta on kõigest 70 vangi ning ka seda numbrit peavad nad ise täna suureks.¹⁸⁶ Õiguskultuuri mõiste kaudu määratletakse suhteliselt stabiilseid õiguslikult orienteeritud käitumisviiside ja hoiakute mustreid. Nagu kultuur üldse, nii ka õiguskultuur on see, kes me oleme, ja mitte ainult see, mida me teeme. Kriminaalõigus ei näe kultuurilisest aspektist vaadatuna mitte seda, mis juhtus, vaid mis juhtub: kui seadus eri kohtades, eri aegadel, eri rahvastel on erinev, siis on erinev ka see, mida nähakse. Õigusnormidest kõrvalekalle on see, mida kokkuleppeliselt tahetakse just niisugusena näha. Kuritegevuse statistika on tegelikult moraalistatistika, sest kultuurilised baasdimensioonid (nt identiteet, võimudistants, tõde) leiavad kajastuse kuritegevuse kontrollis.¹⁸⁷

¹⁸⁴ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 137.

¹⁸⁵ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 135.

¹⁸⁶ T. Lappi-Seppälä, lk 263.

¹⁸⁷ J. Saar. Õiguskultuur ja kuritegevuse kontroll. *Juridica* 2013/ I, lk 57.

Narkokuritegude eest kandis karistust 37% naistest, mis on meestega võrreldes suurem näitaja ning naised satuvad vanglasse narkokuritegude eest 19% sagedamini kui mehed. Kui üldiselt on naiste reretsidiivsus meeste omast väiksem, siis 2010. aasta andmete kohaselt 45% vanglast vabanenud naistest kuulati 12 kuu jooksul uues kuriteos kahtlustatavana üle. Meeste puhul oli näitaja 43%.¹⁸⁸ Väga murettekitavaks näitajaks on narkokuritegude eest vangistust kandvate isikute arv. 2011. aastal kandis narkokuritegude eest karistust iga viies vang.¹⁸⁹

Vanglate ajalugu ei ulatu väga kaugemale minevikku. Loomulikult on alati olnud vangikonge ja türme, aga tänapäevase vangla teke on tihedalt seotud läänemaailma revolutsioonidega ja uute vabariikide tekkega 18. sajandi lõpus. Vanglad hakkasid asendama poomist ja ihuuhtlust.¹⁹⁰ Vangla ülesandeks sai inimeste massiline kinnihoidmine ning kurjategija ümberkasvatamine, eesmärgiga kuritegevus likvideerida.¹⁹¹ Vanglate ebaõnnestumised ja sisemised probleemid said selgeks varakult. Nimelt vangide kokkupanemine ei aidanud kuidagi kaasa nende ümberkasvatamisele. Vanglatest kujunesid “kuritegevuse ülikoolid”. See on üleüldine kinniste asutuste probleem, kus viibides hälbiv käitumine süveneb veelgi.¹⁹²

Vangla on kui kriminaalpiitika vahend. Tema üks ülesandeid on kuritegevuse vähendamine, kurjategijate isoleerimise teel. Teine ja minu meelest tähtsam ülesanne on vangla hirmutav ja preventatiivne mõju. See mõju võib olla kas üld- või eripreventatiivne. Kuigi vanglakaristus ei suuda kurjategijat parandada, hoiab ta siiski teisi tagasi taoliste kuritegude sooritamisest. Samas ei ole teadlased üksmeelel vangla ja ka karistuse üldpreventatiivse mõju küsimuses. On võetud seisukoht, et üld- ja eripreventatiivne mõju ilmneks vaid siis, kui vähesed inimesed sooritaksid kuritegusid. Üks vangla kasutamise kriminaalpoliitilisi probleeme ongi see, et ta mõjub hirmutavalt nendele inimestele, kes ka muidu vanglaga lõppevaid kuritegusid ei sooritaks. Neid aga, kes taolisi kuritegusid sooritavad, vangla ei hirmuta.¹⁹³ Sellest aspektist vaadatuna on vanglal pigem kuriteo heastamise, selle eest tasumise funktsioon. Kolmanda ülesandena nähakse vanglal kurjategija parandamise ja rehabiliteerimise funktsiooni.¹⁹⁴ Selle funktsiooni reaalse toimimise võib küll kahtluse alla seada. Rettsidiivsus on suureks probleemiks kõigis riikides, nii Euroopas kui ka Ameerikas. Näiteks Eestis pani 2010. aastal

¹⁸⁸ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 141.

¹⁸⁹ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 143.

¹⁹⁰ M. Laine. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse sissejuhatus kriminoloogiasse. Tallinn: 1997, lk 110.

¹⁹¹ M. Laine, lk 111.

¹⁹² M. Laine, lk 116.

¹⁹³ M. Laine, lk 136.

¹⁹⁴ M. Laine, lk 137.

43% vanglatest vabanenutest aasta jooksul toime uue kuriteo.¹⁹⁵ Sellest aspektist vaadatuna tundub, et vangla oma rehabiliteerimise ja kurjategija parandamise ülesannetega väga hästi hakkama ei saa. Eesti on oma kriminaalpoliitikas asunud seisukohale, et pikkade ja karmide vanglakaristustega on võimalik kurjategijaid ümber kasvatada. Tundub, et see nii siiski ei ole. Eestis tuleks tõesti vaadata Soome mudelit, kus vangide arvu on viimaste aastakümnete jooksul kõvasti vähendatud. Karistused on narkokuritegude eest lühikesed ning sellega hoitakse ära vanglapopulatsiooni kasv. Korduvkuritegevus on probleem igal juhul, pole vahet kui pikad on vanglakaristused. Kuritegevus ja karistumäärad ei ole oma vahel absoluutselt seotud. Seega ei nähta rehabilitatsioonil mõtet.

Samas küsivad mõned teadlased, kas retsidivism ei ole mitte liiga umbkaudne mõõt rehabilitatsioonimeetodite tulemuslikkuse kindlakstegemiseks. On võimalik, et rehabilitatsiooni meetodid annavad mitmeid positiivseid tulemusi, aga nende positiivne efekt võib ilmuda alles aastate pärast, mitte kohe pärast vabanemist.¹⁹⁶ Väga raske on tõesti hinnata, kas vangla paranduslik funktsioon tegelikult toimib edukalt või mitte. Tuleb siinkohal nõustuda, et puhtalt retsidiivsuse põhjal järeldusi teha ei saa, kuna selles statistikas ei ole arvestatud positiiveid aspekte, mida rehabiliteerimine endaga kaasa toob.

3.1.2 Vangistuse kaks tahku

Kriminaalpoliitika keskne küsimus on, kui palju vangistusse sattumise oht pidurdab kuritegevust. Karistumäärade kasv võib vähendada kuritegusid, takistades nende toime panemist tõenäoliste kurjategijate poolt, aga samas kasvatab see vangistuse pikkust. Vangistuses viibides, ei ole kurjategijatel võimalust uusi kuritegusid sooritada.¹⁹⁷ Kuritegude takistamine ja kuritegude sooritamise piiramisel on vahe. Esimene peab ära hoidma kuritegude toimepanemise, teine hoiab ära kuritegevuse läbi vangistuse. Kui takistav tegur on väike, siis ainsaks tulemiks on pikenenud vangistuses viibimise aeg. Vangistuse probleemil on kaks tahku: majanduslik ning mõju kurjategijale endale.

Vanglapopulatsiooni ülalpidamine on tohutult kallis. Vanglateenistuse andmetel oli 2012. aastal Eestis ühe vangi ülalpidamiskulu 991,12 eurot. Samas vanglate tegevuskuludekulud eelarve oli 37,7 miljonit eurot.¹⁹⁸ Ühesõnaga on maksab ühe vangi ülalpidamine neli Eesti miinimumpalka. Vanglate tööshoidmine sisustab ülejäänud eelarve. Riigis kus elab 1,5

¹⁹⁵ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 144.

¹⁹⁶ M. Laine, lk 138.

¹⁹⁷ D. S. Abrams. Estimating the Deterrent Effect of Incarceration using Sentencing Enhancements. University of Pennsylvania 2011, lk 1.

¹⁹⁸ <http://www.vangla.ee/41292> (06.05.13)

miljonit inimest on selline kulu lausa ebanormaalselt suur. Selle valguses, tuleb tõsiselt mõelda vanglapopulatsiooni vähendamisele. Eesti küll vaikselt liigub selles suunas, aga rõõmustamiseks pole põhjust. Tuleb taaskord välja tuua, et 100 000 elaniku kohta on eestis 254 kinnipeetavat, olles sellega Euroopas 7. kohal. Euroopa Liidus asume lausa 3. kohal, kus meid edastavad vaid Läti ja Leedu. Üks traditsioonilisi kõrge vangistatute arvu põhjuseid Ida-Euroopas on olnud vangistuse kõrval teiste karistusvahendite puudumine. Selles valdkonnas on toimunud 2000. aastate algusest alates suured arengud. Siiski paljudes Ida-Euroopa riikides on ka täna need võimalused kasinad. Selle põhjuseks on suur inimressursi-, aja- ja raha kulu.¹⁹⁹

Vangistuse teine tahk on seotud vangide psüühika ning tervisega. Lisaks sellele otsesele mõjule, omab vangistus ka kaudset mõju vangide perekondadele. Viimastel aastatel on avaldatud mitu uuringut vangistuse pikkuse mõjust vangistatutele. Elnevate uuringute kohaselt oli tehtud järeldused, et pikaajaline vangistus tekitab depressiooni, apaatiat, emotsionaalset ebastabiilsust, isiksuse häireid, varajast seniilsust, suurenenud agressiivsust ja võimetust iseseisvalt eluga toime tulla.²⁰⁰

Viimane uurimus avaldati 2012. a Saksamaal. Selles uurimuses osales 87 vangi, kelle vangistuste keskmine pikkus oli 14,6 aastat. Uurimus kestis 1979. aastast kuni 2005. aastani. Vange uuriti nende vanglasse saabumisel ja vahetult enne vangistuse lõppemist. See hõlmas endas intervjuusid, psühholoogilisi teste, tervislike andmete ning vangla toimikute uurimist. Kõik osalejad olid ka varem vanglas olnud. Uurijaid huvitas lisaks veel see, kui palju uurimisel osaleb erinevates vangla haridusprogrammides ning kas on määratud psühhoteraapia. Uuringu lõppemisel oli osalejate vanus keskmiselt 43,61 aastat. Vangistuses viibitud aja jooksul oli vaimsete häirete arv vähenenud 20,7%. Vangide emotsionaalne stabiilsus oli uuringu kohaselt normide piires ehk nagu vabaduses olevatel isikutel. Depressiooni tase oli küll kõrge, aga see on vangide hulgas tavapärane. Kadunud oli paranoilisus ning testide kohaselt olid osalejad muutunud distsiplineerituks ja organiseerituks. IQ vangistuses viibitud aja jooksul ei muutunud. Samas arenes 19% osalejatest vangistuse ajal välja raske psüühiline häire. Agressiivsus oli ka tunduvalt vähenenud. Kuigi vangistuse alguses olid paljudel osalejatel tõsised vaimsed häired, siis uuringu lõppedes võis tähendada

¹⁹⁹ R. Walmsley. Prison Systems in Central and Eastern Europe: Some areas of continuing concern. Heuni paper no 28, 2008, lk 23.

²⁰⁰ E. Dettbarn. Effects of long-term incarceration: A statistical comparison of two expert assessments of two experts at the beginning and the end of incarceration. International Journal of Law and Psychiatry 35 (2012), lk 238.

nende vähenemist.²⁰¹ Samas märgivad autorid ka ise, et tulemuste paranemise taga on osalejate vanemaks saamine, mis paratamatult muudab inimese tasakaalukamaks. Mis puudutab agressiivsuse vähenemist, siis see oli osalejatel asendunud hoolimatuse ja ükskõiksusega.

Kindlasti lükkab uuring ümber varasemad tulemused, mis väitsid, et pikaajaline vangistus tekitab kurjategijatel palju vaimseid häireid ning hädasid. Samas on ei saa ka väita, et pikaajaline vangistus parandab inimesi ja nende psüühilist seisundit. Pigem saab selle väikse tulemuste paranemise panna vanemaks saamise arvele. Tuleb võtta arvesse ka seda, et psühholoogilised hädad olid kõigil juba enne vanglasse sattumist ja kõik osalejad olid ka varem karistatud ning vanglas viibinud. Seega saab teha järelduse, et vanglas viibimine, kui karistuse kandmine, ei muuda praktiliselt üldse vangide psüühilist seisundit. Samas kindlasti tekitab vanglas viibimine usaldamatust võimude suhtes ning suurendab kurjategijate kokkuhoidmist ja ühtekuulumistunnet. Minu hinnangul on ohtlikuks arenguks see, et osalejad ise pidasid end uurimuse lõppedes hästi organiseerituks ja distsiplineerituks. Paratamatult tekib sellega seoses küsimus, ega vangla ei aita hoopis paremaks kurjategijaks saada.

Mis puudutab pikki vanglakaristusi, siis kindlasti ei oma nad vangistatutele suuri positiivseid ja paranduslikke tulemusi, vähemalt isikutele, kes on korduvalt karistatud. Kuna tulemust ei ole, siis tekib paratamatult küsimus, et mille jaoks on pikad karistused loodud. Vastata saabki ainult sellega, et karistuse eesmärgiks on eraldada inimene, võttes temalt võimalus panna toime uusi kuritegusid. Paranduslik mõju on ainult minimaalne.

Vangisgtusega kaasnevad ka kaudesed mõjud vangistatu perekonnale, eriti lastele. Seda probleemi on uuritud, aga häid statistilisi andmeid napib. Eks üheks põhjuseks on siin probleemi delikaatsus. Uuringuid on läbi viidud USA-s kus vangistatute arv on maailma suurim. Kurjategijalt endalt ja kuriteolt fookuse nihkumine ka tema perekonnale on alles hiljutine tendents. 1997. aastal oli USA-s 2,8 % alaealiseid, kellel vähemalt üks vanem oli vanglas.²⁰² Aina rohkem inimesi saadetakse vanglasse narkokuritegude eest ning nende kuritegude sooritanute hulgas on üha rohkem naisi. Lastele jätab vanema vangistus jälje, mille tagajärjed võivad olla pikaajalised. Pikaajalisteks psüühilisteks nähtusteks on ärevushäired, depressioon, häbi ja süütunne ning viha, agressiivsus ja vaenulikkus lähedaste suhtes. Nende laste hulgas on tavaline ka kooli tulemuste halvenemine, probleemid koolis teistega ning

²⁰¹ E. Dettbarn, lk 239.

²⁰² The Effects of Parental Incarceration on Children: Needs and Responsive Services. Report of the Advisory Committee Pursuant to House Resolution 203 and Senate Resolution 52 of 2009. Harrisburg, joint state government commission 2011, lk 4.

kohati ka kriminaalne käitumine. Selles küsimuses kõige autoriteetsemad rahvusvahelised eksperdid J.Murrey ja D.P. Farrington, koos I. Sekol-i ja R. F. Olsen-ga on jõudnud järgnevale järeldusele: *“Kõik uuringud näitavad, et vangide lastel on suurema tõenäolsusega antisotsiaalsed ja vaimsed probleemid, kui teistel lastel. Siiski ei ole selge, kas vanema vangistamine on need probleemid põhustanud. Probleemide põhjused võivad olla tekkinud ka muude ebasobivate tingimuste tõttu laste elus, enne vaneate vangistamist. Tuleb läbi viia rohkem uuringuid.”*²⁰³ Muude ebasobivate tingimuste all on siinkohal silmas peetud lapse elu koos kuritegevusele kalduvate vanematega.

Ka teised samateemalised uurimused tõdevad, et uurida probleemi tegelikku mastaapsust on väga keeruline.²⁰⁴ Põhjuseks tuuakse metodoloogilised puudujäägid, mis ei võimalda usaldusväärselt välja selgitada psüühiliste ja käitumisprobleemide ulatust. Erinevates uurimustes esitatud andmed on niivõrd erinevad, et põhjapanevate järelduste tegemine ei ole võimalik.²⁰⁵ Ühel meelel ollakse selles osas, et lastel, kelle vanem on vanglas esineb rohkem depressiooni, suure tõenäolsusega elavad vaesuses, on kogenud vägivalda ja narkootikumide tarvitamist, suurema tõenäolsusega esineb probleeme koolis ning nad on ise seotud kriminaalsete tegevustega.²⁰⁶

3.2 Retsidiivsus e korduvkurjategijad

Kuigi Eestis on karistused pikad ning kurjategijate ümberkasvatamiseks peaks aega jaguma, on siiski retsidiivsus tase jätkuvalt kõrge. 2010. aastal vanglast vabanenutest pani aasta jooksul toime uue kuriteo 43% isikutest. Karistuse lõpuni kandnute seas oli retsidiivsus 2010. aastal suurim, lausa 48 %. Tingimisi enne tähtaega vabanenute retsidiivsus määr oli 2010. aastal 27% ja šokivangistuse ära kandnute hulgas oli redtsidiivsus määr 24%.²⁰⁷ Eesti Vabariigi karistuspoliitika on retsidiivsus mõistet seadustes senini vältinud. Ehkki retsidiivsus mõistet seadustes ei kasutata, on retsidiivne käitumine siiski karistusõiguslikult relevantne, avaldades karistusseadustiku eriosas valitud kuriteoliikide kvalifikatsioonides.²⁰⁸

²⁰³ The Effects of Parental Incarceration on Children: Needs and Responsive Services. Report of the Advisory Committee Pursuant to House Resolution 203 and Senate Resolution 52 of 2009. Harrisburg, joint state government commission 2011, lk 8.

²⁰⁴ S. D. Phillips. jt. Parental Incarceration Among Adolescents Receiving Mental Health Services. Journal of Child and Family Studies, Vol. 11 no 4 2002.

²⁰⁵ S. D. Phillips. jt, lk 387.

²⁰⁶ S. D. Phillips. jt, lk 396.

²⁰⁷ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 143.

²⁰⁸ A. Ahven. J. Salla, S. Vahtrus. Retsidiivsus Eestis. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 104.

Hollandis oli 2008. aastal retsidiivsuse määraks 27,5%. Tulemus on tunduvalt parem kui Eestis. Hollandis ei ole uuritud, kui suur on retsidiivsuse protsent narkokurjategijate hulgas. Rääkides üldisest retsidiivsusest, siis pikemas perspektiivis vaadatuna näitab Hollandi statistika väga kõrget retsidiivsuse määra. Kahe aasta jooksul puutub Hollandis lausa 48,5 % vabanenutest uuesti kokku õigussüsteemiga.²⁰⁹ Vabanenutest paneb viie aasta jooksul toime uue kuriteo 64,2% kurjategijatest.²¹⁰

Ka Soomes on retsidiivism suureks probleemiks. Soome uuringud keskenduvad pikemale ajaperioodile. Soome statistika võtab aluseks 5-aastase perioodi. Tuleb tunnistada, et selline lähenemine peegeldab tegelikkust paremini. Vabadusekaotuse eesmärgiks on vähendada uute karistuste toimepanemist ning vangistatu rehabiliteerimine. Vangistusjärgne mõju ning vangistuse positiivsed või negatiivsed küljed ei pruugi kohe ilmned. Positiivne mõju võib avalduda alles aastate möödudes, seepärast on õige hinnata retsidiivsust pikemas ajavahemikus kui üks aasta. Kriminaalkaristuste agentuuri andmetel, sooritas 2006. aastal vabanenud vangidest viie aasta jooksul uue kuriteo 64% vabanenutest. Tulemus on väga sarnane Hollandile. Soomased ise on tulemusega rahul, kuna korduvkurjategijate arv aasta aastalt väheneb. Aasta jooksul pärast vabanemist toime pandud kuritegude viimane statistika pärineb aastast 2001, mil 30,4% vabanenud vangidest pani toime uue kuriteo.²¹¹ Eesti korduvkuritegevuse statistika annab ülevaate ka valdkonniti. Nimelt 25% vanglast vabanenud isikutest, kes on pannud toime narkokuriteo, sooritavad aasta jooksul uue kuriteo.²¹²

Vabadusekaotuse täideviimise eesmärgina rõhutatakse vabadusekaotuse korraldamist viisil, mis väldib kinnipeetava poolt uute kuritegude toimepanemist pärast vabanemist. Juba karistuse mõistmisel arvestatakse muuhulgas võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Vangistuse eesmärgina nähakse kinnipeetava suunamist õiguskorrale käitumisele ehk karistuse sellist täideviimist, mis peab andma vangistatule võime tulla sotsiaalselt vastutavana edaspidises elus toime ilma õiguskorda rikkumata. See tähendab karistatu resotsialiseerimist, tema taasühiskonnastamist vähemalt sel määral, et ta ei pane toime uusi kuritegusid.

Vanglakaristuse mõju suhtes on leitud, et kuigi see takistab vanglasoleku ajal kuritegude toimepanekut, on vanglast vabanenute retsidiivsus muude karistusliikidega võrreldes märksa

²⁰⁹ B.S.J. Wartna. jt. Recidivism report 2002-2008. Holland: Research and Documentation Centre 2011, lk 2

²¹⁰ B.S.J. Wartna. jt, lk 17.

²¹¹ Statistics of the criminal sanctions agency. 2011, lk 39. Kättesaadav <http://www.rikosseuraamus.fi/> (06.05.13)

²¹² A. Ahven. J. Salla, S. Vahtrus, lk 18.

suurem. Vangistuse mõju kuritegevuse vähenemisele on suurim siis, kui vangis püsivad võimalikult kaua nn kalduvuskurjategijad, kelle puhul ühelt poolt vanglas viibimine takistab kuritegude toimepanemist ning muud karistusvahendid ja enne tähtaega vabanemine uute kuritegude ärahoidmisele mõju ei oma.²¹³ Vanglast vabanenute kõrge retsidiivsuse määr võib viidata mitmele asjaolule: esiteks vanglakaristuse kui käitumise muutmisele suunatud mõjutusvahendi ebaefektiivsusele, teiselt poolt võib aga näidata, et vangi satuvadki kõrgema riskiga n-ö kalduvuskurjategijad, kelle puhul ei ole vanglal ka šokiefekti ja kes ei tahagi kriminaalsusest kui loomulikust käitumisest loobuda.

Aastatega on vanglast vabanenute retsidiivsuse määr mõnevõrra langenud: kui 2004. aastal vabanenutest pani aastaga toime uue kuriteo 43% ning 2005. ja 2006. aastal vabanenutest 41%, siis 2007. aastal vabanenutest 40%.²¹⁴ Siiski on rõõmustamiseks vähe põhjust, kuna meile eeskujuks oleva Skandinaavia retsidiivsusmäärad on tunduvalt madalamad.

Õigusrikkujate diferentseerimine korduvkuriteo riski põhjal on olnud karistussüsteemi peamine püüdlus alates sellest, kui E. W. Burgess töötas 1928. aastal välja lihtsa mõõtmisvahendi, millega hinnata, keda võib vabastada karistusest tingimisi ja keda mitte. Sellega pani ta aluse statistikal põhinevate riskihindamisskaalade väljatöötamisele ning järgmiste aastakümnete jooksul loodi mitu skaalat retsidiivsusrisiki mõõtmiseks. Eestis alustati riskihindamisvahendi väljatöötamist 2003. aastal, esimest prooviversiooni rakendati 2004. aastal. Tänapäevaks on vanglasüsteemis kasutusel uue kuriteo toimepanemise protsentuaalset tõenäosust matemaatilise valemi alusel arvutada võimaldav hindamisvahend. Riskihindamisankeedi aluseks on Inglismaal ja Walesis kasutatav neljanda põlvkonna hindamisvahend OASys (*Offender Assessment System*). Uusimate hindamisvahendite peamine eesmärk on suurendada karistuse täideviimise vastavust efektiivse sekkumise põhimõtetele ning järelevalvet, et suurendada ühiskonna kaitstust retsidiivse kuritegevuse eest.²¹⁵

Inglismaal ja Walesis tehtud OASys-i rakendamise uurimus näitas, et tegemist on toimiva retsidiivsuse ennustajaga: 24 vabanemisjärgse kuu jooksul oli uuesti süüdi mõistetud 26% väikese riskiga, 58% keskmise riskiga ja 87% suure riskiga isikutest. Eestis rakendatav riskihindamisvahend hõlmab järgmisi teemasid: kriminaalnetegevus, eluase, haridus- ja töökäik, majanduslik toimetulek ja sissetulekuallikad, suhted ja elustiil, alkoholi,

²¹³ A. Ahven. J. Salla, S. Vahtrus, lk 10.

²¹⁴ A. Ahven. J. Salla, S. Vahtrus, lk 11.

²¹⁵ P. Liba. Korduvkuritegevuse riskide hindamise lähtealused ja praktika Eesti vanglasüsteemis, *Juridica X/2011*, lk 783.

narkootikumide ja muude kuritarvitustega seotud probleemid, tervis ja emotsionaalne seisund, mõtlemine ja käitumine, hoiakud, ohtlikkus.²¹⁶

Narkokuritegude puhul hinnatakse riski üldiselt väga kõrgeks. Menetlejaid pani retsidiivsusrisiki üle hindama ilmselt tõdemus, et paljud narkokurjategijad on ise sõltlased, mis märgatavalt tõstab narko- ja muude kuritegude toimepanemise riski. Sõltlase puhul võib muude kuritegude riski pidada isegi suuremaks, kuna sõltuvuse rahuldamiseks vajamineva rahasumma nimel ollakse tihti valmis kõike tegema. Nii narko- kui seksuaalkuritegude eest vangistatud isikutest pani aasta jooksul uue samaliigilise kuriteo toime mõni üksik vabanenu. Tuleb aga arvestada, et narkokuritegudena käsitletakse vaid aine suures koguses käitlemist, narkootikumide tarvitamist karistatakse väärteokorras.²¹⁷

Korduvkuritegevuse vähendamise meetodite teaduslik uurimine annab väärtuslikku infot selle kohta, kuidas saavutada seadusandja poolt vangistusele seatud eesmärgid. Uurimistulemuste põhjal on karistuse efektiivse täideviimise aluseks õigusrikkuja riskide hindamine ja rehabilitatsioon. Korduvkuritegevuse vähendamise üks peamisi eeldusi on adekvaatse informatsiooni olemasolu kurjategija riskitaseme ja kriminogeensete vajaduste kohta.²¹⁸ Vanglast vabanenute probleemid on olnud aastaid sarnased: napp haridus ja vähesed töösused, sõltuvus alkoholist või narkootikumidest, lähi- suhteprobleemid, tööpuudus, raskused legaalselt elatist hankida ja sellest tingitud eluasemeprobleemid. Samal ajal võidakse oma töösusi arvestades seada ebareaalseid palgaootusi. Enam kui pooled vanglas viibinuid on venekeelsed ja paljud neist ei oska kvalifitseeritud tööks vajalikul määral eesti keelt. Ainuüksi uimastisõltlasi on umbes üks viiendik vangidest. Pikaajalise vangistuse korral võivad lisanduda kohanemiskasvatused ja sotsiaalse tugivõrgustiku puudumine.²¹⁹

Läbi on viidud mitmeid uurimusi, eesmärgiga välja selgitada retsidiivsuse põhjused. Retsidiivsuse põhjuseid tuleb otsida inimese elust enne vangistust, vangistuses oldud ajast ning vabanemisejärgsest perioodist. Põhjused, mis panevad inimese juba esimest kuritegu sooritama, mängivad olulist rolli ka korduvkuritegevuse juures. Nendeks põhjusteks on antisotsiaalsus, narkootikumide kuritarvitamine, konfliktid sisemise minaga, halb toimetulek pere, töö ja suhetega, madal intellektuaalne tase ning positsioon ühiskonnas. Vangla võib inimest parandada, kui ta osaleb vanglas pakutavates tegevustes nagu õppimine, töö ja

²¹⁶ P. Liba, lk 783.

²¹⁷ A. Ahven, J. Salla, S. Vahtrus, lk 18.

²¹⁸ P. Liba, lk 785.

²¹⁹ A. Ahven, J. Salla, S. Vahtrus, lk 61.

usulised tegevused. Sellistel puhkudel on tõendatud retsidiivsuse riski vähenemine 5% kuni 10%. Isiklike suhete soojendamine või loomine, sobiva eluaseme ja töö leidmine ning osalemine narkoravil mõjutavad vanglast vabanemisel tugevalt retsidiivsuse riski. Nende eluliste asjaolude kordaseadmisel ebaõnnestumine suurendab retsidiivsuse riski märgatavalt.²²⁰ Korraldatud uuringute käigus on selginud, et vangid on vabanemise eelselt liiga optimistlikud ning naiivselt usuvad, et nende vabanemisejärgne elu saab olema edukas ja seaduskuulekas.

USA-s ja Suurbritannias korraldatud uuringute kohaselt hindasid vangid vabanemisejärgselt töö- ja elukoht leida liiga optimistlikult. Samuti ei pidanud suuremosa vange tõenäoliseks võimalust, et nad kunagi veel seadust rikkuda võivad.²²¹ Selline tendents on väga ohtlik, kuna vanglast vabanenud isikutel kaob liigse optimism korral võime astuda vajalikke samme, et hoiduda retsidiivismist. Seda ka juhul kui nad on väga motiveeritud seaduskuulekalt käituma.²²²

3.3 Kas Skandinaavia kriminaalpoliitika võiks olla Eesti vanglapopulatsiooni ja retsidiivsuse vähendaja?

Eestis on sanktsioonimäärad ranged, karistused pikad ning retsidiivsus kõrge. Narkopoliitika on jäik ja ebatolerantne. Seadusloome põhineb kodanike väärtusotsusel ning poliitikute ja eliidi otsusel. Selline üksteise mõjutamine tuleb hästi esile populismi mõistes, mis on poliitikute silmakirjalik lähtumine sellest, mida rahvas näib tahtvat.²²³ Lähtumine ohvrilt ja tema kannatustest on loonud soodsad tingimused karistuste karmistamiseks ning vanglakaristuste ohtraks kasutamiseks. Tendents on see, et välisriikide kogemus kirjutatakse maha ning pannakse seadusesse.²²⁴ Eestis on senimaani lõplikult välja arvatamata, kui palju maksab kuritegu ühiskonnale, nii ei ole ka teada, kui palju maksavad menetlustoimingud, mistõttu mõjude majanduslik analüüs on jäänud kriminaalpoliitika puhul seni teisejärguliseks võrreldes muu mõjuanalüüsiga. Kuritegevusega kaasnevad kulud võib jagada kolmeks: ennetuskulud, kontrollikulud ning tagajärjekulud.²²⁵ Kindlasti kõige ebaselgem on see, kui palju maksab vangi ühiskondlikku ellu tagasi toomine ning seeläbi tema ühiskonna

²²⁰ M. K. Dhimi. jt. Prisoners positive illusions of their post release-success. Law and Human Behaviour, vol 60 no 6/2006, lk 633

²²¹ M. K. Dhimi. jt, lk 642.

²²² M. K. Dhimi. jt, lk 644.

²²³ M.-L. Sööt. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel. Juridica VIII/2010, lk 617.

²²⁴ M.-L. Sööt, lk 618.

²²⁵ M.-L. Sööt, lk 618.

täisväärtuslikuks liikmeks muutmine. Otsese rahalise kulu kõrval tuleb kindlasti veel arvestada ka ajakuluga. Aega on keeruline rahasse küll panna, aga mida pikemaks kujuneb see aeg, seda kulukamaks muutub protsess riigile.

Riigikogu poolt heaks kiidetud raamdokumendi “Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018” seletuskirjas on selgelt väljendatud soovi saavutada skandinaaviale omane kriminaalpoliitika, mida iseloomustab arusaam, et kriminaalõigusel üksi on vaid marginaalne mõju kuritegude ennetamisele. Selle saavutamine saab olema keeruline ning ei pruugi täielikult õnnestuda. Kõige olulisem on aru saada Skandinaavia kriminaalpoliitika kõige peamisemast põhimõttest, milleks on kuludele orienteeritus. Seda põhimõtet on väga hästi lahti seletanud soomlased: kulude ning kuritegude kahjulike tagajärgede minimaliseerimine ja kuritegevuse kontroll ning nende kulude õiglase jagamine kurjategija, ühiskonna ja ohvri vahel.²²⁶ Minimaliseerimise eesmärgiks ei ole minimaliserida kuritegude arvu vaid rõhuasetus on kriminaalse käitumise kahjulike tagajärgede ja kulude vähendamine. See poliitika ei mõtle ka kuritegevuse kulusid vaid peab silmas neid kulusid ja kannatusi, mida põhjustab kuritegevuse kontrollimine ja karistussüsteem üleüldiselt. Väga tähtis on kriminaalpoliitikas üldpreventsioon, aga selles mõttes, et preventatiivsed eesmärgid tuleb saavutada läbi karistuse moraali loova ja väärtusi vormiva omaduse, mitte läbi hirmu. Eesti on esimesed sammud selles suunas astunud. Justiitsministeeriumi seisukoha järgi, mis on kujundatud kriminaalpoliitika arengusuundade alusel, tuleb vältida nn kontrollühiskonna teket, mis tähendab aina suurema hulga inimeste sattumist üha pikemaks ajaks kriminaaljustiitssüsteemi võrku, mis on riigile kallis ja pärsib normaalse ühiskonna arengut.²²⁷ Kriminaalpoliitilised otsused ning seadusemuudatused peavad põhinema teaduslikel uuringutel ning kvaliteetse statistika analüüsil. Et vältida ebakvaliteetseid eelnõusid, tuleb kõikide olulisemate eelnõude puhul teha eelnevad mõju-uuringud.²²⁸ See võimaldab analüüsida õiguslikku reguleerimist vajavaid probleeme põhjalikult ning seejärel teha ratsionaalsed otsused. Kõige tähtsam on aga, et mõjude-uuringud aitavad vältida hüsteerilisi ja läbimõtlemita seaduseid, mille vastuvõtmine toimub puhtalt poliitilistel kaalutlustel. Samuti tuleb uurida tagajärgi, et vältida ebamõistlikult suuri kulusi riigile, vanglapopulatsiooni ülalpidamise näol.

Kriminaalpoliitika arengusuundades on üheks prioriteediks ka korduvkuritegevusega võitlemine ning selle ennetamine. Väga edumeelseks eesmärgiks on narkomaaniaravi ettenägemine vangistuse alternatiivina. Justiitsministeerium koostöös Sotsiaalministeeriumiga on kohustatud tagama sõltuvushäiretega kurjategijate ravikohad ja –võimalused. Lisaks

²²⁶ T. Lappi-Seppälä, lk 231.

²²⁷ <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54324/Justiitsministeeriumi+arengukava+2012%26%238211%3B2015.pdf>, (06.05.13), lk 5.

²²⁸ M. Koik, lk 1.

narkomaaniravile näevad arengusuunad ette tugiisikusüsteemi loomise vanglast vabanenute iseseisva toimetuleku toetamiseks. Samuti tuleb koostada retsidiivsuse uuringuid, mille eesmärgiks on anda informatsiooni kriminaalkaristuse saanud isikute toimetuleku ning edasise elutee kohta.²²⁹ Need uuringud põhinevad registreeritud kuritegevuse statistikal. Siiani on Eestis akadeemiliselt ning sotsioloogiliste meetoditega retsidiivsust uuritud peamiselt alaealiste ja erikooli lõpetanute hulgas.²³⁰ 2010. aastal koostas Justiitsministeerium suuremahulise uuringu “Retsidiivsus Eestis”. Selles uuringus kajastati vanglast vabanetute ja teiste karistuse ärakandnute korduvkuritegevust, vanglast vabanenute tööhõivet, keskenduti retsidiivsus riskile ning uuriti muid vanglast vabanenute toimetuleku asjaolusid. Retsidiivsusuuringud aitavad planeerida kuritegevuse ennetustööd ning järeltööde tegemisel võimaldavad tulemuslikumalt tegeleda korduvkuritegevusega.

Kriminaalpoliitika arengusuundade kõige tähtsamaks eesmärgiks võib pidada alternatiivkaristuste kasutamist. On võetud seisukoht, et vangistuses peaksid viibima vaid kõige ohtlikumad kurjategijad. Alternatiivsete karistuste all peetakse silmas sõltuvusravi, ühiskondlikult kasulikku tööd, leppimist jne. Omaette eesmärgiks on ka vanglareformi lõpuleviimine ehk laagri tüüpi vanglate sulgemine.²³¹ Vangistust puudutavad põhimõtted on sammuke lähemale Skandinaavia kriminaalpoliitikale. Selle poliitikaga võetakse teravalt sihikule kulude pool. Isiku vangistuses pidamine on riigile meeletult kallis. Eesti rahalised võimalused on piiratud. Vangide arvu vähendamine ja kuritegevuse ennetus on omavahel pöördvõrdelises suhtes. Mida rohkem on võimalik kokku hoida vanglapopulatsiooni ülalpidamiselt, seda rohkem on võimalik suunata erinevaid ressursse kuritegevuse ja korduvkuritegevuse ennetusse.

Omaette küsimus on peitkuritegude ja sinna alla kuuluva narkokuritegevusega võitlemine. Käesoleva töö teises peatükis sai analüüsitud Soome kriminaalpoliitikat ning ilmnes, et ka Soome, kui kõige väiksema vanglapopulatsiooniga riik Skandinaavias, ei oska hetkel narkokuritegevust reguleerida samas vaimus nagu on tehtud seda teiste kuritegude valdkondadega. Tundub, et narkokuritegevus ei allu senistele reeglitele, rääkimata seadusandlusest. Soomes on narkokurjategijate osakaal vanglas 47%.²³² Eestis on iga viies vang narkokurjategija.²³³ Selle põhjuseid võib olla mitmeid. Nimelt narkodiilerid on ise tihtipeale ka narkosõltlased. Seega on ka narkosõltlaste retsidiivsusrisk suur.

²²⁹ M. Koik, lk 2.

²³⁰ M.-L. Sööt, lk 620.

²³¹ M. Koik, lk 2.

²³² H. Tanhua. jt. Finland drug situation 2011, lk 104.

²³³ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 143.

Justiitsministeeriumi koostatud retsidiivsusuuringus arvas üks kohtunik järgmist: *“Tarvitajad muutuvad levitajateks, sest muud teed neil ei ole. Tööks nad enam ei kõlba, sidemed on olemas, tead, kust saada, kuidas edasi anda.”*²³⁴ See kirjeldus ilmestab probleemi väga hästi. Tuleb ka tähele panna, et narkokuritegudest räägime Karistusseadustik §184 kohaselt ainult kaubanduse mõttes. Kugi poliitilised suunad näevad ette vangide arvu ja vangistuse pikkuse vähendamist, siis narkokuritegude osas muutuseid pole küll ette näha. Justiitsministeeriumi arengukava kohaselt peetakse narkokuritegusid ühiskonnale kõige ohtlikumaks. Samas kui õiguspraktikud on seisukohal, et kõrge retsidiivsusrisk narkokuritegude puhul on tingitud narkodiilerite enese narkosõltuvusest, peaks tõsiselt kaaluma kõrgete karistumäärade asendamist hoopis sundraviga. Sundravi tulemuslikkuse korral on sel juhul isikute võimalik pöörduda tagasi ühiskonda ning olla selle täisväärtuslik liige. Välisriikide kogemused on näidanud, et ravile suunatud narkomaanidest kurjategijate retsidiivsus on raviprogrammi läbimise järel märgatavalt vähenenud. Eestis analoogilised uuringud puuduvad ning pole ka andmeid raviprogrammi läbinute hilisema retsidiivsuse kohta.²³⁵

Vanglakaristuse asemel tuleb võimalusel kohaldada alternatiivkaristusi, kuna nende mõju on võrreldes vanglakaristusega positiivsem, samuti on nad vangistusest vähem kulukad. 2011. aasta alguses oli 30% Eesti kinnipidamisasutustes viibivast populatsioonist narkosõltlased, kellest osa tuleks suunata otse sõltuvusravile. Justiitsministeeriumi arengukava kohaselt maksab narkosõltlase ravi riigile alla 500 euro kuus, mis on ligikaudu kaks korda vähem, kui vangi ülalpidamise kulu. Narkootikumide tarvitajad panevad toime suure osa kuritegudest, enamasti eesmärgiga hankida raha uimastite hankimiseks. Eesti vanglates on hinnanguliselt kuni pool kinnipeetavaist narkootikumide tarvitajad, paljud neist sõltlased. Samal ajal on vanglates narkomaaniaravi pakkumise võimalused piiratud ning suur osa vabanevatest narkomaanidest satub varsti taas vanglasse eeskätt oma uimastisõltuvuse tõttu.²³⁶ Vangistuses viibivate narkomaanide arvu vähendamiseks ning nende ühiskonda tagasipöördumiseks paremate eelduste loomiseks on paljudes riikides hakatud otsima võimalusi narkomaanidele vangistuse asemel sõltuvusravi pakkumiseks. Sel juhul pääseb ravi- ja rehabilitatsiooniprogrammis osalev kurjategija vangistusest kas tervikuna või on vangistuses viibimise aeg suhteliselt lühike. Juhul kui süüdimõistetud narkomaan ei suuda raviprogrammi edukalt läbida või paneb selle aja vältel toime uusi kuritegusid, pööratakse karistus

²³⁴ A. Ahven. J. Salla, S. Vahtrus, lk 86.

²³⁵ A. Ahven. Narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina. Uuringu aruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2007, lk 21.

²³⁶ A. Ahven. Narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina. Uuringu aruanne, lk 3.

täitmisele.²³⁷ Narkomaaniaravi võimaldamisel süüdimõistetutele ei tohiks kujuneda olukorda, kus kuriteo toime pannud narkomaanid saavad eelise "tavaliste" narkomaanide ees, kelle õigusrikkumised piirduvad uimastite väärarvitamisega. Üheks võimaluseks on ravikulude tasumine süüdimõistetute enda poolt, kusjuures võib kaaluda pikaajalist tagantjärgi tasumise võimalust²³⁸

Samas Eesti peaprokurör Norman Aas on usutluses ajakirjnikele avaldanud seisukoha, et kui Eesti tahab saada lahti oma narkootikumide transiitmaa mainest, siis on ranged karistused täiesti õigustatud.²³⁹ Tõesti, vaadates Soome narkokuritegevuse statistikat ning kuritegevuse analüüse, siis saab selgeks, et Eesti tõesti on transiitmaa. Eesti on üks Skandinaavia narkoturule. Suur osa narkootikumide liigub Soome, Rootsi ja Norrassa just läbi Eesti. Selle valguses on raske õigustada Skandinaavia pehme narkopoliitika juurde liikumist. Rasketel karistustel on kindlasti oma mõju narkosaadetiste liikumisele. Võib julgelt oletada, et nii mõnigi narkosaadetis on liikunud tänu rangetele karistustele Eestist mööda. Samas on probleeme juurde tekitanud Shengeni süsteemiga liitumine, mille tõttu on Euroopa Liidu sisene piirikontroll muutunud minimaalseks.

Mis puudutab Skandinaavia kriminaalpoliitika poole liikumist, siis siht on õige. Kui siseriiklikku narkopoliitikat vaadata, siis tänane suund ennetusele on kindlasti tulemuslikum, kui ainult karistamine. Ajakirjandusest on läbi käinud ka politseinike enda arvamus karistuspoliitika kohta, mille kohaselt politseitöös kõikvõimalike parameetrid hinnates on näha kuritegevuse vähenemist, aga mis puudutab narkopoliitikat, siis see on läbikukkumine. Narkomaane sureb järjest rohkem.²⁴⁰ Selle arvamuse valguses peab riik suunama veel enam ressursi narkomaaniavastasesse võitlusesse. Statistika näitab, et ka narkokuritegude eest karistust kandvate inimeste arv suureneb pidevalt. Tänapäevane kriminaalpoliitika suund aitab narkomaania ja narkokaubanduse probleeme lahendada siseriiklikult paremini, aga mis puudutab transiiti, siis on raske hinnata, kuidas võiks pehmem poliitika sellele mõju avaldada. Kindel on see, et üks ühele ei saa Skandinaavia kriminaalpoliitilisi põhimõtteid üle võtta. Kriminaalpoliitika peab arvesse võtma Eesti ajalooliseid ja majanduslikke eripärasid. Sellest aspektist vaadatuna on mõeldamatu, et karistusi narkokuritegude eest peaks pehmendama.

²³⁷ A. Ahven. Narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina. Uuringu aruanne, lk 24.

²³⁸ A. Ahven. Narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina. Uuringu aruanne, lk 24

²³⁹ <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/delfi-video-norman-aas-karmid-karistused-ei-pruugi-narkosurmasid-vahendada.d?id=65598742> (06.05.2013)

²⁴⁰ <http://www.postimees.ee/1109686/rekordiline-narkoaasta>. (06.05.13)

Räägitud on ka narkootilise ainete liigi alusel karistuste diferentseerimise otstarbekusest. Eelnevalt käsitletud Hollandi näitel, tehakse narkootikumidel vahet. Narkootikumid on jagatud pehmeteks ja tugevateks. Selle alusel mõistetakse ka erinevaid karistusi. Eestis tehakse täna vahet ainult kogustel ning koguste paika panemine on jäänud Riigikohtu praktika sisutada. Justiitsministeerium on avaldanud selle küsimuse kohta ka uurimuse, mis tugineb ekspertide arvamustele. Uuringu ajendiks oli justiitsministri ja siseministri kohtumisel üles kerkinud küsimus, kas peaks mõningaid narkootilised ained oma kahjulikkuse tõttu enam tähelepanu saama.²⁴¹ Eeskujudena on lisaks Hollandile võtta ka USA. Mõlemad riigid teevad erinevatel narkootikumidel vahet. Hollandi puhul on riigi narkopoliitika taganud süsteemi stabiilsuse ning diferentseerimist ei ole kuritarvitatud. Pigem on eesmärgiks “vähem kahjulike” narkootikumide käsitleda seaduse silmis leebemana. USA näide on aga väga suureks hoiatuseks. Narkootikumide puudutav on ülereguleeritud. Tulemuseks on hoopis suurem ebaausus, mis kaasneb erinevate narkootikumide käitlemisega. Oluline on välja tuua ka see, mida arvasid uuringus Eesti eksperdid. Professor Jaan Ginteri arvates võiks kuritegude puhul seaduse muutmine olla mõeldav, kuid siingi oleks lihtsam piirduda soovituslike juhistega, kuna seaduse muutmine tähendaks eeskätt karistuste ülemäärade langust. Diferentseerimisel tuleks lähtuda ohust (nii akuutsed kui kroonilised või sõltuvuses seisnevad ohud), mida aine tarvitamine võib põhjustada tarvitajale või teistele isikutele. Ainete nimekirjad peaks pakkuma narkoloogid.²⁴² Tuuakse välja ka ebasoovitava signaali saatmine ühiskonnale. Karistuste diferentseerimine saab realselt olla mõeldav vaid leevendamise suunas ning see annaks ebasoovitava märgi riigi narkopoliitika leebumisest. Ainete diferentseerimine võib eriti noorte puhul soodustada arusaama, et mõne aine puhul on lubatud rohkem kui teise puhul.²⁴³ Diferentseerimisega kaasneksid ka tõsised menetluslikud probleemid. Lisaks suure ja väikese koguse eristamisele, mis on juba tekitanud vaidlusi Riigikohtu tasandil, tuleks hakata arvestama ka aine liiki ning välja töötada täiendavad juhised erinevat liiki ainete segude puhul toimimiseks. Menetluse keerukamaks muutumine teeb selle aeglasemaks, koormab õigussüsteemi ning takistab kiire ja vältimatu karistuse põhimõtte kohaldamist.²⁴⁴

Skandinaavia narkopoliitikast rääkides tuleb hinnata ka kõige põhilisemat kriteeriumit, mis võimaldab neile omast joont ajada. Selleks on heaoluühiskond. Heaoluühiskond ise juba dikteerib kuritegevuse taseme. Inimene, kes on sotsiaalselt ja majanduslikult kindlustatud ei

²⁴¹ A. Ahven. V. Kommussaar. Narkootiliste ainete liigi alusel karistuste diferentseerimise otstarbekusest. Tallinn: Justiitsministeerium 2009, lk 6.

²⁴² A. Ahven. V. Kommussaar, lk 24.

²⁴³ A. Ahven. V. Kommussaar, lk 25.

²⁴⁴ A. Ahven. V. Kommussaar, lk 26.

kipu kuritegusid korda saatma. See peegeldub ka riigi majanduslikus olukorras. Skeptikud arvavad, et kuritegevuse taseme ja majandusliku edukuse vahele ei saa paralleeli tõmmata. Mina jälle arvan, et saab küll. Kuritegevuse statistikat tuleb kõrvutada riigi majandusstatistikaga. Meeles tuleb aga pidada, et majandusstatistika on palju täpsem kui kuritegevuse statistika. Kuritegevuse statistika on subjektiivsem ning sõltub otseselt õiguskaitseorganite töö tulemuslikkusest ning riigi kriminaalpoliitilistest suundumustest ja rõhuasetusest. Kui kõrvutada riigi sisemajanduse koguprodukti registreeritud kuritegevusega, siis saab järeltada küll kuritegevuse ning majanduselu seotust. Aastatel 2003 kuni 2007 langes registreeritud kuritegude arv Eestis 57417-lt 50375-ni.²⁴⁵ Eesti sisemajanduse koguprodukt (SKP) kasvas 8,7-lt miljardilt eurolt 2003. aastal 16-ne miljardi euroni 2007. aastal.²⁴⁶ 2008. aastal registreeritud kuritegude arv tõusis. SKP ka kasvas 200 miljoni euro võrra, aga tuleb meeles pidada, et tegemist oli majandussurutise algusega. Kui SKP hakkas 2010. aastal taas tõusma, võis märgata ka registreeritud kuritegevuse languse jätku. Sarnane muster joonistub välja ka siis, kui võrrelda omavahel tööhõive²⁴⁷ ning registreeritud kuritegevuse näitajaid. Võrreldes narkokuritegevuse statistikat majandustulemustega, sarnane muster välja ei joonistu. Võib öelda, et narkokuritegevuse statistika on praktiliselt 100% sõltuv kriminaalpoliitilisest rõhuasetusest. Nende kuritegude avastamine on puhtalt politseitöö ülesandeks.

Healuühiskond aitab palju efektiivsemalt lahendada ka retsidiivsuse küsimusi. Nimelt isiklike suhete soojendamise või loomise, sobiva eluaseme ja töö leidmise ning osalemine narkoravil mõjutavad vanglast vabanemisel tugevalt retsidiivsuse riski. Nende eluliste asjaolude kordaseadmise ebaõnnestumine suurendab retsidiivsuse riski märgatavalt.²⁴⁸ Healuühiskondades on sotsiaalsete programmide ulatus ja mõju tunduvalt suurem ning vanglast ühiskonda tagasipöördumine on lihtsam ja tulemuslikum. Eks aastatega on tulnud ka kogemus, kuidas kõige efektiivsemalt retsidiivsusega võidelda. Siinkohal on Eestil väga hea Skandinaavia poliitikast malli võtta. Samas Eesti majanduslikku võimekust ei saa Skandinaaviamaadega võrrelda. Just majanduslik edu teeb võimalikuks ulatuslike sotsiaalabi programmide rakendamise. Sotsiaalabi programmide rakendamine teeb võimalikuks liberaalse kriminaalpoliitika loomise.

²⁴⁵ A. Ahven. jt. Kuritegevus Eestis 2011, lk 7.

²⁴⁶ Lisa 2.

²⁴⁷ Lisa 3.

²⁴⁸ M. K. Dhami. jt, lk 633.

KOKKUVÕTE

“Kriminaalpoliitika arengsuundadega aastani 2018” määratletakse pikaajalised eesmärgid ja tegevused, millest avalik sektor peab lähtuma oma tegevuse kavandamisel ning elluviimisel. Justiitsministeeriumi poolt koostatud arengsuundade seletuskirja kohaselt on ainult pikaajaliselt võimalik saavutada arenenud lääneriikidele, eelkõige Skandinaaviale omane kriminaalpoliitika, mida iseloomustab arusaam, et kriminaalõigusel üksi on vaid marginaalne mõju kuritegude ennetamisele. Magistritöö keskendus narkopoliitikale. Eestis on narkokuritegevus liikunud pidevalt tõusvas joones. Iga viies vang kannab karistust just narkokuriteo eest. Tööga püüdis eelkõige leida vastuse küsimusele, kas suund Skandinaavia kriminaalpoliitikale õigustab ennast või tuleks Eestil eeskujuga võtta hoopis kuskilt mujalt. Lisaks sellele püüab töö anda vastuse, kas Eesti seadusandlus ja karistussüsteem võimaldab edukalt ellu viia meil kehtestatud kriminaalpoliitilisi eesmärke ning kas karistusseadustikus sätestatud ranged sanktsioonid täidavad oma preventiivseid eesmärke. Töö keskendus eelkõige narkootiliste ja psühhotroopsete ainete käitlemisele.

Soome karistusseadustik on üpris leebe. Minimaalseks karistuseks narkokuritegevuse eest on rahatrahv ning maksimaalseks karistuseks 10 aastane vabadusekaotus. Soomes on peamiseks karistusmeetmeks rahatrahv. Keskmine trahvisumma on viimaste aastate praktika kohaselt olnud 15 päevamäär, isiku sissetulekust. Hollandi seadusandlus võimaldab ainsa karistusena määrata ka rahatrahvi, isegi kui sanktsiooni ülemmääraks on eluaegne vangistus. Hollandi ja Soome karistussüsteemid eelistavad mõlemad vangistusele pigem rahalist karistust.

Soomes puhul hakkab silma, et leebe karistamine ning sellega kaasnev madal vanglapopulatsioon ei ole kuidagi suutnud kuritegevuse taset viia kontrolli alt välja. Soome kriminaalpoliitikat saab väljendada topelt vormuleeringu järgi: kulude ning kuritegude kahjulike tagajärgede minimaliseerimine ja kuritegevuse kontroll ning nende kulude õiglane jagamine kurjategija, ühiskonna ja ohvri vahel. Minimaliseerimise eesmärgiks ei ole minimaliserida kuritegude arvu vaid rõhuasetus on kriminaalse käitumise kahjulike tagajärgede ja kulude vähendamine. Selle all ei mõelda ka ainult kuritegevuse kulusid vaid peetakse silmas ka neid kulusid ja kannatusi, mida põhjustab kuritegevuse kontrollimine ja karistussüsteem üleüldiselt. Väga tähtis on kriminaalpoliitikas üldpreventsioon, aga selles mõttes, et preventatiivsed eesmärgid tuleb saavutada läbi karistuse moraali loova ja väärtusi vormiva omaduse, mitte läbi hirmu. Skandinaaviamaade kriminaalpoliitika nõuab ratsionaalset ja humaanset käitumist, püüdes vähendada vanglakaristuste arvu nii palju kui

võimalik. Statistikat uurides sai selgeks, et narkokuriteod ei allu seni väga edukalt töötanud reeglite süsteemile. Ka Soome õigusteadlased nõustuvad, et muidu väga ratsionaalne ja läbimõeldud Skandinaavia kriminaalpoliitika, on muutunud narkokuritegusid puudutavas osav ääretult ebaratsionaalseks.

Registreeritud narkokuritegude arv on märkimisväärselt kasvanud kõigis Skandinaaviamaades. Narkootikumide tarbimine ja kaubandus ei allu ka üldistele majanduse reeglitele, kus pärast pikka buumi tuleb alati langus. Tundub, et tegemist on majandussurutise kindla tegevusvaldkonnaga. Seetõttu ei kehti narkopoliitika puhul ka vana Skandinaavia moto, mille kohaselt hea sotsiaalpoliitika on parim kriminaalpoliitika. Kindlalt võib väita, et Skandinaavias ei ole saavutatud narkootikumide vaba ühiskonda. Vastupidiselt, vanglad on järjest rohkem täidetud just narkokurjategijatega. Soome kasvavate narkoprobleemide kõrval tundub huvitav, et vanglapopulatsioon on jäänud ikka sama taseme juurde ning pigem väheneb, rahul ei saa Soome olla aga asjaoluga, et vanglate populatsioonist 47% moodustavad narkokurjategijad.

Hollandi kriminaalpoliitika eesmärgiks on olnud vähendada narkootikumide negatiivset mõju elanikkonnale. Selle lähenemise üheks peamiseks võtmeks on narkootikumide kasutamise tolereerimine. Narkopoliitika teeb vahet pehmetel- ja tugevatel narkootikumidel. Narkootiliste ainete eristamise ning pehmete narkootikumide aktsepteerimise eesmärgiks on tekitada olukord, kus narkoturgu ei kontrolli kuritegelikud ühendused. Sellega omakorda loodetakse vähendada pehmete narkootikumide tarvitajate pöördumise riski tugevatoimeliste narkootikumide tarvitamisele. Vaadates opiaatide kasutajate arvu, siis tuleb tunnistada, et Hollandi soov pehmete narkootikumide legaliseerimisega vähendada inimeste kokkupuudet narkokaubitsejatega ning seeläbi vältida nende sattumist tugevatoimeliste narkootikumide lõksu, on kandnud vilja. Opiaatide kasutamist ühiskonnas ei aktsepteerita ning nende kasutajate hulk püsib suhteliselt madalal.

Riik on võtnud, seisukoha, et kui narkootikume juba tarvitatakse, tuleb seda teha kontrollitult ja turvaliselt. Holland on kindlasti väga edumeelse narkopoliitikaga riik, püüdes leida kuldse keskte narkootikumide tarbimise ja kriminaliseerituse vahel. Samas on riik sellise poliitikaga saatnud oma kodanikele vale signaali, et narkootikumide tarvitamine ongi täiesti normaalne. Läbi selle õõnestab riik oma kriminaalpoliitikat. Inimesed narkootikumidega ära harjunud.

Statistika näitab, et narkootikumide tarbimist peetakse normaalseks ja seda eriti noore inimeste seas. Kui vaadata ekstasi kasutamist noorte hulgas, tuleb järeldada, et Hollandi liberaalne narkopoliitika on avaldamas negatiivset mõju ühiskonna ratsionaalsele mõtlemisele. Kanepikaubanduse ja -tarbimise tolereerimine on viinud olukorrani, kus eelkõige koolinoored näevad teatud narkootiliste ainete kasutamist, kui normaalset nähtust. Ekstasi tunnus "peo narkootikumina" on jätnud mulje, et ka see peaks olema lubatav kui pehme narkootikum. Siinkohal tulebki tõdeda, et Hollandi narkopoliitika saadab välja eksitavaid signaale ning paneb inimesed uskuma, et narkootikumide tarvitamine on normaale, kui juba riik seda lubab.

USA-s on ebaproportsionaalselt karmid karistused. Massiline inimeste vangistamine on muutunud ühiskonnas normiks ning ei mäletata enam aega, millal vangla populatsioon oleks olnud märgatavalt väiksem. Vaadates USA-d ning kõrvutades seda Eestiga, ei ole võimalik leida häid argumente, miks Eesti peaks säilitama oma karmi joont ning mitte minema Skandinaaviamaade kriminaalpoliitika suunas. Ka meie ühiskonnas on tendents, et toimub ülekriminaliseerimine. USA on heaks eeskujuks selles osas, kuhu liikuda ei ole mõistlik.

Eesti on oma kriminaalpoliitikas asunud seisukohale, et pikkade ja karmide vanglakaristustega on võimalik kurjategijaid ümber kasvatada. Tundub, et see nii siiski ei ole. Eestis tuleks tõesti vaadata Soome mudelit, kus vangide arvu on viimaste aastakümnete jooksul kõvasti vähendatud. Karistused on narkokuritegude eest lühikesed ning sellega hoitakse ära vanglapopulatsiooni kasv. Korduvkuritegevus on probleem igal juhul, pole vahet kui pikad on vanglakaristused. Kuritegevus ja karistumäärad ei ole oma vahel absoluutselt seotud.

Vangisgtusega kaasnevad ka kaudesed mõjud vangistatu perekonnale, eriti lastele. Vanglakaristuse mõju suhtes on leitud, et kuigi see takistab vanglasoleku ajal kuritegude toimepanekut, on vanglast vabanenute retsidiivsus muude karistusliikidega võrreldes märksa suurem. Justiitsministeeriumi seisukoha järgi, mis on kujundatud kriminaalpoliitika arengusuundade alusel, tuleb vältida nn kontrollühiskonna teket, mis tähendab aina suurema hulga inimeste sattumist üha pikemaks ajaks kriminaaljustiitsüsteemi võrku, mis on riigile kallis ja pärsib normaalse ühiskonna arengut. Väga edumeelseks eesmärgiks on narkomaaniaravi ettenägemine vangistuse alternatiivina. Justiitsministeerium koostöös Sotsiaalministeeriumiga on kohustatud tagama sõltuvushäiretega kurjategijate ravikohad ja – võimalused. Lisaks narkomaaniaravile näevad arengusuunad ette tugiisikusüsteemi loomise vanglast vabanenute iseseisva toimetuleku toetamiseks.

Käesoleva töö teises peatükis analüüsiti Soome kriminaalpoliitikat ning ilmnes, et ka Soome, kui kõige väiksema vanglapopulatsiooniga riik Skandinaavias, ei oska hetkel narkokuritegevust reguleerida samas vaimus nagu on tehtud seda teiste kuritegevuse valdkondadega. Tundub, et narkokuritegevus ei allu senistele reeglitele, rääkimata seadusandlusest. Soomes on narkokurjategijate osakaal vanglas 47%. Eestis on iga viies vang narkokurjategija. Vanglakaristuse asemel tuleb võimalusel kohaldada alternatiivkaristusi, kuna nende mõju on võrreldes vanglakaristusega positiivsem, samuti on nad vangistusest vähem kulukad.

Vaadates Soome narkokuritegevuse statistikat ning kuritegevuse analüüsi, siis saab selgeks, et Eesti tõesti on narkokaubanduse transiitmaa. Selle valguses on raske õigustada Skandinaavia pehme narkopoliitika juurde liikumist. Siiski siht on õige. Kui siseriiklikku narkopoliitikat vaadata, siis tänane suund ennetusele on kindlasti tulemuslikum, kui ainult karistamine. Üks ühele ei saa Skandinaavia kriminaalpoliitilisi põhimõtteid üle võtta. Kriminaalpoliitika peab arvesse võtma Eesti ajalooliseid ja majanduslikke eripärasid.

Küsimus, kas peaks mõningaid narkootilised ained oma kahjulikkuse tõttu enam tähelepanu saama, leidis lahenduse Hollandi ja USA võrdlusel. Mõlemad riigid teevad erinevatel narkootikumidel karistamisel vahet. Hollandi puhul on riigi narkopoliitika taganud süsteemi stabiilsuse ning diferentseerimist ei ole kuritarvitatud. Pigem on eesmärgiks “vähem kahjulike” narkootikume käsitleda seaduse silmis leebemana. USA näide on aga väga suureks hoiatuseks. Narkootikume puudutav on ülereguleeritud. Tulemuseks on hoopis suurem ebaausus, mis kaasneb erinevate narkootikumide käitlemisega. Tundub ebamõistlik käsitleda mõningaid narkootikume teistega võrreldes leebemalt.

Skandinaavia narkopoliitikast rääkides tuleb hinnata ka kõige põhilisemat kriteeriumit, mis võimaldab neile omast joont ajada. Selleks on heaoluühiskond. Heaoluühiskond ise juba dikteerib kuritegevuse taseme. Inimene, kes on sotsiaalselt ja majanduslikult kindlustatud ei kipu kuritegusid korda saatma. See peegeldub ka riigi majanduslikus olukorras. Vägisi Skandinaavia süsteemi üle võtta ei ole mõistlik. Mis puudutab üldiseid kriminaalpoliitika põhimõtteid, siis Skandinaavia on heaks eeskujuks. Eesti peab selle süsteemi enda kultuuriruumi sobitama samm haaval, võttes arvesse kõiki meile omaseid eripärasid. Mis puudutab narkopoliitikat, siis Skandinaavia täna ei ole veel sobivat lahendust probleemiga võitlemiseks leidnud. Nagu Eestis, on ka Skandinaavias probleem narkokurjategijate osakaalu

kasvuga vanglates. Kui veel arvesse võtta Eesti eripärasid, siis tuleb narkopoliitikat edasi arendada ilma teistelt eeskujude võtmata, sest head lahendusi narkopoliitikaga võtlemiseks ei ole leitud.

ABSTRACT

DRUG CRIMES IN ESTONIA: TO MOVE TOWARDS SCANDINAVIAN LIBERAL CRIMINAL POLICY, OR NOT?

On the 9th of June in 2010 Estonian parliament passed a bill, that approved the new “Criminal policy directions till 2018”. Longterm goals and actionplans are set with these directions, which the public sector has to follow and guide their actions accordingly. Ministry of Justice was given the task of overseeing the implementation of the directions. Criminal policy is aimed at ensuring the safety of society, at preventing and responding to crimes, at reducing the damages and dealing with the offenders.

According to the policy guidelines, drawn up by the Ministry of Justice, only longterm planning can help achieve modern criminal policy, like in the western countries. According to the guidelines, policy aims to develop the kind of criminal policy we see today in Skandinavia. It is seen, that criminal law alone has only a marginal impact on crime prevention. Thus, the criminal policy will be developed to match the ones in Skandinavian welfare states. The objective is to develop a crime policy that replaces the classical prison punishment and uses other crime preventing measures. Skandinavian criminal policy ensures a low and controlled prison population and implements market economy principles to be more cost effective.

This master’s thesis focuses on drug policy. In Estonia drug related crime has moved steadily upwards. Every fifth prisoner is serving a sentence for a drug crime. In this thesis I tried to find out whether the direction towards scandinavian criminal policy justifies itself or whether we should be looking towards other countries. Drug related crime is a big problem everywhere. It must be analyzed, how criminal policy works in these Scandinavian countries, and how it can cope with tackling drug-related crime. Furthermore, the work seeks to answer the question whether the Estonian legislation and the penal system enables us to successfully carry out the criminal policy objectives and whether the strict Criminal Code fulfills their preventive goals. The work focuses primarily on the handling of narcotic drugs and psychotropic substances.

This thesis is relevant, because the the fight against crime has not been previously analyzed in the light of the current criminal policy directions. In addition to this, drug-related crime and

drug abuse is always a problem society is extremely interested in. Furthermore, the fact that the number of drug offenders in the prison system is constantly increasing, which shows the inability of the criminal policy of prevent the problem.

This thesis is written as a theoretical study, using comparative quantitative research methods. The comparison is made between the drug policies of Estonia, Finland, the Netherlands and the United States. Finland was selected from the Skandinavian countries because of its low prison population rates. The Netherlands are well known for their liberal drug policies. Soft drugs are in some manner allowed by the state and the state makes sure that drugtrafficking is held strictly under controlled. USA has a war against crimes. It was taken into the comparison because both the USA and Estonia are thought to have a very strict and intolerant criminal policy.

The thesis has used on the subject criminal justice policy literature and mostly different countries scientists legal articles published in law journals in Estonian and foreign languages. In addition, European Union statistics agency drug-related crime reports have been used. An important source of information are the Criminal Policy of explanatory memoranda, guidances and analysis prepared by the Ministries of Justice. Legislative acts have been used to compare different penal codes and the United States federal laws have been used. Unfortunately Dutch court cases could not be used, because it is only in their native language. Reference is also made to media outlets in order to reflect society's views on criminal policy.

Finnish Penal Code, is quite mild. The minimum penalty for drug-related crime is a fine and the maximum penalty is 10 years imprisonment. In Finland mostly punitive fines are used. The average amount of fine in recent years has been 15 daily rates of personal income. Dutch legislation is the only one that a fine, even if the maximum offence is life imprisonment. Dutch and Finnish penal systems preferred by both a financial penalty rather than a imprisonment.

It is remarkable in Finland, that mild punishment and the low prison population has not somehow managed to bring the level of crime out of control. Finnish criminal policy can be expressed by cost sharing. Costs of minimizing the harmful effects of crime and crime control is shared by the offender, the victim and society. Emphasis is on the harmful consequences of criminal behavior and reducing costs. This does not refer only to the costs of crime, but also refers to these costs and suffering caused by the crime control and penal system in general. Scandinavian criminal policy requires a rational and humane behavior in an attempt to reduce

the number of prison sentences as much as possible. The research of statistics made clear that drug offenses do not obey the rules of the system that has worked very well so far. Also, the Finnish legal scholars agree that the otherwise very rational and thoughtful Scandinavian criminal policy, has turned into irrational, concerning drugs.

Registered drug offences have grown everywhere in Skandinavia. It seems that drug trade is also recession proof. In the case of drugs, the Scandinavian criminal policy's motto "Good social policy is the best criminal policy" does not work. In Finland 47 % of prisonpopulation is made up by drug offenders.

Dutch criminal policy has been aimed at reducing the negative effects of the drug to the general public. One of the main key to this approach is the tolerance of drug use.

Through allowing the sale and use of soft drugs, the state wants to make sure the drug trade wasn't controlled by criminals. By doing that they hope to reduce the number of potential hard drugs users. If you look at the number of opium users, the state has succeeded in its policy. The state has made itself clear, that if drugs are used, it has to be made in a safe and controlled way. But this success seems to be with a double side. County's drug policy has sent a message to the younger population that drug use is normal and unharmed. Because of that, holland has a problem with massively growing numbers of young ecstasy users.

In USA, prison sentences for drug related crimes are unproportionally harsh. Mass incarceration has given USA the biggest prison population in the world. If Estonia and USA are compared it is very difficult to find anything positive in maintaining strict prison sentences. USA gives a good guidance on the question into which direction not to move.

By analyzing the drug policy on each case, it soon becomes clear that non of the subjects know how deal with the growing problems of drug trade and prison populations. Drug crimes do not respond to the policies used. One thing is for sure, that harsh penalties do not have the desired effect. In that sense, Estonia is moving in the right direction, by looking out for incarceration alternatives.

It is clear, that Estonia can not take over the same policies as in Skandinavia. There are cultural and socio-economical reasons why this would fail. Concidering drug policy, it is clear that Estonia should keep looking for itown ways because statistics have shown that Skandinavian drugpolicy is lost aswell. Also must be kept in mind that the main reason for

Skandinavian liberal policy is the fact they all are welfare states. Teir economical abilities have helped them build a socciety, where everyone is looked out for. This is one of the main reasons why Estonia at the moment is not able to copy the criminal policies of Skandinavian countries.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Abrams, D.S. Estimating the Deterrent Effect of Incarceration using Sentencing Enhancements. University of Pennsylvania 2011.
2. Ahven, A., Kommussaar, V. Narkootiliste ainete liigi alusel karistuste diferentseerimise otstarbekusest. Tallinn: Justiitsministeerium 2009.
3. Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. Retsidiivsus Eestis. Tallinn: Justiitsministeerium 2010.
4. Ahven, A. jt. Kuritegevus Eestis 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2010.
5. Ahven, A. jt. Kuritegevus Eestis 2011. Tallinn: Justiitsministeerium 2011.
6. Ahven, A. Narkomaaniaravi vangistuse alternatiivina. Uuringu aruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2007.
7. Ahven, A., Lindsalu, P. Eesti kodanike õigusrikkumised Soomes. Tallinn: Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond Analüüsitalitus 2012.
8. Baradaran, S. Race, Prediction and Discretion. George Washington Law Review Vol 81, Issue 1/2013.
9. Dettbarn, E. Effects of long-term incarceration: A statistical comparison of two expert assessments of two experts at the beginning and the end of incarceration. International Journal of Law and Psychiatry 35 (2012).
10. Dhami, D.M. jt. Prisoners positive illusions of their post release-success. Law and Human Behaviour, vol 60 no 6/2006.
11. Garretsen. H. F. L. The Dutch and their drugs: The end of an era? Reflections on Dutch policies towards tobacco, alcohol and illegal drugs. Tilburg: Drugs: education, prevention and policie, 17(5) 2010.
12. Fellab-Brown, V. Fighting the nexus of organized crime and violent conflict while enhancing human security. U.S. War collage Strategic studies institute 2012.
13. Ginter, J., Randmaa, P., Sootak, J. Narkosüüteeod Eestis, Tallinn: Juura 2007.
14. Gropp, W. Konfiskeerimine: mõjutusvahendist karistuseks? Juridica 2008/ VIII.
15. Hirsch, H. J. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. Juridica 2004/3.
16. Kimmel, K. Edukas võitlus kuritegevusega eeldab ajakohast ja sihipärast riiklikku kriminaalpoliitikat. Juridica 2000/IV.

17. Kinnunen, A. The Paradox of Criminal Policy Studies of Drug Crime and its Control in Finland. 2008: National Research Institute of Legal Policy Publication no. 233 Helsinki.
18. Kleemans, E.R. Organized Crime, Transit Crime, and Racketeering. Crime and Justice, Vol. 35, No. 1, Crime and Justice in the Netherlands 2007.
19. Laine, M. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse sissejuhatus kriminoloogiasse. Tallinn: 1997.
20. Lappi-Seppälä, T. Penal Policy in scandinavia. Crime and Justice, 2007/ vol 36.
21. Liba, P. Korduvkuritegevuse riskide hindamise lähtealused ja praktika Eesti vanglasüsteemis, Juridica X/2011.
22. Mauer, M. Sentencing reform: Amid mass incarcerations-guarded optimism. Criminal Justice Vol 26, Issue 1/2011.
23. Narits, R. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2004.
24. Phillips, S. D. jt. Parental Incarceration Among Adolescents Receiving Mental Health Services. Journal of Child and Family Studies, Vol. 11 no 4, 2002.
25. Pikamäe, P. Karistusseadustiku eriosa probleeme: õiguspoliitilised lahendused ja edasine areng. Juridica 2005/II.
26. Talu, A. jt. Narkomaania Eestis 2005. Tallinn: Tervise arengu instituut 2005.
27. Scild, J. Criminal Sentencing and Intelligent Decision Support. Artificial Intelligence and Law 6, 1998.
28. Saar, J. Õiguskultuur ja kuritegevuse kontroll. Juridica 2013/ I.
29. Sevigny, E. Excessive Uniformity in Federal Drug Sentencing. J Quant Criminol, Vol 25, 2009.
- 30.
31. Sootak, J. Kriminaalpoliitika (õpik). Tallinn: Juura 1997.
32. Sootak, J, Pikamäe, P. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
33. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003.
34. Sootak, J. Kaks aastat karistusseadustikku- uus õigus ja uued probleemid? Juridica 2005/I.
35. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juridica 2007.

36. Spohn, C. Unwarranted disparity in the wake of the Booker/Fanfan decision, Implications for research and policy. *Criminology & Public Policy*, Vol 10, Issue 4, 2011.
37. Sööt, M-L. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel. *Juridica* VIII/2010.
38. Tibar, I. Rahapesu kujunemisloost ja olemusest. *Juridica* 2007/ VIII.
39. Tak ,P. J. P.. The Dutch criminal justice system. 2008: Nijmegen.
40. Tham, H. The Influence of the Drug Issue on Criminal Policy. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2012/ vol. 13.
41. Träskman, P. O. Drug Control and Drug Offences in the Nordic Countries: A Criminal Political Failure too often Interpreted as a Success. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2004/ vol 5.
42. Vetemaa, K. Kriminaalpoliitiline vastuolo Eestis: magistritöö. Tartu Ülikool, 2012. (Käskkiri Õigusteaduskonna teabekeskuses Tallinnas).
43. Walmsley, R. Prison Systems in Central and Eastern Europe: Some areas of continuing concern. Heuni paper no 28, 2008.
44. Wartna, B.S.J. jt. Recidivism report 2002-2008. Holland: Research and Documentation Centre 2011.

Normatiivaktid

45. *Drug abuse prevention and control*. Kättesaadav arvutivõrgust – <http://uscode.house.gov/download/pls/21C13.txt>.
46. *Huumausainelaki* - 30.5.2008/373. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080373> (06.05.2013).
47. Kriminaalkoodeks.01.09.2001 – RT 1993, 7, 103;
48. Kriminaalpoliitika arengusuundade aastani 2010 heakskiitmine. 23.10.2003 – RT I 2003, 67, 457.
49. Karistusseadustik. 06.06.2001 – RT I 2001, 61, 364; RT I, 17.04.2013, 2.
50. Karistusseadustiku rakendamise seadus. 12.06.2002 – RT I 2002, 56, 350; RT I 2007, 13, 69.
51. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus. 11.06.1997 – RT I, 52, 834; RT I 05.03.2013, 1.

52. Opiumwet – BWBR0001941. Arvutivõrgust kättesaadav
http://wetten.overheid.nl/BWBR0001941/geldigheidsdatum_06-05-2013 (05.06.2013).
53. Public Law 111-220, Arvutivõrgust kättesaadav:
<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-111s1789enr/pdf/BILLS-111s1789enr.pdf>
 (06.05.13).
54. Rikoslaki – 19.12.1889/39. Arvutivõrgust kättesaadav :
<http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rikoslaki> (06.05.2013).
55. Valtioneuvoston asetus huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista - 28.8.2008/543. Arvutivõrgust kättesaadav:
<http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080543> (06.05.2013).
56. Wetboek van Strafrecht – vastu võetud 3. märtsil 1881. Arvutivõrgust kättesaadav:
<http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafrecht.html>
 (06.05.13). **Kohtulahendid**
57. *United States v. Booker*, 543 U.S. 220 (2005) – kättesaadav arvutivõrgust:
<http://www.law.cornell.edu/supct/html/04-104.ZS.html> (04.05.2013).
58. *Gall v. United States*, 552 U.S. 38 (2007) – kättesaadav arvutivõrgust:
<http://caselaw.findlaw.com/us-8th-circuit/1542487.html> (24.04.2013).
59. *Frow v. De La Vega* - 82 U.S. 552 (1872) – kättesaadav arvutivõrgust:
<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/82/552/> (23.4.2013).
60. RKKKo 25.09.2008. a lahend nr 3-1-1-44-08 Hafiz Najafovi kaitsja vandeadvokaat Leonid Olovjanišnikovi kassatsioon Tallinna Ringkonnakohtu 31. märtsi 2008. a kohtuotsuse peale kriminaalasjas Hafiz Najafovi süüdistuses KarS § 184 lg 2-1 p 1 järgi.
61. RKKKo 28.02.2007. a lahend nr 3-1-1-121-06 Aare Patuse kaitsja vandeadvokaadi vanemabi Talvi Vaske kassatsioon Tallinna Ringkonnakohtu 13. oktoobri 2006. a kohtuotsuse peale kriminaalasjas Aare Patuse süüdistuses KarS § 184 lg 1 ja § 418 lg 3 p 1 järgi.
62. Helsingin käräjäoikeuden tuomio 4.7.2002 (KKO:2006:51) - kättesaadav arvutivõrgust: <http://www.kko.fi/36248.htm> (22.04.2013).
63. Kyrönmaan käräjäoikeuden tuomio 23.3.2005 (KKO:2006:82) – kättesaadav arvutivõrgust: <http://www.kko.fi/37410.htm> (22.04.2013).

Muud allikad

64. Coffeeshops in Nederland 2011, Aantallen coffeeshops en gemeentelijk beleid 1999-2011.
65. Anvelt, K (2011). Eesti kurjategijatelt võetakse üha rohkem vara riigituludesse. Eesti Päevaleht Kättesaadav arvutivõrgust: <http://www.epl.ee/news/eesti/kurjategijatelt-voetakse-uha-rohkem-vara-riigituludesse.d?id=60363972> (06.05.2012).
66. Glaze, L.E. Correctional Populations in the United States. U.S. Department of Justice. 2011. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://bjs.gov/content/pub/pdf/cpus10.pdf> (06.05.13).
67. Guidelines 2011. Arvutivõrgust kättesaadav: http://www.ussc.gov/Guidelines/2011_guidelines/Manual_HTML/5c1_2.htm (06.05.13).
68. Incarcerated America. Human Rights Watch Backgounder. 2003. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://www.hrw.org/legacy/backgounder/usa/incarceration/us042903.pdf> (06.05.13).
69. Hein, I-K. (2012). Postimees. Amsterdam ei keela turistidele kanepit. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://www.postimees.ee/1027004/amsterdam-ei-keela-turistidele-kanepit/> (06.05.13).
70. Justiitsministeeriumi arengukava. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54324/Justiitsministeeriumi+arengukava+2012%26%238211%3B2015.pdf>, (06.05.13)
71. Koik, M. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 seletuskiri. Tallinn: Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond 2010. Arvutivõrgust kättesaadav: [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+\(kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018\).pdf](http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+(kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018).pdf) (06.05.2013).
72. Laar, M van jt. Report to the EMCCDA by Reitox National Focal Point. 2011, lk 159. Kättesaadav arvutivõrgust <http://www.emcdda.europa.eu> (06.05.13).
73. Laulasmaa deklaratsioon kuritegevusevastasest võitlusest. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://www.just.ee/15087> (06.05.2013).
74. Liigus, A (2012). Rekordiline narkoosta. Postimees. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://www.postimees.ee/1109686/rekordiline-narkoosta>. (06.05.13).
75. Pressiteade 24.06.2011. Arvutivõrgust kättesaadav <http://www.government.nl/documents-and-publications/press-releases/2011/06/24/committee-the-current-system-of-the-opium-act-does-not-have-to-be-changed.html> (06.05.13).
76. Rand, E., Meos, T. (2013). Norman Aas: karmid karistused ei pruugi narkosurmasid vähendada. Delfi. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/delfi-video-norman-aas-karmid-karistused-ei-pruugi-narkosurmasid-vahendada.d?id=65598742> (06.05.2013).
77. Results from the 2011 national survey on drug use and health: summary of national findings, lk.1. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://store.samhsa.gov/home> (06.05.13).

78. Riigikogu stenogramm. Arvutivõrgust kättesaadav:
<http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&date=1274339100#pk6500>. (06.05.13).
79. Statistics of the criminal sanctions agency. 2011, lk 39. Arvutivõrgust kättesaadav
<http://www.rikosseuraamus.fi/>.
80. Talu, A. jt. National Report (Based on Data from 2008) to EMCDDA from the REITOX National Drug Information Centre. Lissabon: 2009, lk 14. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://www.emcdda.europa.eu> (06.05.2013).
81. Tanhua, H. jt. Finland drug situation 2011. Tampere: 2011, lk 89. Arvutivõrgust kättesaadaval: <http://www.emcdda.europa.eu> (06.05.13).
82. *The Effects of Parental Incarceration on Children: Needs and Responsive Services*. Report of the Advisory Committee Pursuant to House Resolution 203 and Senate Resolution 52 of 2009. Harrisburg, joint state government commission 2011.
83. Töötasu alammäär. Arvutivõrgust kättesaadav:
<http://www.sm.ee/aktuaalne/uudised/b/a/1-jaanuarist-2013-on-tootasu-alammaar-320-eurot-senise-290-euro-aseemel.html> (06.05.2013).
84. World Factbook. Arvutivõrgust kättesaadav:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2086.html#us>
(06.05.2013).

SENTENCING TABLE
(in months of imprisonment)

Offense Level	Criminal History Category (Criminal History Points)					
	I (0 or 1)	II (2 or 3)	III (4, 5, 6)	IV (7, 8, 9)	V (10, 11, 12)	VI (13 or more)
1	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6
2	0-6	0-6	0-6	0-6	0-6	1-7
3	0-6	0-6	0-6	0-6	2-8	3-9
4	0-6	0-6	0-6	2-8	4-10	6-12
5	0-6	0-6	1-7	4-10	6-12	9-15
6	0-6	1-7	2-8	6-12	9-15	12-18
7	0-6	2-8	4-10	8-14	12-18	15-21
8	0-6	4-10	6-12	10-16	15-21	18-24
9	4-10	6-12	8-14	12-18	18-24	21-27
10	6-12	8-14	10-16	15-21	21-27	24-30
11	8-14	10-16	12-18	18-24	24-30	27-33
12	10-16	12-18	15-21	21-27	27-33	30-37
13	12-18	15-21	18-24	24-30	30-37	33-41
14	15-21	18-24	21-27	27-33	33-41	37-46
15	18-24	21-27	24-30	30-37	37-46	41-51
16	21-27	24-30	27-33	33-41	41-51	46-57
17	24-30	27-33	30-37	37-46	46-57	51-63
18	27-33	30-37	33-41	41-51	51-63	57-71
19	30-37	33-41	37-46	46-57	57-71	63-78
20	33-41	37-46	41-51	51-63	63-78	70-87
21	37-46	41-51	46-57	57-71	70-87	77-96
22	41-51	46-57	51-63	63-78	77-96	84-105
23	46-57	51-63	57-71	70-87	84-105	92-115
24	51-63	57-71	63-78	77-96	92-115	100-125
25	57-71	63-78	70-87	84-105	100-125	110-137
26	63-78	70-87	78-97	92-115	110-137	120-150
27	70-87	78-97	87-108	100-125	120-150	130-162
28	78-97	87-108	97-121	110-137	130-162	140-175
29	87-108	97-121	108-135	121-151	140-175	151-188
30	97-121	108-135	121-151	135-168	151-188	168-210
31	108-135	121-151	135-168	151-188	168-210	188-235
32	121-151	135-168	151-188	168-210	188-235	210-262
33	135-168	151-188	168-210	188-235	210-262	235-293
34	151-188	168-210	188-235	210-262	235-293	262-327
35	168-210	188-235	210-262	235-293	262-327	292-365
36	188-235	210-262	235-293	262-327	292-365	324-405
37	210-262	235-293	262-327	292-365	324-405	360-life
38	235-293	262-327	292-365	324-405	360-life	360-life
39	262-327	292-365	324-405	360-life	360-life	360-life
40	292-365	324-405	360-life	360-life	360-life	360-life
41	324-405	360-life	360-life	360-life	360-life	360-life
42	360-life	360-life	360-life	360-life	360-life	360-life
43	life	life	life	life	life	life

PART TWO – OFFENSES

Seaded ▾

Pööramine ↺

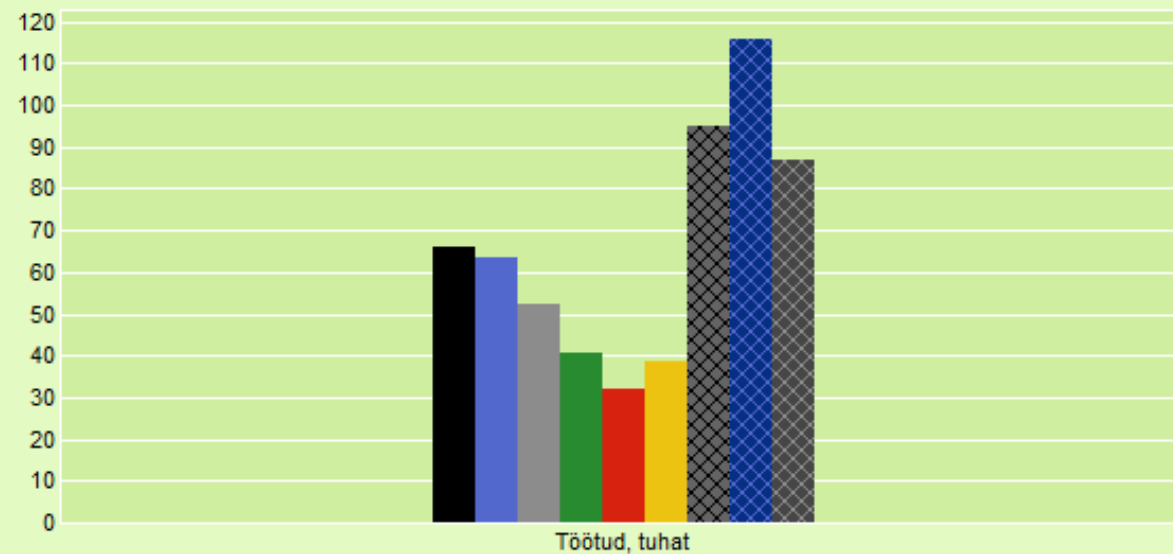
Prindi 🖨

Sulge ✕

RAL12: RESIDENDIST ELANIKE TÖÖHÕIVE

--- Aasta , Näitaja.

I-IV kvartal kokku. (Väärtus)

© Statistikaamet

RAA012: SISEMAJANDUSE KOGUPRODUKT JA KOGURAHVATULU --- Kvartal, Aasta, Sesoonne korrigeerimine ning Näitaja	
	Sesoonselt ja tööpäevade arvuga korrigeerimata
	SKP jooksevhindades, miljonit eurot
I-IV kvartal	
2003	8 718.90
2004	9 685.27
2005	11 181.74
2006	13 390.77
2007	16 069.40
2008	16 235.06
2009	13 761.68
2010	14 322.70
2011	15 951.36
Märkus: Andmed ei ole võrreldavad eelmiste perioodide (1993-1994) revideerimata andmetega. Kuni 2011. aastani on andmed eurodesse ümber arvatud koondandmete baasil (1 euro = 15,6466 Eesti krooni).	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____Mihkel Eikner_____

(autori nimi)

(sünnikuupäev: _07.08.1989_____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
_____ NARKOKURITEOD EESTIS: KAS LIIKUDA SKANDINAAVIA LIBERAALSE
KRIMINAALPOLIITIKA SUUNAS?

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on _____Andres Parmas_____

(juhendaja nimi)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **06.05.2013**